

COMPLEXE HALLSTATTIENE TÂRZII CU CERAMICĂ LUCRATĂ LA ROATĂ DIN AȘEZAREA TRINCA „IZVORUL LUI LUCA”

DE

OLEG LEVIȚKI

Cuvinte-cheie: ceramică lucrată la roată, Trinca „Izvorul lui Luca”, complexe hallstattiene târzii, grupul podolian de vest/podolo-moldav

Keywords: wheel-made pottery, Trinca „Izvorul lui Luca”, late Hallstat complexes, West Podolian/Podolian Moldavian group

Situl Trinca „Izvorul lui Luca”, cercetat sistematic în cadrul mai multor campanii de săpături (1982, 1984, 1989–1990, 1994–2002, 2004), a furnizat un bogat și variat material arheologic. Vestigiile ce țin de anumite epoci – paleoliticul superior¹, perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului² precum și anumite categorii de artefacte: piese de bronz³, piese de silex, piatră șlefuită și os din epoca bronzului⁴, ceramica din categoria tehnică⁵, sunt deja incluse în circuitul științific.

În acest studiu ne vom referi asupra materialelor rezultate în cursul investigațiilor Secțiunilor nr. IV și nr. V din anul 1989, respectiv, 1990. Trasarea acestor secțiuni a fost determinată de rezultatele explorării suprafeței așezării prin metoda cartării magnetometrice (determinarea rezistivității solului), realizată în anul 1989, conform programului de colaborare științifică dintre Academia de Științe a Republicii Moldova și cea a Ucrainei, care au confirmat corespondența între petele cenușii (aglomerații de vestigii arheologice) identificate de autor în anul 1982⁶ (la momentul respectiv neinvestigate), cu unele complexe de locuire, dar au semnalat și o serie de noi complexe. Secțiunea nr. IV a fost amplasată la 8 m sud-est de secțiunea nr. III, localizată pe pata-aglomerație de la extrema sud-estică a promontoriului, în perimetrul căreia a fost identificat un complex de locuire din perioada hallstattiană timpurie – cultura Chișinău-Corlăteni⁷, iar Secțiunea nr. V – la 8 m sud-est de

¹ O. Левицкий, И. Борзияк, *Новый палеолитический памятник типа Гордиеишь I на северо-западе Молдовы*, în *Stratum plus* I, 1999, s. 224–230; I. Borzias, O. Levițki, *Nivelul de locuire din paleoliticul superior de la așezarea pluristratigrafică Trinca-Izvorul lui Luca, județul Edineț, Republica Moldova*, în *Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic*, Chișinău, 2003, p. 28–53; idem, *Noi materiale paleolitice de la așezarea Trinca-Izvorul lui Luca*, în *Tyragetia* XIV, Chișinău, 2005, p. 29–35.

² R. Alaiba, *Cercetări arheologice la Trinca-Izvorul lui Luca, R. Moldova (1994–1995), cultura Horodiștea-Gordinești*, în *CAANT* II, București, 1997, p. 21–40; R. Alaiba, F. Burtănescu, *Cercetările arheologice din 1996 de la Trinca-Izvorul lui Luca, raionul Edineț, Republica Moldova*, în *CAANT* II, București, 1997, p. 421–428.

³ O. Levițki, E. Ușurelu, Gh. Coban, *Piese de metal din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”*, în *Interferențe cultural-cronologice în spațiul nord-pontic*, Chișinău, 2003, p. 171–182.

⁴ O. Levițki, *Despre unele piese de inventar din epoca bronzului depistate în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”*, în *RA*, S.N. III, nr. 1–2, Chișinău, 2007, p. 138–154.

⁵ O. Levițki, *Piese din categoria ceramicii tehnice depistate în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”*, în *RA*, S.N. IV, nr. 1, Chișinău, 2008, p. 5–30.

⁶ О.Г. Левицкий, *Поселение раннего железного века у с. Тринка*, în *АИМ в 1982 г.*, Кишинёв, 1986, s. 55.

⁷ O. Levițki, *Investigațiile arheologice de la Trinca, raionul Edineț, Republica Moldova*, în *CAANT* I, București, 1995, p. 248.

Secțiunea nr. IV, în sectoare ale aşezării fără vestigii la suprafaţă, dar în care au fost identificate, de către geofizicieni, anumite anomalii. Cercetările întreprinse au confirmat faptul că aceste anomalii corespund unor complexe arheologice, în care, împreună cu materialul arheologic caracteristic pentru nivelul de locuire hallstattian târziu din această aşezare, a fost depistată o categorie de ceramică deosebită – lucrată la roata olarului.

SECȚIUNEA IV / 1989

Reprezintă un patruleter cu suprafața de circa 200 m.p., orientat cu latura lungă paralel cu marginea neîmpădurită a promontoriului – nord-vest – sud-est. Săpăturile au fost efectuate până la adâncimea de 0,75 m, unde s-a ajuns la stratul steril. Stratul cultural începe după stratul vegetal, între 0,25–0,6 m, are culoare cenușiu-închisă și conține cenușă, pământ ars, lipitură, oase de animale, pietre mărunte și o cantitate mare de fragmente ceramice, care predomină cantitativ în sectoarele ce suprapun direct complexe de locuire și menajere. În cadrul suprafeței studiate, au fost descoperite resturile a două locuințe de suprafață, situate la 2–2,5 m una față de alta, un ring din pietre de calcar, care înprejmuește o groapă de proporții, și șapte gropi, dintre care șase amplasate în perimetrul sau la periferia locuințelor și una în spațiul dintre ele (fig. 1).

Locuința nr. 1. (fig. 1,A) a fost depistată la adâncimea de circa 0,45–0,55 m de la nivelul terenului actual. Reprezintă o locuință de suprafață, de formă cvasipatruleteră (laturile de circa $4,0 \times 4,5$ m), orientată pe axa est-vest. Vestigiile construcției constau dintr-o aglomerație compactă de chirpic, lipituri, pietre de calcar – cu grosimea de circa 0,1 m, precum și resturi de cultură materială. În apropierea laturii de est sunt amplasate 2 gropi (nr. 5 și 6), prima parțial acoperită de vestigiile locuinței. O altă groapă (nr. 4) se găsește lângă latura de sud a acesteia. În perimetrul ocupat de vestigiile construcției, ca și din umplutura gropilor nr. 5 și 6 și din carourile învecinate au fost colectate fragmente de ceramică, oase de animale, silexuri, dintre care unele arse.

Locuința nr. 2. (fig. 1,B), de suprafață, a fost depistată la aceeași adâncime de 0,45–0,55 m de la nivelul terenului actual. Vestigiile construcției constau din mai multe platforme și aglomerații de chirpic, lipitură, pietre de calcar – cu grosimea de circa 0,1–0,15 m, precum și resturi de cultură materială, amplasate pe o suprafață de formă cvasi patruleteră (laturile de circa $6,5 \times 8,0$ m), orientată pe axa est-vest. Aproximativ la mijlocul laturii de nord a locuinței, în afara acesteia, este amplasată o platformă de piatră de formă ovală ($1,1 \times 0,8$ m), orientată similar locuinței, de la est spre vest, amenajată dintr-un strat de lespezi de calcar de dimensiuni medii și mici cu grosimea de 10–18 cm, fără urme de ardere. În partea opusă, în mijlocul laturii de sud au fost identificate vestigiile unei vetre deschise, răspândite pe o suprafață de $0,75 \times 0,5$ m, reprezentate prin fragmente de lipitură cu grosimea de 0,08–0,1 m. Suprafața vetrei, îngrijit fețuită, atestă urme de ardere intensă. În partea centrală a locuinței, pe aceeași linie cu platforma de piatră și vatra, sub aglomerația de chirpic, a fost identificată o groapă – nr. 7. Alte două gropi (nr. 3 și 8) sunt amplasate în colțurile de sud-est și respectiv, de nord-vest ale construcției. Umplutura gropilor nr. 7 și nr. 8, de la nivelul depistării și până la adâncimea de 0,4, respectiv 0,3 m, constă din fragmente de chirpic, lipitură, pietre arse de mici dimensiuni. Din perimetrul ocupat de vestigiile locuinței, inclusiv al platformei și al vetrei, din umplutura gropii nr. 8 și din carourile învecinate au fost colectate fragmente de ceramică, oase de animale, silexuri, dintre care unele arse.

Ringul din pietre (fig. 1,C) a fost identificat la aceeași adâncime cu locuințele, la circa 2 m spre sud de acestea. Judecând după conturul părții de est, se poate presupune că, inițial, acesta a avut formă circulară cu diametrul de circa 5 m și înălțimea de circa 0,2–0,25 m. Este amenajat din pietre de calcar, de mari dimensiuni ($80 \times 40 \times 20$ cm – $50 \times 25 \times 20$ cm), depuse într-un singur strat, printre care sunt intercalate și pietre de dimensiuni mai mici. În partea de sud-vest a incintei ringului este amplasată o platformă amorfă de pietre plate și o groapă de proporții (nr. 2). Dintre pietrele ce formează ringul și platforma, precum și din umplutura gropii au fost colectate fragmente de ceramică, oase de animale și silexuri.

Materialul arheologic identificat în Secțiunea IV, se prezintă în tabelul sinoptic de mai jos:

Categoria materialelor	Str. I	Str. II	Str. III	Loc. 1	Loc. 2	Ring	Gr. 2	Gr. 5	Gr. 6	Gr. 8	Total
Ceramică din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului	–	3	22	3	6	–	–	–	–	–	34
Ceramică hallstattiană târzie modelată cu mâna	22	149		220	173	34	4	17	9	11	708
Ceramică hallstattiană târzie lucrată la roata olarului	–	32	5	28	4	–	–	–	–	–	69
Oase de animale	–	40	42	10	15	10	4	7	–	14	142
Silexuri	–	42	52	18	18	11	2	4	3	–	150
Lipituri	–	132	19	–	–	8	–	–	–	76	235
Pietre	–	91	95	–	–	18	–	-32	–	–	236

CERAMICA

Din punctul de vedere al tehnicii de modelare, în cadrul colecției de ceramică din perioada hallstattiană târzie, identificate în complexele și straturile de cultură din Secțiunea IV, se deosebesc două categorii: ceramica lucrată cu mâna și ceramica lucrată la roata olarului. Raportul procentual dintre aceste categorii constituie: ceramica lucrată cu mâna – 91,12% (708 fragmente), cea lucrată la roata olarului – 8,88% (69 fragmente).

Ceramica lucrată cu mâna

Din punct de vedere tehnologic, sunt atestate două categorii convenționale principale: fină și de uz comun. În cadrul primei categorii se include ceramica modelată din pastă compactă, bine frământată, având ca degresant cioburi mărunț pisate. În unele cazuri, pe lângă șamotă, în compoziția pastei este prezent și nisipul. În cazuri izolate (chiupuri), șamota este asociată cu paiete de mică. Suprafețele vaselor, în general, sunt îngrijit netezite sau lustruite, uneori acoperite cu angobă maronie sau cenușie (căni). Culoarea este de obicei cenușie, uneori cenușie-maronie sau maronie cu pete. A doua categorie include ceramica modelată dintr-o pastă mai grosieră, cu amestec de cioburi pisate cu granulație mare, în cazuri izolate în asociere cu granule de calcar. Suprafețele, în general netezite ale vaselor, prezintă anumite denivelări. Culoarea este cenușie, cu nuanțe diferite, sau maronie, cu pete cenușii. Aici menționăm și faptul că unele vase, care din punct de vedere morfologic se atribuie categoriei de ceramică fină (variantele C de căni), după caracteristicile tehnologice sunt similare celor din categoria de uz comun. Raportul procentual dintre categorii constituie: cea fină – 39,24% (279 fragmente) și cea de uz comun – 60,75% (432 fragmente), după cum reiese din tabelul de mai jos:

Raportul procentual dintre ceramica hallstattiană târzie fină și de uz comun identificată în Secțiunea IV

Strat, categorie, complex	I	II	III	L.1	L.2	Ring	Gr.2	Gr.5	Gr.6	Gr.8	Total
	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %	Nr. fr. %
Ceramica fină	2 9,09	7 4,69	8 11,6	128 57,39	134 77,45	–	–	–	–	–	279 39,24%
Ceramica de uz comun	20 90,9	142 95,3	61 88,4	95 42,6	39 22,54	34 100	4 100	17 100	9 100	11 100	432 60,75%

Ceramica lucrată cu mâna, conform condițiilor de descoperire, provine atât din complexele arheologice cât și din straturile de cultură; 94,85% din ceramica fină a fost identificată printre vestigiile complexelor de locuire de suprafață, 48,37% din ceramica de uz comun provine din aceleași complexe de suprafață și din umplutura unor gropi menagere. Din ceramica de uz comun descoperită în straturile de săpătură, 63,67%

provine din str. II, care suprapune direct construcțiile de suprafață – locuințele. Din punct de vedere tehnologic, morfologic și ornamental, ceramica modelată cu mâna provenită din locuințe și din strat are un caracter omogen.

Ceramica fină

Din punct de vedere al tipului morfologic de vase, în lotul de ceramică fină se identifică următoarele tipuri:

- I chiupuri, 251 fragmente (89,96%);
- II căni, 14 fragmente (5,02%);
- III străchini, 10 fragmente (3,58%).

Tipul I. Chiupuri (vase bitronconice de proporții). Particularitatea specifică a chiupurilor o constituie bicromismul – suprafața exterioară, îngrijit prelucrată, este neagră sau cenușie-închisă, iar cea interioară de culoare galbenă, oranj sau cenușie deschisă. În cadrul acestui tip, pornind de la părțile superioare ale unor recipiente, reconstituite grafic, pot fi evidențiate următoarele variante:

a) Chiup bitronconic, cu gât în formă de pâlnie, buza arcuită spre exterior și fundul relativ îngust. Partea superioară a vasului este de două ori mai mare decât cea inferioară, iar înălțimea depășește diametrul maxim. Mai sus de umărul vasului, chiupul este prevăzut cu o nervură în relief întreruptă de patru proeminențe ovale orizontale, amplasate simetric, iar mai jos – cu patru proeminențe-suporturi masive, dispuse simetric. Înălțimea chiupului atribuit acestei variante este de circa 53 cm, diametrul gurii – 29,5 cm, diametrul maxim – 43 cm și diametrul fundului de circa 18 cm (fig. 2/9).

b) Chiup bitronconic, cu gât în formă de pâlnie și buza brusc evazată. Diametrul gurii acestui vas este de circa 26,5 cm (fig. 2/6).

Tipul II. Căni. Pe baza exemplarelor întregi sau întregibile, se identifică:

a) Cana scundă, cu corpul rotund, gâtul scurt, cilindric, marginea ușor evazată, fundul îngust plat și toarta supraînălțată. Înălțimea vasului este de 7,5 cm, diametrul gurii – 9 cm, diametrul maxim – 11 cm și diametrul fundului de circa 3 cm (fig. 3/9);

b) Cana larg deschisă, cu corpul ușor profilat în formă de S, fundul plat, simplu, prevăzută cu o toartă ce unește buza cu umărul. Înălțimea vasului este de 11 cm, diametrul gurii – 14 cm și diametrul fundului de 6,5 cm (fig. 3/10);

c) Cana cu corpul scund profilat, cu partea superioară înaltă verticală, subțiată către margine și toarta ușor supraînălțată (fig. 2/5).

Exemplarele de căni menționate sunt lipsite de ornamentație.

Tipul III. Străchini. Fragmentele de care dispunem permit identificarea unui singur tip, reprezentat prin trei variante:

a) Străchini larg deschise, de formă tronconică, cu marginea invazată, subțiată (fig. 2/1) sau tăiată oblic;

b) Străchini tronconice, cu marginea verticală și buza dreaptă (fig. 2/4);

c) Străchinile larg deschise, de formă tronconică, cu buza dreaptă, marginea rotunjită și ușor îngroșată (fig. 2/3).

Diametrele acestor străchini variază de la 25 până la 32 cm. Fără excepție, vasele de acest tip sunt lipsite de ornamentație.

Ceramica de uz comun

Relevante din punctul de vedere al tipului morfologic de vase din lotul de ceramică de uz comun sunt: un vas întregibil de tip borcan și 28 de fragmente ale părților superioare de vase (aproximativ 6,5 %). Se deosebesc următoarele tipuri:

- I. Vase de tip lăea 17 fragmente (60,71%);
- II. Vase de tip borcan 11 fragmente (39,28%);

Tipul I. Vase de tip lălea, de proporții mijlocii (diametrul gurii circa 20,5 cm), prevăzute sub margine cu proeminente ovale dispuse orizontal (fig. 2/8). Este de menționat faptul că ponderea mare a vaselor de acest tip este datorată atribuirii convenționale în cadrul acestei categorii a tuturor fragmentelor de buze cu marginea evazată, cu toate că buzele cu grad diferit de evazare sunt caracteristice și pentru alte tipuri de vase din categoria de uz comun evidențiate, dar cărora nu le pot fi atribuite cu certitudine.

Tipul II. Vase de tip borcan, cu pereții verticali în partea superioară, care treptat se îngustează către fund. Se pot evidenția următoarele variante:

- vasele ușor rotunjite către gură, cu marginea subțiată ușor trasă în interior, diametrul gurii variind de la circa 13 până la 22,5 cm (fig. 2/7);

- vase ușor rotunjite către gură cu marginea verticală dreaptă, prevăzute sub margine cu proeminente perforate vertical, diametrul gurii de circa 22,5 cm (fig. 3/2);

- vase cu corpul puțin lărgit în partea mediană (ușor bitronconic), treptat îngustat către fundul plat, reliefat, gâtul ușor evidențiat și marginea dreaptă orizontală (fig. 3/8);

Exemplarul de proporții din locuința nr. 2 este ornamentat, la 4 cm mai jos de margine cu brâu masiv, alveolat, întrerupt de două mânere-suporturi dispuse simetric. Înălțimea vasului este de 37,4 cm, diametrul gurii de 27,6 cm și diametrul fundului de 20,4 cm (fig. 3/8). Alte exemplare, de dimensiuni mai mici, cu diametrul gurii de circa 18–20 cm, la 3–4 cm mai jos de margine, pe umărul vasului, sunt ornamentate cu brăie orizontale simple sau alveolate (fig. 3/4,7). În unele cazuri, vasele de tip borcan sunt prevăzute, sub margine, cu un șir de orificii (fig. 3/6).

Tipurile morfologice ale ceramicii de uz comun, luând în considerație fragmentele cu ornament erau decorate, cu precădere, cu brăie alveolate (64,7%), mânere-suporturi (29,4%) sau brăie simple (5,88%).

Ceramica lucrată la roata olarului

Condițiile de descoperire a acestei categorii de ceramică, în linii generale, sunt similare celor în care a fost recuperată și ceramica modelată cu mâna. Circa 46,37% din ceramica lucrată la roata olarului a fost evidențiată printre vestigiile locuințelor de suprafață. Alte 46,37% provin din str. II de săpătură, la baza căruia se situau locuințele (inclusiv carourile alăturate acestora), iar 5,79% de fragmente din partea superioară a str. III. Descoperirea ceramicii lucrate la roata olarului în incintele locuințelor de suprafață și în carourile învecinate, caracteristicile tehnologice omogene ale ceramicii provenite atât din complexe, cât și din strat, atestă unitatea acestora în ansamblu.

Din punct de vedere tehnologic, această categorie de ceramică a fost lucrată dintr-o pastă fină, în majoritatea cazurilor conținând paiete de mică, de culoare aurie. Culoarea fragmentelor ceramice este, cu precădere, cenușie, cu nuanțe mai deschise sau închise-negricioase, mai rar brun deschisă (maronie). Suprafața vaselor a fost acoperită cu slip (angobă), ulterior lustruită sau netezită îngrijit.

În compoziția pastei de modelare a vaselor de proporții (cu grosimea pereților de 1–1,3 cm), împreună cu mica, se mai găsește nisip cu granulație mare (micropundișuri), particule albicioase strălucitoare, în unele cazuri și pietricele de râu, cu dimensiunile de la 0,25–0,5 cm până la 0,3–0,6 cm, precum și degresanți de altă natură (vegetală – pleavă, semințe de plante sau minerală – granule de calcar), arderea sau descompunerea-topirea acestora formând goluri vizibile atât pe suprafețele vaselor, cât și în ruptura pereților. Culoarea acestor recipiente, de regulă, este cenușie negricioasă, suprafața exterioară fiind acoperită cu angobă cenușie deschisă cu pete întunecate sau maronii. Suprafețele unor vase, în general lustruite sau netezite, în zonele de curbură a pereților sunt aspre, nisipul și micropundișurile nefiind acoperite de angobă. Uneori, probabil din cauza arderii mai puțin intense, angoba s-a desprins, alteori – s-a păstrat bine.

Vasele mai mici (grosimea pereților 0,3–0,4 și 0,6–0,7 cm) au fost modelate dintr-o pastă, care, de asemenea, în afară de mică, mai conținea nisip, micropundișuri, precum și degresanți de natură vegetală – semințe de plante, prezența ultimelor fiind dedusă după golurile de pe suprafețe. Culoarea acestor vase, în majoritatea cazurilor, este cenușie, mai rar maronie, iar în cazuri izolate maronie-roșietică. Suprafețele recipientelor sunt acoperite cu angobă de culoare cenușie sau maronie și lustruite.

Ceramica lucrată la roata olarului descoperită în Secțiunea IV este mai puțin numeroasă și fragmentele sunt, în general, de mici dimensiuni, astfel încât vasele nu pot fi reconstituite. Judecând după unele fragmente putem constata prezența vaselor de tip *Kruglik* – cu marginea îngroșată, evazată și retezată orizontal (fig. 4/1),

gâtul scurt, nedemarcât de corpul rotunjit și fund plat (fig. 4/9), prevăzute în zona de joncțiune a corpului cu gâtul cu o nervură îngustă (fig. 4/6). Dimensiunile acestor recipiente sunt diferite, fiind în dependență directă de grosimea pereților (grosimea maximă 1–1,3 cm). Diametrul gurii, în cazurile când a fost posibil de stabilit, este de circa 17 cm, a fundului – de circa 10 cm.

Fragmente relevante de vase cu pereții relativ subțiri și subțiri nu sunt. Totodată, prezența fragmentelor acoperite pe ambele suprafețe cu angobă și lustruite, presupune prezența unor forme de vase deschise (străchini cu marginea evazată ?).

SECȚIUNEA V / 1990

A fost amplasată paralel cu marginea neîmpădurită a promontoriului, la distanța de 8 m sud-est de secțiunea precedentă. Avea forma unui patrulater, cu suprafața de 200 m.p., orientat cu latura lungă est-vest. Săpăturile au fost efectuate până la adâncimea de 0,75 m, unde s-a ajuns la solul steril. Stratul cultural, în această secțiune, începe de la nivelul actual al solului și ajunge până la adâncimea de circa 0,6 m. Este reprezentat de depuneri de pământ cenușiu-închis și conține cenușă, pământ ars, lipitură, oase de animale, pietre mărunte și o cantitate mare de fragmente ceramice. Resturi culturale se întâlnesc pe toată grosimea stratului, dar cantitativ predomină în sectoarele ce suprapun direct locuința de suprafață. În aria cercetată au fost identificate vestigiile unei locuințe de suprafață și a fost recuperată o cantitate apreciabilă de material arheologic, inclusiv ustensile și unelte, ultimele găsindu-se, cu precădere, în perimetrul locuinței de suprafață. Din straturi provin: o tijă de bronz (fig. 6/8), un vas miniatural (fig. 6/6), o cană cu toarta ruptă (fig. 7/1) și un fragment de rășniță.

Locuința nr. 1. (fig. 5) a fost descoperită la adâncimea de circa 0,40 – 0,55 m de la nivelul terenului actual. Reprezintă o locuință de suprafață, din care a fost posibilă doar cercetarea unei jumătăți, restul aflându-se în zona împădurită a promontoriului. Pornind de la configurația părții descoperite, locuința era de formă cvasipatrulateră (laturile de circa 8,0 x 6,0 m), orientată pe axa sud-vest – nord-est. Vestigiile construcției constau dintr-o aglomerație de chirpic, lipituri, pietre de calcar – cu grosimea de circa 0,1–0,14 m, precum și din resturi de cultură materială. În perimetrul ocupat de vestigiile locuinței și în carourile învecinate au fost colectate fragmente de ceramică, oase de animale, silexuri și unele piese de inventar. Ultimele sunt reprezentate prin: două fragmente de fusaiole de lut ars (fig. 6/3,4), două vase ceramice – o cană (fig. 6/7) și un vas de tip lelea (fig. 6/9), două lame de silex pentru seceri (fig. 6/2), o rășniță de gresie și un fragment de frecător din galet de râu.

Materialul arheologic descoperit în Secțiunea V, se prezintă în tabelul sinoptic de mai jos:

Categoria materialelor	Str.I	Str.II	Str.III	Loc. 1	Total
Ceramică din perioada de tranziție	–	18	–	11	29
Ceramică hallstattiană târzie modelată cu mâna	177	323	119	593	1212
Ceramică hallstattiană târzie lucrată la roata olarului	9	9	–	43	61
Oase de animale	20	107	29	113	269
Silexuri	46	72	26	52	196
Lipituri	255	332	4		591
Pietre	121	192	6		319

CERAMICA

Din punctul de vedere al tehnicii de modelare, în cadrul colecției de ceramică din prima epocă a fierului (perioada hallstattiană târzie) descoperite în locuință și în straturile de cultură din Secțiunea V, există două categorii: ceramica lucrată cu mâna și ceramica lucrată la roata olarului. Raportul procentual dintre aceste categorii constituie: ceramica lucrată cu mâna – 95,2% (1212 fragmente), cea lucrată la roata olarului – 4,79% (61 fragmente).

Ceramica modelată cu mâna

Din punct de vedere tehnologic, se deosebesc două categorii convenționale: fină și de uz comun. În cadrul primei categorii se include ceramica modelată din pastă compactă, bine frământată, având în calitate de degresant cioburi mărunț pisate. Uneori, împreună cu șamota, în compoziția pastei este prezent nisipul, iar în cazuri izolate, șamota este în asociere cu microprundișuri de granulație mică sau cu paiete de mică. Suprafețele vaselor sunt îngrijit netezite sau lustruite. Culoarea este preponderent cenușie, uneori cenușie-maronie sau maronie cu pete. A doua categorie include ceramica modelată dintr-o pastă mai grosieră, în amestec de cioburi pisate cu granulație mare, rareori în asociere cu pietricele de calcar și microprundișuri sau cu nisip și paiete de mică. Suprafețele netezite ale vaselor atestă anumite denivelări, în unele cazuri și goluri. Culoarea este, în general, cenușie cu nuanțe diferite, mai rar maronie sau cărămizie-cafenie, cu pete cenușii. Raportul procentual dintre categorii constituie: cea fină – 14,94% (181 fragmente) și cea de uz comun – 85,05% (1030 fragmente), după cum reiese din tabelul de mai jos:

Raportul procentual dintre ceramica hallstattiană târzie fină și de uz comun depistată în Secțiunea V

Strat, categorie, complex	I	II	III	Loc. 1	Total
	Nr. frag. %	Nr. frag. %	Nr. frag. %	Nr. frag. %	Nr. frag. %
Ceramica fină	39 22,03%	21 6,50%	2 1,68%	119 20,06%	181 14,93%
Ceramica de uz comun	138 77,96%	302 93,49%	117 98,32%	474 79,93%	1031 85,06%

Ceramica lucrată cu mâna din Secțiunea V, conform condițiilor de descoperire, provine atât din complexe arheologice cât și din straturile de săpătură, 65,74% din ceramica fină fiind evidențiată printre vestigiile complexului de locuire de suprafață, iar 45,97% din ceramica de uz comun provine din interiorul aceleiași construcții de suprafață. Din ceramica de uz comun identificată în straturile de cultură, 54,22% provine din str. II, care suprapune direct locuința de suprafață. Din punct de vedere tehnologic, morfologic și ornamental, ceramica modelată cu mâna descoperită în locuință și în strat are un caracter omogen.

Ceramica fină

Din punct de vedere al tipului morfologic de vase, în lotul de ceramică fină se identifică următoarele tipuri:

- I Chiupuri 149 fragmente (82,32%);
- II Străchini 19 fragmente (10,49%);
- III Căni 7 fragmente (3,86%);
- IV Cupe 6 fragmente (3,31%).

Tipul I. Chiupuri (vase bitronconice). Particularitatea chiupurilor o constituie bicromismul – suprafața exterioară este neagră, îngrijit prelucrată, iar cea interioară de culoare galbenă, oranj sau cenușiu deschisă. Aici este necesar să menționăm că marea majoritate a fragmentelor atribuite acestui tip sunt de la pereți și că, în afară de bicromie, nu există alte caracteristici de ordin morfologic sau stilistic specifice pentru chiupuri. Formele întregi, întregite sau reconstituite grafic, lipsesc. Totodată, pornind de la fragmentele existente și de la vasele întregite provenite din secțiunea precedentă, se poate presupune că acestea aveau corp cu contururi bitronconice, gât în formă de pâlnie și buza evazată (fig. 7/8). Unele erau ornamentate pe corp cu proeminențe conice (fig. 7/14).

Tipul II. Străchini. Se remarcă străchinile larg deschise, de formă tronconică, cu corpul rotunjit către gură și marginea invazată rotunjită (fig. 7/2,4), subțiată (fig. 7/5), orizontală (fig. 6/5) sau tăiată oblic (fig. 7/6). În cazul când a fost posibilă determinarea, diametrul gurii este de circa 27 cm. (fig. 6/5). Cu excepția unui exemplar, ornamentat în partea superioară cu caneluri orizontale paralele, executate neglijent (fig. 6/1) celelalte vase sunt lipsite de ornamentație.

Tipul III. Căni. În baza exemplarelor întregi sau întregibile se identifică:

a) Cana tronconică cu toarta supraînălţată, corpul scund, pereţii uşor arcuiţi şi fundul plat. Înălţimea vasului este de 4,1 cm, diametrul gurii de 8,5 cm şi diametrul fundului de 3 cm (fig. 7/3);

b) Cana tronconică cu toarta supraînălţată, corpul înalt, gura largă, pereţii uşor arcuiţi şi fundul plat. Înălţimea vasului este de 4,1 cm, diametrul gurii – 6,8 cm şi diametrul fundului de circa 3,2 cm (fig. 7/1);

c) Cana cu corpul profilat accentuat în formă de S, de proporţii scunde, cu fundul rotunjit. Înălţimea căni este de 6,8 cm, diametrul gurii – 9,2 cm şi diametrul fundului de circa 2 cm (fig. 6/7);

Cănilor prezentate sunt neornamentate.

Tipul IV. Cupe. Atribuirea unora sau altora din fragmentele ceramicii cu pereţii subţiri cupelor este determinată de absenţa torţii. Se remarcă cupe cu corpul rotunjit, gâtul înalt tronconic şi fundul îngust, cu umbo, neornamentate. Exemplarul reconstituit grafic are înălţimea de circa 10 cm, diametrul gurii – 13,2 cm şi diametrul fundului 3,2 cm (fig. 6/10).

Ceramica de uz comun

Relevante din punctul de vedere al tipului morfologic de vase din tot lotul de ceramică de uz comun sunt: două vase de tip lălea şi 60 de fragmente a părţilor superioare de vase (circa 5,8%). Se deosebesc următoarele tipuri:

I. Vase de tip lălea 55 fragmente (88,7%);

II. Vase de tip borcan 7 fragmente (11,3%).

Tipul I. Vase de tip lălea, de proporţii mijlocii, cu marginea tăiată drept sau rotunjită. Unele dintre acestea sunt ornamentate cu un şir de orificii dispuse sub buză; proeminente ovale dispuse oblic pe umărul vasului (fig. 6/11); un şir de orificii sub buză, în asociere cu proeminente ovale dispuse oblic pe umărul vasului (fig. 7/12); proeminente ovale, alveolate, dispuse orizontal pe umărul vasului (fig. 6/12); brâu simplu pe umărul vasului (fig. 7/11). Dimensiunile exemplarelor întregi sunt: înălţimea – 12,7 cm şi 18,2 cm; diametrul gurii – 10,5 şi respectiv 13 cm; diametrul fundului – 6 şi respectiv 11,8 cm (fig. 6/9,12).

La vasele de tip lălea se atribuie şi un exemplar de proporţii (diametrul gurii de 21,5 cm) cu gâtul înalt trompetiform şi mijlocul bombat, ornamentat cu un şir de găuri dispuse sub margine, iar la 8 cm cu mai jos, pe gât, cu brâu alveolat orizontal, de la care coboară un segment similar (fig. 7/15).

Tipul II. Vase de tip borcan, cu pereţii verticali în partea superioară, care se îngustează treptat spre fund, reprezentate prin următoarele variante:

– vase cu buza uşor îngroşată din exterior, ornamentate la 0,4 cm mai jos de margine cu un şir de orificii (fig. 7/7) sau cu un şir de împunsături, în asociere cu un brâu alveolat dispus la 1,3 cm mai jos de marginea vasului şi cu diametrul gurii de circa 31 cm (fig. 7/13);

– vase cu corpul cvasi-bitronconic, cu marginea evazată sau verticală, subţiată din interior, ornamentate cu un şir de orificii sub margine, în asociere cu un brâu alveolat amplasat la 2,4 cm mai jos de ea (fig. 7/9) sau numai cu brâu alveolat, la 3 cm sub margine (fig. 7/10); diametrele gurii variază între 6,5 cm şi 13,2 cm.

Tipurile morfologice ale ceramicii de uz comun, luând în consideraţie pereţii cu ornament, erau decorate cu brăie alveolate (71,42%), mânere-suporturi (14,28%) şi/sau brăie simple (14,28%).

Ceramica lucrată la roata olarului

În linii generale, a fost descoperită în condiţii similare celor în care a fost recuperată şi ceramica modelată cu mâna. Circa 70,5% din ceramica acestei categorii a fost găsită printre vestigiile locuinţei de suprafaţă, 14,75% provin din str. II de săpătură, la baza căruia se situa locuinţa şi din carourile nemijlocit alăturate ei şi 14,75% din fragmente au fost descoperite în partea inferioară a str. I de săpătură. Condiţiile de descoperire a ceramicii lucrate la roata olarului, aspectul tehnologic omogen al veselei provenite atât din complexe, cât şi din strat, atestă unitatea acestora şi permite examinarea în ansamblu.

Din punct de vedere tehnologic, toată ceramica lucrată la roata olarului descoperită în Secţiunea V, similar celei din Secţiunea IV, a fost modelată dintr-un lut fin, în majoritatea cazurilor, conţinând paiete de mică de culoare aurie. Culoarea recipientelor este, cu precădere, cenuşie, cu nuanţe mai deschise sau închise,

negricioase, mai rar brun-deschisă (maronie). Suprafața vaselor a fost acoperită cu slip (angobă), ulterior lustruită sau netezită îngrijit.

În compoziția pastei de modelare a vaselor de proporții (grosimea pereților 0,8–1,1 cm), împreună cu mica se găsește nisip cu granulație mare (microprundișuri), particule albicioase strălucitoare, în unele cazuri și pietricele de râu, precum și degresanți de natură vegetală – semințe de plante sau minerală – granule de calcar, a căror ardere sau descompunere-topire a format goluri sesizabile atât pe suprafețele vaselor, cât și în ruptura pereților. Culoarea acestor recipiente este cenușie negricioasă sau maronie, suprafața exterioară fiind acoperită cu angobă cenușie deschisă cu pete întunecate sau maronii. Suprafețele unor vase, în general lustruite sau netezite sunt aspre la pipăit în zonele de curbură ale pereților, nisipul și microprundișurile nefiind acoperite de angobă.

Vasele mai mici (grosimea pereților 0,3–0,5 cm) conțineau în compoziția pastei, în afară de mică, nisip, microprundișuri, particule albicioase strălucitoare și degresanți de natură vegetală – semințe de plante, ultimele fiind deduse după golurile prezente pe suprafețe. Culoarea acestor recipiente este cenușie, mai rar maronie. Suprafețele – acoperite cu angobă de culoare cenușie sau maronie – sunt lustruite. Uneori, din cauza arderii neuniforme, culoarea vaselor în anumite zone este diferită: maronie, cenușie, cenușie-închisă (de exemplu, cana reconstituită).

Deoarece categoria ceramicii lucrate la roata olarului descoperită în Secțiunea V este relativ redusă cantitativ, fragmentele fiind de mici dimensiuni, aproape că nu au putut fi reconstituite forme întregi de recipiente, cu o singură excepție.

Din aglomerația de fragmente descoperită la periferia de vest a locuinței a fost posibilă reconstituirea unei căni, modelată din pastă cu paiete de mică și particule albicioase, mate, vizibile, ce avea suprafață lustruită, de culoare maronie cu zone cenușii – consecință a arderii neuniforme. Cana este de tipul celor cu corp bitronconic și marginea evazată, având o toartă supraînălțată în bandă lată, prevăzută cu șanțuri longitudinale pe ambele părți, cea exterioară fiind mai accentuată. Zona de trecere de la gât spre corp este marcată printr-un prag, iar partea cea mai proeminentă a corpului printr-o carenă pronunțată. Fundul căni este ușor concav și profilat, cu urme ale suportului de la roata olarului. Înălțimea vasului este de circa 12,4 cm, diametrul gurii – 13,4 cm, diametrul maxim – 16 cm, diametrul fundului – 7,4 cm (fig. 8/1).

În baza fragmentelor caracteristice se pot identifica:

- vase de culoare cenușie, prevăzute cu torți înalte (lungimea fragmentului 9,7 cm) cu secțiune rotundă (diametrul – circa 1,4 cm), lucrate din pastă fină, cu paiete de mică și nisip minuțios cernut în compoziție și cu suprafața lustruită (fig. 8/2);

- două recipiente – unul de culoare cenușie, altul maronie, cu marginea evazată, prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, realizate din pastă fină, cu paiete de mică în structură, acoperite cu angobă și bine lustruite (fig. 8/4–5);

- vase de tip *Kruglik*, de la care provin fragmente mari de pereți, cu grosimea de 0,8–1,1 cm (fig. 8/3,6,8) și un fund plat cu diametrul de circa 11,8 cm (fig. 8/9).

*

Investigațiile efectuate în perimetrul Secțiunilor IV și V, conform unor serii întregi de parametri, s-au soldat cu rezultate identice, în mare măsură. În ambele secțiuni, în condiții stratigrafice similare, au fost depistate vestigii ale unor locuințe de suprafață de același tip, din cuprinsul cărora s-au adunat colecții de ceramică cu caracter omogen din punct de vedere tehnologic, morfologic și stilistic. De asemenea, în ambele secțiuni, atât printre vestigiile locuințelor, cât și în apropierea acestora a fost descoperită și o categorie de ceramică deosebită – ceramica lucrată la roata olarului. Toate acestea atestă apartenența descoperirilor din aceste secțiuni la unul și același nivel de locuire. Pentru încadrarea cultural-cronologică a acestui orizont, complexe și materialele arheologice descoperite vor fi examinate în continuare, în ansamblu, prin prisma comparării lor cu descoperiri contemporane, îndeosebi din teritoriile învecinate direct cu Podișul Moldovei de Nord, din bazinul Nistrului de Mijloc și Depresiunea Rădăuți și din spațiul carpato-nistean, în general.

Așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”, după cum este cunoscut, reprezintă un sit cu mai multe orizonturi cultural-cronologice, inclusiv din epoca hallstattiană⁸. Ceramica lucrată la roata olarului atestată în acest sector al așezării ne trimite, din start, la perioada hallstattiană târzie, cu atât mai mult cu cât această categorie de

⁸ O. Levițki, *La situation culturelle et historique dans l'espace Carpatho-Dniestrien à l'époque du Hallstatt*, în *Symposia Thracologica* 9, 1992, p. 121.

ceramică a fost atestată și în inventarul T. 5 din necropola din apropiere – Trinca „Drumul Feteștilor”, datată în perioada hallstattiană târzie și atribuită grupului podolian de vest⁹.

Locuințele descoperite se găseau la adâncimea de circa 0,40–0,55 m de la nivelul terenului actual. Vestigiile acestora prezintă platforme și aglomerări de materiale cu grosimea de circa 0,1–0,15 m, formate din fragmente de chirpic (cu o parte relativ netedă, iar cealaltă păstrând amprentele unor nuiete cu diametre diferite, care se intersectează sub diferite unghiuri), lipitură de vatră, pietre de calcar, precum și alte resturi de cultură materială. Configurația suprafeței complexelor de locuire presupune forme cvasipatrolate ale construcțiilor (laturile de circa 6,0×8,0 și 4×4,5 m) și orientare, cu unele abateri, pe axa est-vest. În nici una dintre acestea nu s-au descoperit gropi care ar permite să presupunem prezența stâlpilor în structura locuințelor. Sistemul de încălzire, atestat în una din locuințe, este reprezentat de o vatră deschisă. În apropierea locuințelor sunt amplasate platforme de piatră și gropi, unele dintre ultimele și în perimetrul acestora.

În regiunile limitrofe Podișului Moldovei de Nord – zona de amplasare a așezării, cercetări sistematice în așezări s-au efectuat numai în aria grupului podolian de vest din bazinul Nistrului de Mijloc, în cadrul cărora au fost descoperite atât locuințe de suprafață, cât și adâncite¹⁰, situație caracteristică în această perioadă și pentru regiunea Nistrului Superior¹¹, regiunea Transcarpatică a Ucrainei¹² și bazinul Bugului de Sud¹³. Locuințele de suprafață, într-o stare de conservare relativ bună, atestate în așezările grupului podolian de vest de la Ivane-Puste și Zalissja, reprezintă construcții cu schelet lemnos, având în structura pereților stâlpi la colțuri, lipit pe ambele părți cu un strat de lut grosier amestecat cu resturi vegetale. Sunt de formă patrolateră, orientate pe axa est-vest, dimensiunile laturilor fiind de 6,3 × 4,1 m, respectiv, 10 × 12 m, cu podeaua lutuită și fețuită. Ca sisteme de încălzire erau utilizate cuptoarele și vetrele deschise¹⁴. În așezarea de la Neporotovo, construcția de suprafață de formă rectangulară cu laturile de 8 m și respectiv, de 14 m, orientată nord-est – sud-vest avea, de asemenea, în structura pereților stâlpi¹⁵. Locuința de suprafață, de dimensiuni mari, din așezarea de la Dolinjany, reprezentată prin două vetre, 8 gropi și mai multe adâncituri amorfe, nu atestă prezența gropilor de pari, care ar presupune prezența stâlpilor în construcția pereților¹⁶. În mod similar, locuințele depistate în așezarea de la Trinca, după forma rectangulară, dimensiuni, orientarea pe axa est-vest, tipurile sistemelor de încălzire, prezența gropilor în incinta lor, sunt apropiate de cele utilizate de comunitățile grupului podolian de vest, în același timp deosebindu-se de cele de la Ivane-Puste și Neporotovo prin lipsa stâlpilor în structura pereților, iar de primele și a podelei lutuite.

În perioada precedentă, comunitățile etapei târzii a culturii Černyj Les din zona Nistrului Mijlociu, alături de locuințele adâncite în sol de tip bordei și semibordei¹⁷, utilizau și locuințele de suprafață, unele cu podeaua lutuită, a căror vestigii constau din dărâmăturile pereților din lut și pietre, vetre deschise, cuptoare și gropi menajere¹⁸. Ambele tipuri de locuințe, adâncite în sol și de suprafață sunt atestate, de asemenea, și în

⁹ Idem, *Necropola tumulară hallstattiană târzie Trinca „Drumul Feteștilor”*, BAM III, Iași, 2006.

¹⁰ В.Г. Петренко, *Локальные группы скифообразной культуры лесостепи Восточной Европы*, în *Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время*, Москва, 1989, s. 73; Г.И. Смирнова, *Состояние изучения Западно-Подольской группы памятников раннескифского времени в Лесостепной Скифии в конце XX века*, în *Kimmerowie, Scytowie, Sarmaci. Księga poświęcona pamięci profesora Tadeusza Sulimirskiego*, Krakow, 2004, s. 425.

¹¹ Л.И. Крушельницкая, *Культуры Прикарпатья, Волыни и Закарпатья раннескифского времени*, în *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо)*, Киев, 1990a, s. 143.

¹² *Ibidem*, p. 158.

¹³ В.Г. Петренко, *op.cit.*, 1989, s. 72.

¹⁴ О.Д. Ганіна, *Поселення скіфського часу у селі Іване-Пусте*, în *Археологія XIX*, Київ, 1965, s. 106–107; Eadem, *Поселення ранньоскіфської доби поблизу с. Залісся*, în *Археологія 47*, Київ, 1984, s. 69.

¹⁵ Л.І. Крушельницька, *Чорноліська культура Середнього Придністров'я (за матеріалами непоротівської групи пам'яток)*, Львів, 1998, s. 16, рис. 4.

¹⁶ Г.И. Смирнова, *Заключительный сезон работ на раннескифском поселении у с. Долиняны*, în *АСГЭ 35*, 2001, s. 61, 70.

¹⁷ Л.И. Крушельницкая, *Группа памятников Среднего Поднепровья. Чернолесская культура*, în *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо)*, Киев, 1990, s. 136; Г.И. Смирнова, *О формировании позднечернолесской культуры на Среднем Днестре. По материалам поселения Днестровка-Лука*, în *АСГЭ 25*, 1984, s. 43.

¹⁸ І.Г. Шовкопляс, *Курганий могильник передскіфського часу на Середньому Дністрі*, în *АП УРСР IV*, Київ, 1952, s. 10, nota 1; А.И. Мелюкова, *Памятники скифского времени лесостепного Среднего Поднепровья*, МИА 64, Москва, 1958, s. 12, 32.

așezările etapei târzii a culturii Gava-Holihrad, inclusiv a grupului Grănicești din podișul Sucevei, ultimele prezentând construcții formate dintr-un schelet lemnos acoperit cu lipitură compactă de lut¹⁹.

Ceramica lucrată cu mâna

Caracteristicile tehnologice ale categoriilor ceramicii modelate cu mâna din secțiunile IV și V sunt proprii atât pentru ceramica descoperită în așezările scitice timpurii cercetate în zona Nistrului Mijlociu²⁰, cât și ceramicii din necropola tumulară hallstattiană târzie Trinca – „Drumul Feteștilor”²¹, amplasată la circa 1,5–2 km spre nord-est de așezare²² și, în general, din monumentele funerare ale grupului podolian de vest din zona Podișului Moldovei de Nord²³ și din Depresiunea Rădăuți²⁴. Parametri tehnologici similari sunt caracteristici și pentru ceramica utilizată în mediul cultural nord tracic din perioada hallstattiană târzie din spațiul cuprins între Nistru și Dunăre²⁵, precum și în cultura scitică timpurie din zona de silvostepă din dreapta Niprului²⁶.

Ceramica fină

Vasele bitronconice de proporții, de tipul celor atestate în complexe de locuire din așezare (fig. 2/9), reprezintă una dintr-cele mai specifice forme ceramice ale epocii hallstattiene, inclusiv ale perioadei târzii, răspândită pe o arie vastă. Prin fragmente de pereți groși cu suprafața exterioară insuficient lustruită, de culoare neagră, mată și cea interioară îngrijit netezită, de culoare galben-cenușie, vasele de acest tip sunt reprezentate și în necropola din apropiere – Trinca – „Drumul Feteștilor”²⁷.

În genere, în aria grupului podolian de vest / podolo-moldav din zona Nistrului de Mijloc și depresiunea Rădăuți din Bucovina de Sud, vasele de tip chiup, întregi sau întregibile, sunt atestate atât în complexe funerare: T. I, II, III de la Servatynce; T. I de la Ivachnovce; T. III, IV, V de la Bratyșev; T. de la Kačanovka și de la Kupin²⁸, T. 2 și 3 de la Dolinjan²⁹, T. I de la Myskovcy³⁰, T. 1 de la Šutnivci³¹, T. 4 de la

¹⁹ G. Smirnova, *Complexele de tip Gava-Holihrad – o comunitate cultural-istorică*, în SCIVA 25, nr. 3, 1974, p. 364; А.И. Мелюкова, *Скифообразные памятники в средней Европе*, în *Стени европейской части СССР в скифо-сарматское время*, Москва, 1989, s. 17–18; Л.И. Крушельницкая, Ю.Н. Малеев, *Племена культуры фракийского гальштата (Гава-Голиграды)*, în *Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья, энеолит, бронза и раннее железо*, Киев, 1990, s. 124; A. László, *Începuturile epocii fierului la Est de Carpați*, B.Thr. VI, București, 1994, p. 53–55.

²⁰ О.Д. Ганина, *op.cit.*, 1965, s. 107; eadem, *op.cit.*, 1984, s. 70; Г.И. Смирнова, *Поселение скифского времени у села Долиняны в Днестровском Правобережье (по материалам раскопок 1972–1973 гг.)*, în АСГЭ 19, 1978, s. 31; Eadem, *Новые данные о поселении у с. Долиняны (по материалам раскопок 1977–1978 гг.)*, în АСГЭ 22, 1981, s. 50.

²¹ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, p. 71.

²² О.Г. Левицкий, Е.Н. Савва, Л.Ф. Чиобану, *Исследование курганного могильника раннего железного века у села Тринка*, în AMNIM 1, Chișinău, 1992, s. 95.

²³ O. Levițki, *Considerații asupra monumentelor funerare din perioada hallstattiană târzie de pe teritoriul Moldovei*, în RA 2, Chișinău, 1998, p. 41.

²⁴ M. Ignat, *Necropolele tumulare din zona Rădăuți în cadrul lumii traco-getice (sec. VII–V A.Ch.)*, Târgoviște, 2006, p. 55.

²⁵ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, s. 50; Л.И. Крушельницкая, *op.cit.*, 1990a, s. 143; І. Попович, *Куштановицька група пам'яток*, în *Памятки гальштатського періоду межиріччя Вісли, Дністра і Прип'яті*, Київ, 1993, s. 268; V. Vasiliev, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980, p. 61; A. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigile. Monografie arheologică*, București, 1967, p. 37.

²⁶ Г.И. Смирнова, *Севериновское городище (по материалам Юго-Подольской экспедиции 1947–1948, 1953 гг.)*, în АСГЭ 2, 1961, s. 92; Б.А. Шрамко, *Бельское городище скифской эпохи (город Гелон)*, Киев, 1987, s. 108–110; Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *Памятники скифской эпохи Днепровского-лесостепного Правобережья (Киево-Черкасский регион)*, Киев, 1989, s. 50.

²⁷ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, fig. 9, 1, 13.

²⁸ T. Sulimirski, *Scytowe na zachodnim Podolu*, Lwow, 1936, Tab. XIV, 1.6; XV, 1–5, 7–8, 10–11.

²⁹ Г.И. Смирнова, *Курганний могильник раннескифского времени у села Долиняны*, în АСГЭ 18, 1977, рис. 3, 3.1; 6.

³⁰ Ю.Н. Малеев, *Курган скифского времени у с. Мышковцы в бассейне р. Збруч*, în *Курганы степной скифии*, Киев, 1991, s. 125, рис. 2, 5.

³¹ А.Ф. Гуцал, В.А. Гуцал, В.П. Мереж, *Дослідження курганів скіфського часу у Середньому Подністрів'ї*, în ABV 1997–1998 pp., Київ, 1998, рис. 1.

Kolodiivka³², T. 1 și 7 din necropola Cajvana-Codru³³, cât și în așezările de la Seliște, punctul Skrypky³⁴, Ivane-Puste³⁵, Zalissja³⁶, Dolinjany³⁷. Fragmente de vase de tipul discutat se întâlnesc și în siturile grupului scitic timpuriu Čerepin-Lagodov din bazinul Nistrului Superior³⁸. Mult mai reprezentative, vasele bitronconice se întâlnesc în cadrul ceramicii culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei³⁹, culturii Vekerzug din Slovacia și Ungaria⁴⁰, grupului mormintelor scitice timpurii din Transilvania⁴¹ și grupului Ferigile-Bârsești din zona Carpaților Meridionali și de Curbură⁴².

În zona de silvostepă de la est de Nistru, chiupurile sunt prezente în siturile scitice timpurii din bazinul Bugului de Sud – cetățuile de la Severinovka⁴³ și Nemirov⁴⁴, precum și în complexele funerare scitice timpurii din zona Niprului de Mijloc⁴⁵.

În același timp, chiupuri de proporții, a căror parte superioară este mai mare decât cea inferioară, iar a căror înălțime depășește diametrul maxim, apropiate morfologic de vasul întregit din așezarea de la Trinca, provin, cu precădere, din complexele funerare ale grupurilor hallstattiene târzii de la vest de Nistru: grupul podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc – T. 2 de la Dolinjany⁴⁶, cultura Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei – T. 17 de la Bilki⁴⁷, grupul mormintelor scitice timpurii din Transilvania – M. 1 de la Teiuș⁴⁸; M. 1 de la Blaj⁴⁹, M. 6 de la Budești-Fînațe⁵⁰, culturii Vekerzug din Slovacia – M. XVII de la Mana⁵¹, grupul Ferigile-Bârsești din zona Carpaților Meridionali și de Curbură – movila XXIV de la Bârsești⁵². Decorul chiupului în discuție, format dintr-o nervură în relief întreruptă de patru proeminente ovale orizontale, amplasate simetric și patru proeminente-suporturi masive, dispuse mai sus și, respectiv, mai jos de partea cea mai proeminentă a corpului vasului, în ansamblu, la recipientele enumerate mai sus, analogii directe nu are.

³² А.Ф. Гуцал, Б.А. Гуцал Б.А., В.П. Мегей, О.Д. Могилов, *Курганы ранньоскіфської доби біля села Колодіївка на середньому Дністрі*, în АДУ 2003–2004 рр., Київ, 2005, рис. 1.

³³ М. Ignat, *op.cit.*, p. 60–61 pl. VIII,1, XV,7a.

³⁴ А.И. Мелюкова, *Памятники скифского времени на Среднем Днестре*, КСИИМК 51, Москва, 1953, s. 69, рис. 32,16.18.

³⁵ О.Д. Ганина, *op.cit.*, 1965, s. 112, рис. 5.

³⁶ Eadem, *op.cit.*, 1984, s. 71.

³⁷ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, s. 33; eadem, *op.cit.*, 1981, s. 54; eadem, *Скифское поселение у с. Долиняны (раскоп «у тока»)*, în *Древние памятники культуры на территории СССР*, Ленинград, 1986, s. 41; eadem, *О работах на раннескифском поселении у с. Долиняны в 1985 и 1987 гг.*, în АСГЭ 33, 1998, s. 42, рис. 7,4; eadem, *op.cit.*, 2001, s. 68, рис. 3,6.

³⁸ Л.И. Крушельницкая, *op.cit.*, 1990a, s. 149.

³⁹ Г.И.Смирнова, К.Ф. Бернякович, *Происхождение и хронология памятников Куштановицкого типа Закарпатья*, în АСГЭ 7, 1965, s. 98; И.И. Попович, *Памятники Куштановицкой культуры*, în *Археология Прикарпатья, Волини и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо)*, Киев, 1990, s. 161; Idem, *op.cit.*, 1993, s. 268–269, рис. 133.

⁴⁰ М. Dušek, *Slovensko v mladšej dobe halstatskej*, în *Sl.A.* XIX, 1971, Obr. 9,2.3.6; I. Chochorowski, *Die Vekerzug-Kultur. Charakteristik der Funde*, Warszawa-Krakow, 1985, p. 39, Abb. 4; P. Romsauer, *Nove naslezy Vekerzugskej skupiny z Nitry*, în *Sl.A.*, Rocnik XLI, Cisko I, Bratislava, 1993, Tab. V, 13; Э. Йерем, *Скифский период в восточной Венгрии*, în *Археология Венгрии, конец II тысячелетия до н.э. – I тысячелетие н.э.*, Москва, 1986, s. 180, рис. 63,16–17.

⁴¹ V. Vasiliev, *op.cit.*, 1980, p. 62–65, Pl. 5–7; G. Marinescu, *Die Jüngere Hallstattzeit in Nordostsiebenbürgen*, în *Dacia* N.S. XXVIII, 1–2, 1984, p. 22, Abb. 3,1; 4,2; 5,1; 6, B1, C2; 8, A1.B4; 10,1.2; 11,9; 12, A1.B1; 13, 8.9.

⁴² A. Vulpe, *op.cit.*, p. 51–52, Pl. XI; A. Vulpe, E. Popescu, *Contribution à la connaissance des débuts de la culture géto-dacique dans la zone subcarpatique Vilcea-Argeș (La nécropole tumulaire de Tigveni)*, în *Dacia* N.S. XVI, 1972, p. 10, fig. 10,8; 12,1; 7,6; S. Morintz, *Săpăturile de la Bîrsești (r.Vrancea, reg. Galați)*, în *MCA*, VII, 1961, p. 203–204, fig. 1,1.

⁴³ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1961, s. 93–94.

⁴⁴ Г.И. Смирнова, *Скифское поселение на Немировском городище: общие данные о памятнике*, în *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, Вып. VI, Симферополь, 1997, s. 108–109, рис. 23,4.5; 2001, 37.

⁴⁵ Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 53.

⁴⁶ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1977, рис. 3,3.

⁴⁷ И.И. Попович, *op.cit.*, 1993, рис. 133,3.

⁴⁸ V. Vasiliev, *op.cit.*, 1980, Pl. 5,1.

⁴⁹ *Ibidem*, Pl. 6,1.

⁵⁰ G. Marinescu, *op.cit.*, 1984, p. 22, Abb. 5,1.

⁵¹ I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, Abb. 4,2.

⁵² S. Morintz, *op.cit.*, 1961, fig. 1,1.

Vasele de la Bilki, Teiuș și Maňa sunt neornamentate, cel de la Dolinjany are ornamentată numai partea superioară: sub buză – caneluri orizontale paralele, sub care sunt amplasate proeminente conice și ovale dispuse orizontal⁵³. Chiupurile de la Blaj, Budești-Fînațe și Bârsești, mai jos de zona diametrului maxim, similar celui de la Trinca, au câte patru proeminente-suporturi masive dispuse în cruce. Vasul de la Budești-Fînațe, deasupra curbării maxime, este ornamentat cu trei caneluri în ghirlandă în asociere cu proeminente conice, iar sub buză, similar celui de la Bârsești, este ornamentat și cu caneluri paralele orizontale. Decorul format din aceleleași elemente ordonate în două registre, ca și pe vasul de la Trinca, cu deosebirea că suporturile masive sunt amplasate pe linia maximei rotunjimi a corpului și nu mai jos de aceasta, este prezent pe chiupul din T. 9 (mormântul 1) din necropola de la Tigveni a grupului Ferigile-Bârsești⁵⁴.

Străchinile tronconice cu marginea invazată (fig. 2/1,4; 6/5; 7/2,4–6) constituie un fenomen caracteristic pentru prima și a doua epocă a fierului și au avut un vast areal de răspândire în diferite medii culturale din Europa Centrală și de Sud-Est. Această formă este cea mai reprezentativă și în cadrul ceramicii fine din necropola Trinca – „Drumul Feteștilor”⁵⁵.

În zona Nistrului de Mijloc și în depresiunea Rădăuți din Bucovina de Sud străchinile de acest tip sunt prezente în majoritatea obiectivelor investigate ale grupului podolian de vest / podolo-moldav. Astfel de străchini provin atât din așezări: Selișce-punctul Skrypki⁵⁶, Janaucy⁵⁷, Dolinjany⁵⁸, Zalissja⁵⁹, Ivane-Puste⁶⁰, Suhostav-punctul Govdri⁶¹, cât și din complexe funerare: T. «B» de la Novoselka-Grymalovskaja, T. I și II de la Kačanovka⁶², T. I de la Kruglik⁶³, T. 3 de la Dolinjany⁶⁴, T. 5 de la Perebykovcy⁶⁵, T. I de la Myškovcy⁶⁶, T. 4 de la Teklivka⁶⁷, T. 3 de la Kolodiivka⁶⁸, T. 7 de la Volovăț–Dealul Burlei⁶⁹ și T. 1, 2, 4, 7, 9 de la Cajvana-Codru⁷⁰. Remarcăm că marea majoritate a străchinilor sunt neornamentate. Cu un șir de împunsături sub buză, în partea interioară a vasului, cărora în exterior le corespund mici umflături, sunt prevăzute doar unele exemplare din așezările de la Selișce, Janaucy și Dolinjany⁷¹ și majoritatea celor menționate din necropola Cajvana. Mânerele-suporturi sunt atestate pe unele străchini din așezarea de la Dolinjany și din necropola de la Trinca⁷².

⁵³ Vezi desenul la В.Г. Петренко, *op.cit.*, 1989, Табл. 21,1.

⁵⁴ A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, fig. 12,3.

⁵⁵ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, p. 71, fig. 13,8; 17,6; 23,3; 27,8; 31,14,16; 39,3,6; 43,8,9.

⁵⁶ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, рис. 32,19.

⁵⁷ Eadem, *op.cit.*, 1958, рис. 7,10,11.

⁵⁸ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис. 5,1; eadem, *op.cit.*, 1981, рис. 13,7.9.10; eadem, *op.cit.*, 1986, рис. 4,3; 5,3; eadem, *op.cit.*, 2001, рис. 2,7.8.

⁵⁹ О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1984, рис. 2,1.

⁶⁰ Eadem, *op.cit.*, 1965, рис. 1,7; 4,14.

⁶¹ І.К. Свешніков, *Поселення ранньоскіфського часу біля с. Сухостав, Тернопільської області*, în *Археологія* XI, Київ, 1957, Табл. I,15.

⁶² Т. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, Т. XII,10; XIV,5.7; XVII,2–4.7.

⁶³ Г.И. Смирнова, *Раскопки курганов у сел Круглик и Долиняны на Буковин*, în *АСГЭ* 10, 1968, рис. 2,1.2.

⁶⁴ Eadem, *op.cit.*, 1977, рис. 3,2.

⁶⁵ Eadem, *Курганы у села Перебыковцы—новый могильник скифской архаики на Среднем Днестре*, în *Труды ГЭ* XX, Ленинград, 1979, рис. 15,8.

⁶⁶ Ю.Н. Малеев, *op.cit.*, 1991, рис. 2,4.

⁶⁷ А.Ф. Гуцал, В.А. Гуцал, В.П. Мереј, О.Д. Могилов, *Результати досліджень курганів скіфського часу біля с. Теклівка на Поділлі*, în *ABV 2001–2002 pp.*, Київ, 2003, рис. 2,6.7.

⁶⁸ Idem, *op.cit.*, 2005, fig. 2.

⁶⁹ М. Ignat, *Necropola tumulară hallstattiană de la Volovăț – Dealul Burlei*, în *Suceava V*, 1978, p. 122; Idem, *op.cit.*, 2006, Pl. V,1.

⁷⁰ Idem, *Un nouveau groupe culturel du hallstatt tardif sur le territoire de la Roumanie*, în *StAntArch* VII, 2000, p.334, fig. 1,3; idem, *op.cit.*, 2006, pl. VIII,2; IX,1; XII,5c.7a; XV,7b; XVII,2.

⁷¹ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, рис. 32,19; Eadem, *op.cit.*, 1958, p.37; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис. 6,9; Eadem, *op.cit.*, 1981, рис. 13,3; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 7,2; eadem, *op.cit.*, 2001, рис. 5,1.9.

⁷² Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис.6,13; O. Levițki, *op.cit.*, 2006, fig. 31,14.

De regulă, sunt neornamentate și străchinile de acest tip din obiectivele grupurilor culturale scitice timpurii din zona Nistrului Superior: Čerepin-Lagodiv⁷³ și Mogiljany din Volynja⁷⁴; culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei⁷⁵ și culturii Vekerzug din Ungaria, Slovacia și România⁷⁶, existând excepții ornamentate cu mânere suporturi⁷⁷.

În cadrul grupului scitic din Transilvania, străchinile cu buza invazată sunt prevăzute, în majoritatea cazurilor, cu proeminente și, sporadic, cu caneluri oblice pe umăr sau cu caneluri în asociere cu proeminente⁷⁸. O diversitate și mai mare a motivelor decorative este atestată în cadrul necropolelor grupului Ferigile din zona Carpaților Meridionali: Ferigile (tip IA2, A4)⁷⁹, Tigveni «Babe»⁸⁰, Tigveni «Pietroasa»⁸¹, Ceparî «Toplița»⁸² și altele.

Străchinile de tipul examinat prezintă o categorie obișnuită a ceramicii și din cadrul culturii scitice timpurii a zonei de silvostepă din dreapta Niprului⁸³, unde adeseori sunt ornamentate cu motive în relief pe margine, sau în partea interioară, cu un șir de găuri incomplete sub buză, cărora le corespund în exterior mici umflături, sau un șir de găuri complete⁸⁴.

Străchinile tronconice, cu marginea verticală și buza dreaptă (fig. 2/4), se întâlnesc relativ rar. În aria grupului podolian de vest/podolo-moldav străchini identice morfologic sunt cunoscute în așezările de la Zalissja⁸⁵ și Dolinjany⁸⁶ și în necropolele tumulare Volovăț –Dealul Burlei și Cajvana–Codru⁸⁷, iar pentru grupul scitic timpuriu Čerepin-Lagodiv de pe Nistrul Superior – în așezarea de la Krušel'nicy, acestea fiind prevăzute cu mânere-suporturi⁸⁸. Exemplare ale acestor străchini, lipsite de decor sau accesorii, sunt cunoscute și în obiectivele culturii Vekerzug⁸⁹. În cadrul grupului Ferigile, străchinile examinate (tip IA3) se întâlnesc în unele morminte din necropolele Ferigile⁹⁰ și Tigveni «Babe»⁹¹. Referitor la zona Nistrului de Mijloc, menționăm că străchinile de tipul examinat sunt cunoscute și în complexul ceramic din așezarea etapei târzii a culturii Černyj Les de la Mereșeuca⁹².

Străchinile cu buza tăiată oblic (fig. 6/1; 7/6, sunt reprezentate, de asemenea, printr-o cantitate neînsemnată de fragmente. O astfel de modelare a marginii străchinilor este mai puțin caracteristică pentru complexe

⁷³ Л.І. Крушельницька, *Північне Прикарпаття і Західна Волинь за доби раннього заліза*, Київ, 1976, fig. 34,20; 37,12.13; Eadem, *Пам'ятки ранньоскіфського часу (HaC-HaD)*, în *Пам'ятки гальшатського періоду межиріччя Вісли, Дністра і Прип'яті*, Київ, 1993, fig. 106,22; 107,19.

⁷⁴ Eadem, *op.cit.*, 1976, рис. 29,7.8.

⁷⁵ И.И. Попович, *op.cit.*, 1993, рис. 126,8; 129,5; 134,6; Г.И.Смирнова, К.Ф. Бернякович, *op.cit.*, 1965, Табл. IV,11.

⁷⁶ I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, Abb. 1,1.3; P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, Tab I,10.11; II,8; IX; M. Dušek, *op.cit.*, 1971, Obr.11,2; 26,3; 28,6; 30,2; I. Nemeti, *Das Späthallstattzeitliche Gräberfeld von Sanislău*, în *Dacia* N.S. XXVI, 1–2, 1982, Abb. 3, B2.

⁷⁷ И.И. Попович, *op.cit.*, 1993, рис. 134,8; I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, Abb. 1,2.

⁷⁸ V. Vasiliev, *op.cit.*, 1980, p. 65–67, Pl. 8,2.3.4; G. Marinescu, *op.cit.*, 1984, Abb. 2,D.

⁷⁹ A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 38–39, fig. 13,2–4; pl. I,2–13.

⁸⁰ A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, p. 81, fig. 3,2; 10,4; 13,12; E. Popescu, A. Vulpe, *Nouvelles decouvertes du type Ferigile*, în *Dacia* N.S. XXVI, 1–2, 1982, fig. 17,6; 20,8.

⁸¹ E. Popescu, A. Vulpe, *op.cit.*, 1982, fig. 12C,5.

⁸² *Ibidem*, 103, fig. 4B,8; 7B,4; 7D,6; 12A,10.

⁸³ В.А. Ильинская, *Раннескифские курганы бассейна р. Тясмин (VII–VI вв. до н. э.)*, Киев, 1975, s. 138; Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 50–52.

⁸⁴ В.А. Ильинская, *op.cit.*, 1975, рис. 19,7.8.10.15; Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, рис. 7,14.16.18; И. Смирнова, *op.cit.*, 1961, рис. 8,1.3; eadem, *Гальшатский компонент в раннескифской культуре лесостепи Северного Причерноморья (по материалам Немировского городища)*, РА 4, Москва, 2001a, s. 37, рис. 2,11.13.

⁸⁵ О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1984, рис. 2,2.

⁸⁶ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис. 6,14.

⁸⁷ M. Ignat, *op.cit.*, 2006, p.56, fig. 7,A2, Pl. IV,3, XVII,2.

⁸⁸ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, рис. 37,7.

⁸⁹ I. Nemeti, *op.cit.*, 1982, Abb. 3,B1; P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, Tab. IX,27.28.

⁹⁰ A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 38–39, fig. 13,3.

⁹¹ A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, fig. 14,23.

⁹² О.Г. Левицкий, *Горизонт раннего железного века на многослойном памятнике Мерешовка, в Молдавское Поднестровье в первобытную эпоху*, Кишинев, 1987, fig. 42,12.

ceramice hallstattiene târzii-scitice timpurii. În aria grupului podolian de vest/podolo-moldav cunoaștem doar câteva exemplare de străchini cu buza tăiată oblic – așezarea Dolinjany⁹³, orizontul superior din așezarea Neporotovo⁹⁴ și tumulul 4 din necropola de la Cajvana⁹⁵. Piesa din așezarea Neporotovo este decorată în exterior cu un motiv imprimat. În același timp, străchinile cu marginea tăiată oblic constituie o variantă reprezentativă în ceramica fină din perioada precedentă – faza târzie a culturii Černyj Les⁹⁶, unde predomină exemplarele ornamentate pe partea exterioară și pe margine cu motive imprimate, incizate și plastice. Aici este necesar să menționăm că în așezarea de la Trinca, străchinile cu o astfel de modelare a buzei sunt atestate în nivelul de locuire hallstattian timpuriu de tip Chișinău-Corlăteni⁹⁷. În așezările acestei culturi sunt prezente și străchini de acest tip, prevăzute pe partea exterioară cu caneluri orizontale paralele⁹⁸.

Străchinile larg deschise, de formă tronconică, cu buza dreaptă și cu marginea rotunjită și ușor îngroșată (fig. 2/3) formează o categorie deosebită în complexele ceramice ale obiectivelor grupului podolian de vest din bazinul Nistrului de Mijloc⁹⁹. În așezarea de la Neporotov străchinile cu astfel de caracteristici morfologice sunt prezente atât în nivelul superior, podolian de vest, cât și în cel inferior din etapa târzie a culturii Černyj Les¹⁰⁰, în ultimul fiind ornamentate pe partea exterioară cu motive imprimate. Sporadic, vasele de acest tip sunt atestate și în necropolele de tip podolian de vest din depresiunea Rădăuți, în Bucovina de Sud¹⁰¹ și a grupului scitic timpuriu Čerepin-Lagodiv de pe Nistrul Superior¹⁰². În necropolele de la Ferigile și Tigveni «Babe» străchinile examinate (tip IB1), sunt decorate cu caneluri sau incizii scurte, oblice pe buza¹⁰³.

Cănila din în Secțiunile IV și V, ținând cont de exemplarele întregi sau întregibile, cu o excepție, aparțin tipului cu toarta mai mult sau mai puțin supraînălțată, care constituie forme tipice pentru perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie și sunt atestate în mai multe culturi și grupuri culturale dintr-un spațiu vast, inclusiv bazinul Nistrului de Mijloc, bazinul Nistrului Superior și depresiunea Rădăuți din Bucovina de Sud.

Cănila scunde cu corpul rotund, gâtul scurt cilindric cu marginea ușor evazată, fundul îngust și toarta supraînălțată (fig. 3/9) sunt prezente în obiectivele hallstattiene târzii – scitice timpurii din bazinul Nistrului de Mijloc, cercetate prin săpături, doar în așezarea grupului podolian de vest de la Zalissja¹⁰⁴. Sporadic sunt atestate și în zona Nistrului Superior, în aria grupului Čerepin-Lagodiv¹⁰⁵. Din punct de vedere morfologic, aceste căni atestă afinități și cu ceștile de formă *bitronconică*, cu buza răsfrântă în afară și cu toarta supraînălțată din cea mai veche etapă de locuire din așezarea hallstattiană târzie de la Curteni, din Podișul Central Moldovenesc¹⁰⁶, cât și cu cele incluse în varianta III B a ceștilor *pântecoase* din necropola de la Ferigile¹⁰⁷. În același timp, vasele cu profilul corpului apropiat de cel atestat în așezarea de la Trinca, apar relativ frecvent în așezările prescitice, de tip Černyj Les II – Pidmet¹⁰⁸, Dnestrovka-Luca¹⁰⁹, Neporotovo¹¹⁰ ș.a.

⁹³ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис. 6,14; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 7,1.

⁹⁴ Л.І. Крушельницька, *Чорноліська культура Середнього Придністров'я (за матеріалами непоротівської групи пам'яток)*, Львів, 1998, s. 20, рис. 6,8.

⁹⁵ М. Ignat, *op.cit.*, 2006, pl. XII,7a.

⁹⁶ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1984, s. 46, рис. 7,1.2.4.8.11; eadem, *Поселение у с. Днестровка – памятник Чернолесской культуры на Днестре*, în АСГЭ 26, s. 13, рис. 5,8.10; 13,4; Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, рис. 38,17.5.6; 19,4.15; 24,12; 26,11.13; 28,13.

⁹⁷ О. Levički, *Cultura hallstattului canelat la Răsărit de Carpați, B.Thr. VII*, București, 1994.

⁹⁸ *Ibidem*, fig. 28,18; 39,15; 40,16.

⁹⁹ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, s. 53, рис. 13,2.4.6; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 7,11.

¹⁰⁰ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, s. 20, рис. 5,6; 37, рис. 16,7.

¹⁰¹ М. Ignat, *op.cit.*, 2000, p. 334.

¹⁰² Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, рис. 34,25.

¹⁰³ А. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 39–40, fig. 13,5; А. Vulpe, Е. Popescu, *op.cit.*, 1972, fig. 9,9.11.

¹⁰⁴ О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1984, s. 72, рис. 3,2; В.Г. Петренко, *op.cit.*, 1989, Таб. 21,14.

¹⁰⁵ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, рис. 36,14.

¹⁰⁶ С. Ionomu, *Cercetările arheologice din locuirea hallstattiană târzie de la Curteni-Vaslui*, în CI, IX–X, Iași, 1978–1979, p. 188, 191, pl. X,7; XIII,1.

¹⁰⁷ А. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 43, Pl. VII,2.8.

¹⁰⁸ І.Г. Шовкопляс, *Поселення ранньоскіфського часу на Середньому Дністрі*, în *Археологія IX*, Київ, 1954, Табл. I,13.

¹⁰⁹ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1985, s. 13, рис. 10,1.3.

¹¹⁰ Л.І. Крушельницька, *Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи (рубіж епох бронзи і заліза)*, în Київ, 1985, s. 109, рис. 33,10; eadem, *op.cit.*, 1998, s. 162, рис. 99,3.

Cămile larg deschise, cu corpul ușor profilat în formă de S, cu fundul plat, prevăzute cu o toartă ce unește buza cu umărul (fig. 3/10), sunt mai puțin caracteristice pentru complexe ceramice din perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie. Totodată, pornind de la maniera de modelare și amplasare a torții, cu referință la aria grupului podolian de vest, pot fi invocate ca analogii exemplarele din complexe funerare de la Rakovkat¹¹¹, Burlănești¹¹² și din așezarea de la Zalissja¹¹³, ultimul fiind considerat de O. Ganina un ulcior¹¹⁴. În același timp, este necesar de menționat că o analogie perfectă a vasului din așezarea de la Trinca este cana din necropola de la Lagodiv, din grupul scitic timpuriu din zona Nistrului Superior de tip Čerepin-Lagodiv¹¹⁵. În această zonă cămile a căror toartă unește buza cu umărul, sunt larg utilizate și în perioada prescitică de către comunitățile culturii Vysock¹¹⁶, circumstanță care l-a determinat pe T. Sulimirski să considere cana de la Rakovkat ca fiind de tradiție Vysock¹¹⁷. În acest context mai menționăm și faptul că unele câni a căror toartă coboară de la buză pe corp, dar de formă tronconică, cu corpul rotunjit către gura largă sunt cunoscute în spațiul est-carpatic și în perioada hallstattiană timpurie – așezarea de la Chișinău¹¹⁸ și au multiple paralele în culturile sincrone Lausitz, Gava, Kyatice¹¹⁹ etc.

Cămile tronconice de mici dimensiuni, cu toarta supraînălțată, pereții ușor arcuiți și fundul plat, reprezentate în așezare prin două variante: cu corpul înalt, toarta prinsă de margine și mijlocul vasului (fig. 7/1) și cu corpul scund, a căror toartă unește marginea cu partea de jos a vasului (fig. 7/3), în siturile hallstattiene târzii – scitice timpurii din regiunile Nistrului de Mijloc și Superior nu au analogii directe în zona de silvostepă din dreapta Niprului. În cazuri singulare cămile de acest tip sunt atestate și în complexul ceramic al culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei, T. IX din necropola Kolodnoe II¹²⁰ și T. 6 din necropola Kolodnoe (?)¹²¹. Ambele variante de câni tronconice sunt larg reprezentate în inventarul mormintelor grupului scitic timpuriu din Transilvania, incluse în tipul C1a¹²², culturii Vekerzug¹²³ și a grupului Ferigile-Bârsești din zona Carpaților Meridionali și de Curbură, tipul IIB¹²⁴. În genere, aceste câni au avut o largă răspândire în perioada hallstattiană târzie în spațiul carpato-dunărean, continuând să evolueze și în perioada următoare¹²⁵. Revenind la zona Nistrului de Mijloc, menționăm că, în cazuri izolate, câni apropiate morfologic de cele incluse în varianta a doua, dar cu fundul rotunjit, sunt prezente și în unele obiective din perioada prescitică – etapa târzie a culturii Černyj Les¹²⁶.

Cămile cu toarta supraînălțată, corpul profilat accentuat în formă de S, cu două părți distincte, separate printr-o carenă pronunțată, a căror parte superioară este mult mai înaltă decât cea inferioară și cu fundul rotunjit, cu sau fără *umbo*, constituie forme tipice pentru perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie. Vasele cu astfel de particularități arhitectonice sunt frecvente în cadrul grupului podolian de vest/podolo-moldav din bazinul Nistrului de Mijloc și depresiunea Rădăuți, atât în așezări¹²⁷, cât și într-o serie de complexe funerare¹²⁸. În același timp, este necesar să menționăm că exemplare similare cu cele de la Trinca, se întâlnesc relativ rar, în culturile și grupurile culturale de epocă.

¹¹¹ T. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, fig. 18.

¹¹² O. Levițki, *op.cit.*, 1998, p. 38, fig. 10,4.

¹¹³ О.Д. Ганина, *op.cit.*, 1984, рис. 3,5.

¹¹⁴ О.Д. Ганина, *op.cit.*, 1984, s. 73.

¹¹⁵ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, рис. 34,16.

¹¹⁶ *Ibidem*, рис. 17,26,31,34.

¹¹⁷ T. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, p. 80.

¹¹⁸ O. Levițki, *op.cit.*, 1994, p. 103, fig. 10,9.

¹¹⁹ *Ibidem*, p.103, cu referințele bibliografice.

¹²⁰ Г.И. Смирнова, К.Ф. Бернякович, *op.cit.*, 1965, T VI,9.

¹²¹ И.И. Попович, *op.cit.*, 1993, s. 272, рис. 136,11.

¹²² V. Vasiliev, *op.cit.*, 1980, p. 68, Pl. 8,5.

¹²³ I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, Abb. 6,7.

¹²⁴ A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 46–47, pl. VI,2–13; A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, fig. 6,2; S. Morintz, *Săpăturile de la Bîrsești (reg. Galați, r. Vrancea)*, MCA, III, 1957, fig. 2,2; idem, *Săpăturile de la Bîrsești (r. Vrancea, reg. Galați)*, MCA, VI, 1959, fig. 2,1; idem, *op.cit.*, 1961, fig. 1,4.

¹²⁵ E. Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983, p. 85–86.

¹²⁶ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1985, s. 18, рис. 7,9; 10,2.

¹²⁷ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, s. 69, рис. 32,10,14; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, s. 53, рис. 12,1,2.

¹²⁸ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, p. 75–78, cu referințele bibliografice; M. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 58–60.

Cana cu partea superioară înaltă arcuită și marginea subțiată evazată (fig. 6/7), prin dimensiuni, raportul dintre diametrul buzei și înălțime, raportul dintre partea superioară și cea inferioară, gradul de supraînălțare a torții și de modelare a curburii superioare a torții (fără creastă sau buton) și lipsa ornamentului este aproape identică cu ceașca de tipul IIB din tumulul 137 a necropolei de la Ferigile din zona Carpaților Meridionali¹²⁹. Apropiate din punctul de vedere al formei sunt și ceștile de tipul BIa (T. 4) din necropola de la Cajvana, a grupului podolo-moldav din zona Rădăuți¹³⁰ și din M. 10 a necropolei de la Băița, tipul C2b, a grupului scitic din Transilvania¹³¹, care, spre deosebire de cana de la Trinca, au dimensiuni mai mari, fundul prevăzut cu *umbo* și toarta cu creastă sau buton. Piesa de la Băița mai este ornamentată, pe diametrul maxim, cu o bandă de alveole. Unele exemplare din așezarea Nitra-Ivanka din aria culturii Vekerzug din Slovacia sunt ornamentate prin caneluri scurte verticale pe umăr¹³².

Ca analogie pentru exemplarul fragmentar, cu partea superioară verticală, buza subțiată către margine și toarta ușor supraînălțată (fig. 2/5), putem indica ceștile de tipul BIc din necropola de la Cajvana a grupului podolo-moldav din depresiunea Rădăuți, care, în plus, sunt prevăzute cu o creastă pe curbura torții¹³³.

Recapitulând datele referitoare la cămile din secțiunile IV și V, menționăm că, din punct de vedere tipologic, acestea sunt diferite și, cu rare excepții, fiecare tip este reprezentat prin câte un singur exemplar. Demn de a fi menționat este și faptul că, în toate cazurile, când toarta s-a păstrat în întregime, nu este atestată prezența pe curbura de sus a creștelor sau butonilor, elemente caracteristice pentru marea majoritate a cănilor din mediul cultural hallstattian târziu – scitic timpuriu, indiferent de tipul lor morfologic.

Cupele sunt mai puțin reprezentative în repertoriul morfologic al ceramicii fine a culturilor și grupurilor culturale hallstattiene târzii – scitice timpurii din zona Nistrului de Mijloc, lipsind totalmente în așezările cercetate prin săpături. Mai frecvent acestea se întâlnesc în complexe funerare, atât din Podișul Moldovei de Nord¹³⁴ și Depresiunea Rădăuți¹³⁵, cât și scitice timpurii din bazinul Niprului de Mijloc¹³⁶.

Cupe cu gâtul înalt tronconic, corp rotunjit și fundul îngust cu *umbo* (fig. 6/10) sunt deosebite, din punct de vedere morfologic, de cele din necropola Trinca „Drumul Feteștilor”, unde au profilul în formă de S, cu fundul plat sau corpul sferic, gâtul scurt cilindric și fundul lat, puțin evidențiat¹³⁷, precum și de cele cunoscute în necropolele de la Volovăț și Cajvana din Depresiunea Rădăuți, care au gâtul tronconic ori arcuit, cu buza răsfrântă și fundul larg¹³⁸. Comună pentru vasele menționate este doar lipsa ornamentului. Cupele reprezintă o formă caracteristică pentru complexe ceramice din perioada precedentă: etapa târzie a culturii Černyj Les, reprezentate prin mai multe tipuri, marea majoritate ornamentate cu motive incizate sau în relief¹³⁹ și grupul Grănicești, unde predomină cele cu buza lobată, prevăzute cu proeminențe conice pe umăr¹⁴⁰. În acest context, menționăm că un exemplar neornamentat, identic morfologic cu cel examinat, este cunoscut în nivelul de locuire din etapa târzie a culturii Černyj Les din așezarea de la Mereșeuca din bazinul Nistrului de Mijloc¹⁴¹. Tot aici mai subliniem faptul că profilele cupelor de tipul discutat sunt mult apropiate de cel al cănilor scunde cu corpul rotund, gâtul scurt cilindric, cu marginea ușor evazată, fundul îngust și toarta supraînălțată, prezentate mai sus, de asemenea frecvent întâlnite în complexe Černyj Les târzii (vezi mai sus).

¹²⁹ A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, pl. VI,1.

¹³⁰ M. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 58–59, fig. 8, BIa; Pl. XII,6b.

¹³¹ V. Vasiliev, *op.cit.*, 1980, p. 68, Pl. 8,8.

¹³² P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, Tab. XII,4.

¹³³ M. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 59, fig. 8, BIc; Pl. XII,5a.

¹³⁴ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, p. 79.

¹³⁵ M. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 62.

¹³⁶ В.А. Ильинская, *op.cit.*, 1975, s. 129; Г.Т. Ковпаненко, *Курганы раннескифского времени в бассейне р. Рось*, Киев, 1981, s. 86, 90; Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 52.

¹³⁷ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, p. 79, fig. 13,6; 27,6; 43,4.5.7.

¹³⁸ M. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 62, Pl. 5,4; XVIII,3.

¹³⁹ Л.И. Крушельницка, *op.cit.*, 1998, s. 156–157, рис. 97,1–10.

¹⁴⁰ A. László, *La nécropole de Stoicani et quelques aspects du problème „thraco-cimmerien”*, în *StAntArch* II, 1995, p. 80, fig. 33–34.

¹⁴¹ О.Г. Левицкий, *op.cit.*, 1987, s. 96, рис. 3,8.

Ceramica de uz comun

Vasele de tip borcan, cu pereții verticali în partea superioară, care se îngustează treptat spre fund, reprezintă un fenomen caracteristic pentru ceramica de uz comun a tuturor culturilor și grupurilor culturale hallstattiene târzii localizate în spațiul cuprins între Nistru și Dunăre, care, în diverse variante, continuă tradițiile hallstattiene timpurii¹⁴². Acest tip de vas predomină și în repertoriul morfologic al ceramicii de uz comun a culturii scitice timpurii din zona de silvostepă a Ucrainei¹⁴³. În ambele medii culturale, vasele examinate sunt reprezentate printr-o mare varietate, atât din punct de vedere morfologic, cât și din punct de vedere al ornamentului și accesoriilor, inclusiv a zonelor de amplasare a acestora pe corpul vasului.

Vasele de acest tip, a căror margine este ușor îngroșată din exterior, ornamentate cu un șir de orificii incomplete aplicate din exterior (împunsături), în asociere cu un brâu alveolat dispus mai jos de buza vasului, similare celor din așezare (fig. 7/13), sunt prezente și în inventarul unor tumuli din necropola Trinca „Drumul Feteștilor”¹⁴⁴. Decorul format din astfel de elemente, maniera de realizare, cât și zona de amplasare pe corpul vasului, sunt răspândite cu precădere în cadrul grupului podolian de vest: așezările de la Dolinjany¹⁴⁵, Selișce, punctul Skrypki¹⁴⁶, Suhostav, punctul Govdri¹⁴⁷ și Zalissja¹⁴⁸, precum și a grupului Čerepin-Lagodiv: așezările de la Lagodiv¹⁴⁹ și de la Dibrovo¹⁵⁰. În zona Nistrului de Mijloc acest tip de ornament începe să fie utilizat în etapa târzie a culturii Černyj Les¹⁵¹.

Vasele de acest tip, ușor rotunjite către gură, cu marginea subțiată și trasă în interior (fig. 2/7) sunt apropiate, din punct de vedere morfologic, vaselor-borcan de tipul II din necropola Trinca „Drumul Feteștilor”¹⁵², care, spre deosebire de cele din așezare, sunt de dimensiuni mai mici și, fără excepție, ornamentate. În general, vasele de tip borcan, cu marginea rotunjită ușor trasă în interior au avut o răspândire limitată, atât în cadrul culturilor hallstattiene târzii, cât și în cultura scitică timpurie. În același timp, conform dimensiunilor și amplasării diametrului maxim în partea superioară a corpului, acestea sunt caracteristice complexelor ceramice ale unităților culturale hallstattiene târzii din spațiul cuprins între Nistru și Dunăre, unde sunt, de asemenea, ornamentate¹⁵³.

Referitor la varianta vaselor de tip borcan ușor rotunjite către gură, cu marginea verticală dreaptă și cu proeminente perforate vertical sub margine (fig. 3/1), menționăm că exemplare identice din punct de vedere morfologic, dintre care unul ornamentat similar, deosebindu-se doar prin aceea că mânerile-suporturi sunt amplasate nemijlocit sub margine, au fost identificate în așezarea de la Dolinjany¹⁵⁴. Vasele de acest tip din așezarea Dolinjany, ornamentate cu brâu alveolat în asociere cu un șir de împunsături¹⁵⁵ sau numai cu brâu alveolat¹⁵⁶, sunt desemnate drept vase în formă de *cazan* și considerate asemănătoare celor din așezarea de la Ivane Puste și cetățuia scitică timpurie de la Severinovka din zona cursului superior al Bugului de Sud. Aici este necesar să atenționăm că vasele indicate din așezarea Ivane Puste¹⁵⁷ sunt calificate de O. Ganina drept

¹⁴² A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 53; V. Vasiliev, *op.cit.*, 1980, p. 70; I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, p. 36–39; И.И. Попович, *op.cit.*, 1990, p. 161.

¹⁴³ Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 50.

¹⁴⁴ O. Leviŭki, *op.cit.*, 2006, fig. 13,10; 44,5.

¹⁴⁵ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис. 5,6; eadem, *op.cit.*, 1981, рис. 11,5; eadem, *op.cit.*, 1986, рис. 4,5; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 8,1.

¹⁴⁶ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, рис. 32,20.

¹⁴⁷ І.К. Свешніков, *op.cit.*, 1957, Табл. І,10.11.19.

¹⁴⁸ О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1984, рис. 1,3.

¹⁴⁹ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1990, рис. 54,3.

¹⁵⁰ Eadem, *op.cit.*, 1993, рис. 114,9–11.

¹⁵¹ Eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 53,4.6.

¹⁵² O. Leviŭki, *op.cit.*, p. 84–85, fig. 39,11.14; 44,5.7.

¹⁵³ И.И. Попович, *op.cit.*, 1993, рис. 135,4; I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, Abb. 3,1–5; Э. Йерем, *op.cit.*, 1986, рис. 63,18; P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, Tab. I,2, II,15, III,16, IV,10, V,9.12, XIII,14; A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, fig. 13,13; В.Л. Лапушнян, *Ранние фракцийцы X – начала I в. до н.э. в лесостепной Молдавии*, Кишинев, 1979, рис. 28; 29,1; E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, Pl. XVI–XVIII; XXXI; XXXIII.

¹⁵⁴ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, s. 53, рис. 11,7.

¹⁵⁵ Eadem, *op.cit.*, 1978, s. 33, рис. 5,9; eadem, *op.cit.*, 1986, s. 40, рис. 4,1,4.

¹⁵⁶ Eadem, *op.cit.*, 2001, s. 68, рис. 2,2.

¹⁵⁷ О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1965, рис. 4,10.11.

străchini-vaze adânci (*castroane bitronconice* – *n.n.*) cu gâtul ușor evazat, umărul rotunjit și partea inferioară tronconică¹⁵⁸, similare și cu vasele indicate de la Severinovka¹⁵⁹, Nemirovo¹⁶⁰, și posibil unul dintre exemplarele de la Dolinjany¹⁶¹. Vasele în formă de cazan, cu morfologie similară, ornamentate în același mod ca cele de la Severinovka și Nemirovo, numai că în proporții limitate, sunt atestate și în unele așezări scitice timpurii din zona Niprului de Mijloc¹⁶².

Vasele de tip borcan, cu corpul puțin lărgit în partea de mijloc, îngustat treptat către fundul plat reliefat, gâtul ușor evidențiat și marginea dreaptă orizontală, ornamentate cu brăie alveolate în asociere cu împunsături sau perforații complete, amplasate sub marginea vasului, (fig. 3/8) reprezintă unul dintre tipurile definitorii ale ceramicii de uz comun din așezările grupului podolian de vest investigate¹⁶³. În cazuri izolate, în bazinul Nistrului de Mijloc, sunt atestate și vase ornamentate similar celui din așezarea de la Trinca, cu brâu masiv alveolat, întrerupt de mânere-suporturi dispuse simetric – așezarea de la Ivane Puste¹⁶⁴, tumulul III de la Serwatynce și tumulul II de la Bratyszew¹⁶⁵. În zona Nistrului de Mijloc, brâul alveolat dispus orizontal, pe care sunt aplicate mânere-suporturi, în cazuri izolate, era utilizat și la ornamentarea ceramicii de uz comun din nivelul de locuire din etapa târzie a culturii Černyj Les de la Neporotovo¹⁶⁶.

Vase de tip borcan, ornamentate cu brâu alveolat întrerupt de mânere-suporturi sunt întâlnite sporadic în culturile Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei¹⁶⁷ și Vekerzug din Slovacia de sud-est¹⁶⁸. Acest tip de ornament este mult mai frecvent în grupul Ferigile-Bârsești din zona Carpaților Meridionali și de curbura¹⁶⁹.

Vasele de tip borcan, cu corpul ușor bitronconic și marginea evazată, ornamentate cu un șir de orificii complete sub margine, în asociere cu un brâu alveolat amplasat mai jos, reprezentate în așezare printr-un singur exemplar (fig. 7/9), cu brâul amplasat sub șirul de orificii, sunt atestate și în complexele ceramice din așezările de la Dolinjany¹⁷⁰, Janaucy¹⁷¹, Oselivka¹⁷², Selišče, punctul Skrypki¹⁷³, atribuite grupului podolian de vest. În zona Nistrului de Mijloc acest tip de ornament apare deja în faza evoluată a culturii Černyj Les – așezările de la Neporotovo I și III¹⁷⁴, Dnestrovka¹⁷⁵ și Merešovka¹⁷⁶. În bazinul Nistrului Superior un astfel de decor este frecvent pe vasele cu corpul ușor bitronconic din așezările grupului scitic timpuriu Čerepin-Lagodiv de la Čerepin¹⁷⁷, Lagodiv¹⁷⁸, Bovšiv¹⁷⁹, precum și în obiectivele de tip Leznica¹⁸⁰. În zona de silvostepă din

¹⁵⁸ *Ibidem*, s. 112.

¹⁵⁹ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1961, рис. 5,2,4.

¹⁶⁰ Eadem, *op.cit.*, 1997, s. 86, рис. 4,8; 18,8.

¹⁶¹ Eadem, *op.cit.*, 1986, рис. 4,1.

¹⁶² Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 50.

¹⁶³ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, s. 69, рис. 32,20–23; eadem, *op.cit.*, 1958, s. 37, рис. 7,4–6; О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1965, s. 109, рис. 1,4; eadem, *op.cit.*, 1984, s. 71, рис. 1,4; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, s. 33, рис. 6,5.6.15; eadem, *op.cit.*, 1981, s. 50, рис. 11,5.6; eadem, *op.cit.*, 1986, s. 40, рис. 4,2.3; eadem, *op.cit.*, 2001, s. 68, рис. 5,1.9; Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1985, рис. 40,1–3.6.

¹⁶⁴ О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1965, s. 109.

¹⁶⁵ T.Sulimirski, *op.cit.*, 1936, p. 15–16, Tabl. XVII,2.9.

¹⁶⁶ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, рис. 12,16.

¹⁶⁷ Г.И. Смирнова, К.Ф. Бернякович, *op.cit.*, 1965, s. 99; Л.І. Крушельницька, *Стародавнє населення Прикарпаття і Волині за доби раннього заліза*, în *Стародавнє населення Прикарпаття і Волині (доба первіснообщинного ладу)*, Київ, 1974, s. 266.

¹⁶⁸ P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, Tab. XIII,10.

¹⁶⁹ A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 52–53, pl. XII; С. Моринц, Новая гальштатская группа в Молдове (Курганный могильник в Бырсешти, район Врвача, Галацкой области), în *Dacia*, N.S., 1, 1957, s. 123, рис. 2,7; idem, 1959, fig. 2,2;

¹⁷⁰ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, рис. 11,2; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 8,3.4; eadem, *op.cit.*, 2001, рис. 2,3.

¹⁷¹ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1958, рис. 7,4.5.

¹⁷² Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1985, рис. 40,1.

¹⁷³ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, рис. 32,23.

¹⁷⁴ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, рис. 49,6; 53,1.

¹⁷⁵ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1985, рис. 11,2.

¹⁷⁶ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1958, рис.6,16.

¹⁷⁷ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1974, рис. 74,10; eadem, *op.cit.*, 1976, рис. 35,5; eadem, *op.cit.*, 1993, рис. 88,1.24.

¹⁷⁸ eadem, *op.cit.*, 1993, рис. 105,10.11; 106,5.

¹⁷⁹ eadem, *op.cit.*, 1976, рис. 38,1.

¹⁸⁰ eadem, *op.cit.*, 1974, рис. 69; eadem, *op.cit.*, 1976, рис. 25,13.

bazinul Niprului de Mijloc, vase de acest tip, prevăzute cu decor, ne sunt cunoscute în materialul ceramic al cetăţii Motronino din bazinul râului Tjasmin¹⁸¹ şi în aşezarea de la Sarančivka din preajma cetăţii de la Bel'sk¹⁸².

Ornamentarea vaselor de tip borcan cu brâu simplu (fig. 3/4; 7/11) nu este caracteristică pentru perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie. Doar într-un singur caz acest tip de ornament este atestat în T. nr VII din necropola Trinca „Drumul Feteştilor”¹⁸³. Brâu simplu reprezintă o excepţie şi pentru decorul vaselor de uz comun din cadrul culturii precedente, Černyj Les II¹⁸⁴.

Şirul de orificii complete dispuse orizontal sub marginea vasului (fig. 3/6; 7/7), ca element ornamental de sine stătător în ornamentarea vaselor de tip borcan din perioada hallstattiană târzie, era răspândit într-o zonă bine conturată: bazinul Nistrului de Mijloc şi Superior, grupul podolian de vest¹⁸⁵, grupul Čerepin-Lagodiv¹⁸⁶, precum şi în silvostepa din dreapta cursului de mijloc a râului Nipru¹⁸⁷. În bazinul Nistrului de Mijloc acest element ornamental începe să fie aplicat pe vasele de tip borcan încă din etapa târzie a culturii Černyj Les¹⁸⁸.

Vasele de tip lalea. După cum s-a menţionat, ponderea relativ sporită a vaselor de acest tip în secţiunile IV şi V din aşezarea de la Trinca este convenţională, fiind cauzată de starea fragmentară a materialului ceramic şi de faptul că acestora le-au fost atribuite toate fragmentele de buze cu marginea evazată, deşi buzele cu grad diferit de evazare sunt proprii şi unora dintre variantele evidenţiate a vaselor de tip borcan, dar la care nu pot fi atribuite cu certitudine.

Vasele de tip lalea, alungite, decorate cu brâu alveolat pe umeri şi un şir de perforaţii complete sub margine, reprezintă tipul principal al ceramicii de uz comun din perioada prescitică din regiunea de silvostepă din dreapta Niprului, inclusiv bazinul Nistrului Mijlociu şi Superior¹⁸⁹. În cadrul ceramicii de uz comun a complexelor scitice timpurii din zona desemnată, după cum deja a fost menţionat, sunt predominante vasele de tip borcan, ornamentate cu brâu alveolat în asociere cu un şir de perforaţii sau de împunsături amplasat sub margine¹⁹⁰. În acelaşi timp, în complexele ceramice din perioada scitică timpurie, împreună cu tipul predominant – vasele-borcan, în cadrul ceramicii de uz comun se mai evidenţiază: în bazinul Nistrului de Mijloc – vase alungite, cu profilul părţii superioare apropiat celor de tip lalea, dar având corpul ovoidal, prevăzute la baza gâtului cu un şir orizontal de alveole¹⁹¹ sau cu brâu în asociere cu perforaţii sau împunsături sub margine¹⁹²; în zona Nistrului Superior – vase, asemănătoare celor de tip lalea, dar cu gura mai largă, gâtul mai scurt şi corpul mult mai bombat, decorate cu brâu în asociere cu perforaţii sau împunsături amplasate sub margine¹⁹³ sau brâu alveolat amplasat pe umăr¹⁹⁴; în bazinul Bugului de Sud – vase cu profil de tip lalea-

¹⁸¹ Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, рис. 7,5.

¹⁸² І.М. Кулатова, *Археолгічні пам'ятки території та найближчої округи Більського городища (за розвідками 1994 р.)*, în *Більське городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи*, Полтава, 1996, рис. 9,1.

¹⁸³ О. Leviŭki, *op.cit.*, 2006, fig. 35,11.

¹⁸⁴ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1985, s. 13, рис. 9,4.

¹⁸⁵ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1958, s.37; Л.И. Крушельницька, *op.cit.*, 1990a, s. 155.

¹⁸⁶ Л.И. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, s. 89.

¹⁸⁷ Л.К. Галанина, *Скифские древности Поднепровья. (Эрмитажная коллекция Н.И.Бранденбурга)*, în *САИ Д1–33*, Москва, 1977, p. 22; Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 58.

¹⁸⁸ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1958, s. 15; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1984, p. 44; eadem, *op.cit.*, 1985, p. 12–13.

¹⁸⁹ А.И. Тереножкин, *Предскифский период на Днепровском Правобережье*, Киев, 1961, s. 76–77; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1984, s. 44–45; eadem, *op.cit.*, 1985, s. 12; Л.И. Крушельницька, *op.cit.*, 1990, s. 137; eadem, *op.cit.*, 1998, s. 148.

¹⁹⁰ А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, s. 69; eadem, *op.cit.*, 1958, s. 37; О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1965, s. 107; eadem, *op.cit.*, 1984, s. 68; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, s. 33; eadem, *op.cit.*, 1981, s. 50; eadem, *op.cit.*, 1986, s. 40; eadem, *op.cit.*, 1998, s. 42; eadem, *op.cit.*, 2001, s. 68; eadem, *Предварительные данные о Немировском городище (По первым результатам обработки полевой документации и коллекции находок)*, în *Більське городище в контексті вивчення пам'яток раннього залізного віку Європи*, Полтава, 1996, s. 187–189; eadem, *op.cit.*, 2001a, s. 34; eadem, *Немировское городище в хронологической схеме скифской археологии Северного Причерноморья*, în *Северное Причерноморье: от неолита к античности*, Тирасполь, 2002, s. 218–219; Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 50.

¹⁹¹ Г.И. Смирнова 1981, s. 50, рис. 4,12.

¹⁹² eadem, *op.cit.*, 1978, рис. 6,11; eadem, *op.cit.*, 1981, рис. 11,5; eadem, *op.cit.*, 2001, рис. 2,3.

¹⁹³ Л.И. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, s. 89, рис. 35,10.

¹⁹⁴ eadem, *op.cit.*, 1993, s. 215, рис.105,7.8.

borcan prevăzute cu două brăie alveolate, sub margine și la mijlocul corpului¹⁹⁵; în zona Niprului de Mijloc – vase cu profilul apropiat celor de tip lalea, ornamentate cu brâu în asociere cu perforații sau împunsături sub margine și un alt brâu pe corp¹⁹⁶.

Exemplarul neornamentat, alungit, cu gâtul ușor evidențiat și marginea subțiată, ușor evazată, corpul puțin rotunjit și fundul îngust evidențiat, pornind de la faptul că înălțimea lui este mai mare decât diametrul buzei, care la rândul său depășește diametrul rotunjimii maxime a corpului (fig. 6/9), are analogii în vasele din perioada prescitică: necropola culturii Gava-Holigrady de la Sopit¹⁹⁷; obiectivele culturii Vysock – așezarea de la Šklo¹⁹⁸ și necropola de la Juliči¹⁹⁹; siturile etapei târzi a culturii Černyj Les – așezarea de la Dnestrovka²⁰⁰ și cetățuia de la Grigorovka²⁰¹, ultimele, deosebindu-se printr-o evazare mai accentuată a buzei și prezența ornamentului în stil Černyj Les târziu. În același timp, caracteristicile morfologice ale vasului examinat, sunt proprii și unor variante ale vaselor de tip borcan prezentate mai sus, care deja sunt definitorii în cadrul ceramicii de uz comun din perioada scitică timpurie.

Vasul, al cărui profil a părții superioare, păstrează forma celor de tip lalea, în același timp având gura mai largă, gâtul mai scurt, corpul mult mai bombat și fundul relativ mare, ornamentat cu proeminente ovale-joase, alveolate, dispuse orizontal pe umărul vasului, reprezentat în așezarea de la Trinca printr-un exemplar fără fund (fig. 6/12), poate fi considerat o variantă a vaselor de tip lalea cu corpul ovoidal prevăzute la baza gâtului cu un șir orizontal de alveole, atestate în așezarea scitică timpurie de la Dolinjany²⁰². În așezările scitice timpurii din zona Nistrului de Mijloc, acest tip de vase are o pondere limitată²⁰³ și reprezintă o vădită reminiscență din perioada prescitică²⁰⁴, pe când în cadrul etapei târzii a culturii Černyj Les acestea constituie tipul principal al ceramicii de uz comun²⁰⁵. Vasele de tip lalea ornamentate la baza gâtului cu brâu alveolat sau continuu se întâlnesc, în complexe și stratul cultural al așezării de la Dolinjany împreună cu vasele de tip borcan ornamentate cu brâu sub margine, tipice pentru cultura scitică timpurie din zona de silvostepă, circumstanță ce a determinat-o pe G. Smirnova să considere că acestea continuă să fie în uz și în perioada scitică timpurie, în formă neschimbată²⁰⁶.

Decorul format din proeminente ovale-joase, dispuse oblic pe umărul vasului, în asociere cu un șir de orificii sub buză (fig. 7/12), sau numai din proeminente ovale-joase amplasate pe gâtul vasului (fig. 6/11), atestat în așezarea de la Trinca nu este caracteristic pentru ornamentarea ceramicii de uz comun din perioada scitică timpurie. În bazinul Nistrului de Mijloc, ornamentarea vaselor de uz comun cu brăie scurte (*proeminente – n.n.*) alveolate, dispuse oblic pe corp, este menționată doar privitor la așezarea de la Dolinjany²⁰⁷. Proeminentele ovale simple, dispuse oblic erau utilizate sporadic, în așezarea scitică timpurie din bazinul Nistrului Superior de la Krušel'nica, la ornamentarea străchinilor tronconice cu marginea verticală²⁰⁸. Mult mai frecvent, proeminentele ovale-joase erau utilizate în această perioadă în spațiul de la vest de Carpați. În cadrul ceramicii culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei cu proeminente ovale-joase alveolate, dispuse oblic, erau ornamentate părțile superioare ale vaselor de tip borcan²⁰⁹. În necropola scitică timpurie de la Mărișelul din nord-estul Transilvaniei cu același tip de proeminente dispuse oblic, este ornamentată zona maximei rotunjimi a chiupului din mormântul 5²¹⁰. În necropola hallstattiană târzie de la Sanislău, din aceeași regiune, proeminentele ovale-joase, alveolate, dispuse oblic, vertical sau orizontal, erau utilizate în ornamentarea

¹⁹⁵ Г.И.Смирнова, *op.cit.*, 2001a, s. 34; eadem, *op.cit.*, 2002, s. 218–219.

¹⁹⁶ Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 50, рис. 7,6.10.

¹⁹⁷ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, рис. 11,7.

¹⁹⁸ *Ibidem*, рис. 17,1.

¹⁹⁹ eadem, *Про зв'язки лужицької та висоцької культур*, în *Археологія* 6, 1972, рис. 3,4.

²⁰⁰ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1985, s. 12, рис. 5,6.

²⁰¹ eadem, *Матеріальна культура Григорівського городища (К вопросу формирования чернолесско-жаботинских памятников)*, în *АСГЭ* 23, 1983, s. 60, рис. 1,10.

²⁰² eadem, *op.cit.*, 1981, s. 50, рис. 4,12.

²⁰³ *Ibidem*, s.53; eadem, *op.cit.*, 1998, s. 42; О.Д. Ганіна 1984, s. 71.

²⁰⁴ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1986, s. 41–42.

²⁰⁵ eadem, *op.cit.*, 1984, s. 44; eadem, *op.cit.*, 1985, s. 12.

²⁰⁶ eadem, *op.cit.*, 2001, s. 68–69.

²⁰⁷ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, s. 51.

²⁰⁸ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1976, s. 94, рис. 37,16.

²⁰⁹ И.И. Попович, *op.cit.*, 1993, рис. 135,7.

²¹⁰ G. Marinescu, *op.cit.*, 1984, p. 50, Abb. 10,1; 13,8.

părții superioare a vaselor de tip borcan cu marginea ușor trasă în interior²¹¹. În cadrul grupului Ferigile cu proeminente ovale-înalte, dispuse vertical, sunt decorate vasele de tip borcan din necropolele de la Ferigile²¹² și de la Tigveni²¹³. În necropola de la Ferigile, proeminențele verticale alungite sunt prezente în ornamentația străchinilor tronconice cu marginea invazată²¹⁴, a ceștilor pântecoase²¹⁵, cănilor pântecoase²¹⁶ și a vaselor mari pântecoase²¹⁷.

Ornamentarea vaselor de tip lălea cu proeminente ovale dispuse orizontal sub margine (fig. 2/8), atestată într-un singur caz la Trinca, nu ne este cunoscută în complexele ceramice scitice timpurii din bazinul Nistrului Mijlociu și Superior. Vasele de uz comun din așezarea culturii Černyj Les târzie de la Dnestrovka, ornate similare vasului de la Trinca, cu proeminente ovale sub margine, la care se asociază și un șir de orificii, împreună cu alte vase ornate cu proeminente-suporturi pe corp²¹⁸, sunt considerate de către G.Smironova împrumuturi de tradiție Gava-Holigrady, care nu au evoluat în continuare în mediul cultural Černyj Les²¹⁹.

Partea superioară a unui vas de proporții (diametrul gurii de 21,5 cm) cu gâtul înalt trompetiform și mijlocul bombat, ornamentat cu un șir de găuri dispuse sub margine, iar la 8 cm mai jos, pe gât, cu brâu alveolat orizontal, de la care coboară un segment similar (fig. 7/15), este posibil să aparțină unui recipient care, din punct de vedere morfologic, reprezintă o formă intermediară dintre vasele de tip lălea de dimensiuni mari și chiupuri, similar celor evidențiate în construcția 23 din etapa finală a nivelului mijlociu de locuire din așezarea din punctul Dubova de la Neporotovo²²⁰. Aici mai menționăm faptul că vasele de dimensiuni mari, a căror profil se apropie de cel al chiupurilor, persistă în această așezare și în perioada nivelului superior de locuire, din care provine și partea inferioară a unui vas lucrat la roata olarului²²¹.

Încheind prezentarea ceramicii de uz comun, pornind de la fragmentele de pereți cu decor sau accesorii, ținem să menționăm că în ornamentarea vaselor predomină brâul (alveolat – circa 64,7 – 71,42% și respectiv simplu, continuu circa 5,88 – 14,28%), ponderea mânerelor-suporturi constituind doar circa 14,28–29,4%.

Ceramica lucrată la roata olarului

Ceramica lucrată la roata olarului, în ambele secțiuni, a fost descoperită în condiții similare celor în care a fost recuperată și ceramica modelată cu mâna – printre vestigiile locuințelor și în stratul de cultură, la baza căruia acestea se situau, cât și în carourile alăturate.

Din punct de vedere tehnologic, această categorie de ceramică a fost lucrată dintr-o pastă fină, în majoritatea cazurilor, conținând paiete de mică în compoziție. Totodată, pasta de modelare a unor vase, atât mari (grosimea pereților 0,8–1,3cm), cât și mici (grosimea pereților 0,3–0,5 cm și 0,6–0,7cm), pe lângă mică mai conținea nisip, particule albicioase strălucitoare sau mate, microprundișuri, în unele cazuri și pietricele de râu, precum și degresanți de natură vegetală (semințe de plante) sau minerală (granule de calcar). Culoarea recipientelor, în general, este cenușie cu nuanțe mai deschise sau închise-negricioase, mai rar brun deschisă (maronie), iar în cazuri izolate – maronie-roșietică, suprafața exterioară fiind acoperită cu angobă cenușie deschisă cu pete întunecate sau maronii, ulterior lustruită sau netezită îngrijit. Uneori, din cauza arderii neuniforme, culoarea unor porțiuni ale vaselor capătă nuanțe diferite: maronie – cenușie – cenușie-închisă. Suprafețele unor vase, în general lustruite sau netezite, sunt aspre în zonele de curbură a pereților, nisipul și microprundișurile nefiind acoperite de angobă. Partea interioară a majorității fragmentelor de pereți atestă urme de modelare la roată – striuri și șanțuri lăsate de degetele olarului (fig. 4/5,7; 8/3,6,8), dispuse, în majoritatea cazurilor, orizontal, iar pe funduri au urmele suportului de la roata olarului.

²¹¹ I. Nemeti, *op.cit.*, 1982, Abb. 10,9; 17,17; 5,10; 17,12.

²¹² A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 52, pl. XII,5.12.16.18; XIV,24.

²¹³ A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, fig. 9,2.

²¹⁴ A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, pl. I,10; XIII,36; XIV,6.

²¹⁵ *Ibidem*, pl. VIII,5; XIV,19.

²¹⁶ *Ibidem* pl. VII,1–3,5,6; X,4.

²¹⁷ *Ibidem*, pl. XI,8.

²¹⁸ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1984, рис. 6.

²¹⁹ *Ibidem*, s. 45, 56.

²²⁰ Л.И. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, s. 151, 185, рис. 68,2; 93,1.

²²¹ *Ibidem*, s. 186–187, рис. 6,2.

Ceramica cenușie, lucrată la roată în perioada hallstattiană târzie, este cunoscută în obiectivele mai multor culturi și grupuri culturale din spațiul cuprins între Nistru și Dunăre.

În aria grupului podolian de vest din zona Nistrului Mijlociu și Depresiunea Rădăuți ceramica lucrată la roată este atestată în așezările de la Ivane Puste²²², Zalissja²²³; Dolinjany²²⁴, Neporotovo²²⁵ și în complexele funerare: T. (B) de la Novoselka Grymalovskaja²²⁶, T. I. de la Servatincy²²⁷, T. de la Lisičniki²²⁸, T. I de la Kruglik²²⁹, T. 6 de la Cajvana²³⁰, T. 3 de la Šutnivcy²³¹, T. 2 și 3 de la Teklivka²³², T. 4 de la Kolodiivka²³³, inclusiv T. 5 din necropola din apropiere – Trinca „Drumul Feteștilor”²³⁴.

Mult mai neuniform și în proporții diferite, ceramica lucrată la roată este prezentă în cadrul unităților culturale hallstattiene târzii din regiunea carpato-dunăreană; în cadrul culturii Kuștanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei este cunoscută în cantități limitate și doar în unele necropole²³⁵; în obiectivele grupului scitic din Transilvania, cu unele excepții, practic nu este atestată²³⁶; în grupul Ferigile-Bârsești din zona Carpaților Meridionali și de Curbură este cunoscută doar în unele complexe funerare²³⁷ și numai în obiectivele culturii Vekerzug din Ungaria de nord-est, Slovacia de sud-est și România de nord-vest, această categorie de ceramică se găsește într-un procentaj relativ mare²³⁸.

Ceramica lucrată la roată reprezintă o categorie de vestigii cunoscută și în obiectivele culturii scitice timpurii din zona de silvostepă a spațiului de la est de Nistru²³⁹.

Referitor la această categorie de ceramică, în majoritatea cazurilor când a fost atestată, este semnalată doar prezența acesteia în obiectivele culturilor și grupurilor culturale enumerate, descrierea și ilustrarea, întotdeauna, fiind deficitară. Prezentarea ei din punct de vedere tehnologic, cu rare excepții, se reduce doar la specificarea faptului că este lucrată din pastă cenușie fină, uneori oferindu-se informații și privitor la prelucrarea și culoarea suprafețelor. Cât privește compoziția pastei de modelare a vaselor, mențiunile sunt și mai episodice. În cazuri singulare se semnalează prezența în pasta unor vase a nisipului²⁴⁰ sau a fragmentelor de mică²⁴¹.

Studii în care procesul tehnologic de producere a ceramicii la roată este prezentat mai detaliat, ne sunt cunoscute în prezent numai referitor la grupul podolian de vest, realizat în baza ceramicii de la Dolinjany din

²²² О.Д. Ганіна, *op.cit.*, 1965, s. 109–115, рис. 1,8,9; 4,9.

²²³ eadem, *op.cit.*, 1984, s. 74, рис. 4,1.6.

²²⁴ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, s. 33, рис. 5,5; Eadem, *op.cit.*, 1981, s. 54–55, рис. 15; eadem, *op.cit.*, 1986, s. 40, рис. 2, 13,14; 3, 1–6,8–10; 5,1; eadem, *op.cit.*, 1998, s. 45, рис. 7,5,9.10.12.13; eadem, *op.cit.*, 2001, s. 66, рис. 5,3,4.10

²²⁵ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, s. 17, рис. 6,2.

²²⁶ T. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, p. 82–83, Tab. XV,6.

²²⁷ *Ibidem*, p. 93–94, Tab. XV,9.

²²⁸ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 2004, s. 423, рис. 2, 6.

²²⁹ eadem, *op.cit.*, 1968, s. 15, рис. 2,8.

²³⁰ M. Ignat, *op.cit.*, 2000, p. 336, fig. 2,6; eadem, *op.cit.*, 2006, p. 28. 62, Pl. XIV,4.

²³¹ А.Ф. Гуцал, В.А. Гуцал, В.П. Мегей, *op.cit.*, 1998, s. 75, рис. 2,15.

²³² А.Ф. Гуцал, В.А. Гуцал, В.П. Мегей, О.Д. Могилов, *op.cit.*, 2003, s. 91, 92, рис. 2,4.

²³³ Idem, *op.cit.*, 2005, s. 119.

²³⁴ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, p. 32. 88, fig. 27,7.

²³⁵ Л.І. Крушельницька, *op.cit.*, 1974, s. 267; Г.И. Смирнова, К.Ф. Бернякович, *op.cit.*, 1965, s. 103, Т. III,10; И.И. Попович, *op.cit.*, 1990, s. 161; idem, *op.cit.*, 1993, p. 285; I. Nemeti, *Necropola hallstattiană de la Sanislău. Satu Mare*, în *Studii și comunicări* 2, Satu Mare, 1972, p. 143; E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 175.

²³⁶ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 159; Э. Йерем, *op.cit.*, 1986, nota 353.

²³⁷ A. Vulpe, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VII–V î.e.n. în spațiul Carpato-Dunărean*, în *MemAnt*, II, Piatra Neamț, 1970, p. 189; A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, p. 83, 110–111; S. Morintz, *op.cit.*, 1959, p. 232, fig. 1,1.

²³⁸ I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, p. 48–51; Э. Йерем, *op.cit.*, 1986, p. 180, nota 341; I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p. 135–138; idem, *op.cit.*, 1982, p. 121–122, 124; P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, p. 16.

²³⁹ В.Г. Петренко, *Правобережье Среднего Приднепровья в У–III вв до н.э.*, САИ – Вып. Д1–4, Москва, 1967, s. 12–13; Г.Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 85; Б.А. Шрамко, *Люботинское городище*, în *Люботинское городище*, Харьков, 1998, s. 125; С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *Мотронинское городище скифской эпохи*, Киев-Краков, 2001, s. 81–82; Б.А. Шрамко, С.А. Задников, А.О. Зоря, *Селище скифского времени у с. Червоногово*, Древности 2004, Харьков, 2004, s. 28.

²⁴⁰ O. Levițki, *op.cit.*, 2006, p. 32.88; I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p.136; E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 94.

²⁴¹ E. Moscal, *op.cit.*, 1983, p. 147–148.

bazinul Nistrului de Mijloc²⁴², obiectivul hallstattian târziu de la Curteni (Podișul Central Moldovenesc) din spațiul est-carpatic²⁴³, și a culturii Vekerzug – în baza ceramicii din necropola de la Sanislău din nord-vestul României²⁴⁴. La Dolinjany, această categorie de ceramică a fost lucrată dintr-un lut fin, conținând ca degresant mici paiete de mică de culoare aurie. Culoarea recipientelor este cenușie, rar brun deschisă, iar suprafața lor a fost acoperită cu slip și apoi lustruită. Toate tipurile de vase au fost modelate pe un suport plat²⁴⁵. Utilizarea acelorași procedee tehnologice a fost identificată și la Sanislău, unica deosebire constând în faptul că la prepararea pastei, ca degresant, s-a folosit nisipul fin de râu. Cât privește aspectul tehnologic al ceramicii lucrate la roată din așezarea de la Curteni, informații despre structura pastei de modelare sunt doar referitor la prima variantă de străchini cu marginea evazată, lucrate din pastă gri amestecată cu nisip cu bobul mare și microprundișuri. Caracteristică pentru toate tipurile morfologice ale ceramicii lucrate la roată din această așezare este pasta gri, gri-deschisă sau gri-cărămizie și prezența slipului gros de culoare neagră sau a angobei gri-deschisă și gălbuie, mată sau lustruită.

Examinând ceramica lucrată la roată din așezarea Dolinjany, în comparație cu cea similară din așezările de la Ivane Puste și Zalissja, G. Smirnova constată asemănări semnificative, îndeosebi din punctul de vedere al parametrilor tehnologici și morfologici²⁴⁶. Astfel, procedeele tehnologice de confecționare a ceramicii lucrate la roată identificate prin prisma materialelor de la Dolinjany, erau cunoscute și utilizate și de către membrii altor comunități ale grupului podolian de vest din bazinul Nistrului de Mijloc, în așezările cărora s-a identificat această categorie de ceramică.

Revenind la ceramica lucrată la roată din așezarea de la Trinca, putem constata că, în general, a fost confecționată conform unei tehnologii similare celei utilizate de către comunitățile grupului podolian de vest și din așezarea de la Curteni. Specifică pentru așezarea de la Trinca este utilizarea ca degresant în pasta de modelare a unor vase din această categorie a nisipului fin, particulelor albicioase strălucitoare sau mate, microprundișurilor, epizodic a pietricelelor de râu, precum și a degresanților de natură vegetală sau minerală. În acest context, este necesar să amintim că degresanții de tipul celor nominalizați sunt atestați în așezarea de la Trinca și în compoziția pastei ceramicii lucrate cu mâna. Mai mult, în pasta unor vase modelate cu mâna sunt atestate și paietele de mică (vezi mai sus), degresant prezent în pasta majorității vaselor lucrate la roată. Tot aici mai semnalăm și faptul că la Curteni, atât ceramica lucrată la roată²⁴⁷, cât și cea modelată cu mâna²⁴⁸, conțineau în pastă degresanți de aceeași natură – nisipul și microprundișurile. Utilizarea în pasta ceramicii din ambele categorii (modelată cu mâna, lucrată la roată) a acelorași degresanți, în cazul așezării de la Dolinjany a paietelor de mică, a determinat-o pe G. Smirnova să vorbească despre o eventuală producție locală a ceramicii lucrate la roată în regiunea Nistrului de Mijloc²⁴⁹.

Colecția de ceramică lucrată la roata olarului din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca” este puțin numeroasă și spre regretul nostru, fragmentele sunt în general de mici dimensiuni, din care cauză, cu excepția aglomerării de fragmente din locuința secțiunii V, care provin de la o cană, este imposibil ca vasele să fie reconstituite și, respectiv, identificate tipurile morfologice. Totodată, judecând după forma buzelor, diametrul gurilor și a fundurilor vaselor, grosimea fragmentelor de pereți și modul de prelucrare a suprafețelor, acestea provin de la mai multe vase, cu preponderență, de dimensiuni mari.

În cadrul ceramicii lucrate la roată descoperită în așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”, ținând cont de fragmentele diagnostice referitoare la anumite părți arhitectonice ale vaselor, se identifică în primul rând vasele de tip *Kruglik*, cu marginea evazată îngroșată, tăiată orizontal, gâtul scurt care trece lin în corpul rotunjit și fundul plat, prevăzute în zona de joncțiune a gâtului cu corpul cu o nervură îngustă (fig. 4/1,6,9; 8/9). Dimensiunile acestor vase sunt diferite, fiind în dependență directă de grosimea pereților (grosimea maximală 1–1,3 cm). Diametrul gurii, în cazurile când a fost posibil de stabilit, este de circa 17 cm, a fundului – de circa 10–12 cm.

²⁴² G. Smirnova, *Din nou despre ceramica cenușie lucrată la roată descoperită în siturile scitice timpurii din zona Nistrului Mijlociu*, în *SCIVA*, 49, nr. I, 1998, p. 23–37; Г.И. Смирнова, *Еще раз о серой кружалной керамике из раннескифских памятников Среднего Поднепровья*, în *АСТЭ* 34, 1999, s. 44–57.

²⁴³ C. Iconomu, *op.cit.*, 1978–1979, p. 204, 211, 215.

²⁴⁴ I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p. 136.

²⁴⁵ G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 32; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1999, s. 53.

²⁴⁶ Eadem, *op.cit.*, 1998, p. 29; eadem, *op.cit.*, 1999, s. 50.

²⁴⁷ C. Iconomu, *op.cit.*, 1978–1979, p. 204, 211, 215.

²⁴⁸ *Ibidem*, p. 183, 194, 202.

²⁴⁹ G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 32; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1999, s. 54.

Recipientele de acest tip reprezintă cea mai răspândită formă de ceramică lucrată la roată din regiunea Nistrului de Mijloc, fiind atestată atât în complexele funerare (T.B) de la Novoselka Grymalovskaja²⁵⁰, T. I. de la Servatincy²⁵¹, tumulul de la Lisicniki²⁵², T. I de la Kruglik²⁵³, T. 3 de la Teklivka²⁵⁴, cât și în cele de locuire, unde predomină, din punct de vedere cantitativ – așezările de la Ivane Puste²⁵⁵, Dolinjany²⁵⁶ și Neporotovo²⁵⁷.

Vase asemănătoare până la identitate cu cele *de tipul Kruglik* sunt larg răspândite în aria culturii Vekerzug din bazinul carpatic²⁵⁸. Recent, ele au fost identificate și spre est de Nistru, în cadrul complexelor ceramice din siturile scitice timpurii din silvostepa Ucrainei, situate atât în dreapta (la vest) – Motronin²⁵⁹, cât și în stânga (la est) – Ljubotin²⁶⁰, Červonosovo III²⁶¹ a fluviului Nipru.

Investigațiile recente privitoare la ceramica hallstattiană târzie lucrată la roata olarului relevă faptul că descoperirile din această categorie, inclusiv vasele de tip Kruglik, se concentrează, în spațiul carpato-dunărean, în zonele de nord-est – grupul podolian de vest/podolo-moldav²⁶² și nord-vest – cultura Vekerzug²⁶³, reprezentând o formă ceramică specifică pentru mediul cultural nord tracic, lucrată de către autohtoni²⁶⁴. În aria sud tracică, vasele de acest tip, desemnate de E. Moscalu drept vase globulare cu mijlocul puternic bombat și gâtul scurt, ornamentate cu o linie în relief, sau fără acesta (tipul 38, varianta C) nu au prototipuri și nu reproduc nici o formă grecească cunoscută în Balcani și la Dunărea de Jos²⁶⁵. Momentul apariției recipientelor *de tip Kruglik* în regiunea Nistrului de Mijloc se fixează în ultima treime sau ultimul sfert al secolului al VII-lea î.e.n., atunci când cele mai timpurii complexe de tip Szentes-Vekerzug, cu o astfel de ceramică, pot fi date nu mai devreme de mijlocul secolului al VI-lea, majoritatea situându-se în sec. V–IV î.e.n.²⁶⁶, fapt care, în opinia lui E. Moscalu, constituie un indiciu pentru originea răsăriteană a vaselor examinate atestate în aria culturii Vekerzug, unde se produceau pe loc²⁶⁷. Analiza comparativă a ceramicii lucrate la roată de la Dolinjany, în cadrul căreia vasele *de tipul Kruglik* predomină, cu un lot limitat de ceramică similară din așezarea de la Berezani, întemeiată după mijlocul secolului al VII î.e.n. și care timp de circa 50 de ani a deținut controlul relațiilor economice și culturale cu Grecia, nu numai pentru regiunea Bugului Inferior și a Niprului, ci și pentru întreg spațiul nord-pontic²⁶⁸, a permis lui G. Smirnova să stabilească că ceramica din complexele arhaice de la Berezani se caracterizează printr-o calitate tehnică superioară și printr-un repertoriu cu o mai mare diversitate tipologică, în care prototipul vaselor de tip Kruglik nu este atestat. În același timp, atât vasele de la Berezani, cât și cele de la Dolinjany au fundul plat, iar vasele de „tip chiup” au marginea

²⁵⁰ T. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, Tab. XV,6.

²⁵¹ *Ibidem*, Tab. XV,9.

²⁵² Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 2004, рис. 2, 6.

²⁵³ Eadem, *op.cit.*, 1968, рис. 2,8.

²⁵⁴ А.Ф. Гуцал, В.А. Гуцал, В.П. Мегей, О.Д. Могилов, *op.cit.*, 2003, s. 92, рис. 2,4.

²⁵⁵ О.Д. Ганина, *op.cit.*, 1965, рис. 4,9.

²⁵⁶ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис. 5,5; eadem, *op.cit.*, 1981, рис. 15,1–8.10.11.14.15; eadem, *op.cit.*, 1986, рис. 3,1.5.6.8.10; 5,1; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 7,12.13; eadem, *op.cit.*, 2001, рис. 5,4.10; G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, fig. 4,1–8, 10–11, 14–15; 5,1, 5–6.8.10; 6,3–7.

²⁵⁷ Л.И. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, s. 17, рис. 6,2.

²⁵⁸ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1968, s. 24–25; I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, p. 43, abb. 4,17; I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p. 136; idem, *op.cit.*, 1982, p. 122, Abb. 3,H1; E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 149; P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, p. 16.

²⁵⁹ С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 2001, s. 81, рис. 53,1.2.

²⁶⁰ Б.А. Шрамко, *op.cit.*, 1998, s. 125.

²⁶¹ Б.А. Шрамко, С.А. Задников, А.О. Зоря, *op.cit.*, 2004, s. 28, рис. 1,10.

²⁶² Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1968, s. 23–25; Eadem, *Культурно-исторические процессы в Прикарпатье в конце II – первой половине I тысячелетия до н.э. По материалам Западно-Украинской экспедиции*, în *Итоги археологических экспедиций*, Ленинград, 1989, s. 25; Eadem, *Кружальная серолощенная керамика из раннескифских памятников Среднего Поднепровья: время и пути попадания*, în *Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до н.э. – V в. н.э.*, Тирасполь, 1994, s. 186–187; eadem, *op.cit.*, 1999, s. 54–56; eadem, *op.cit.*, 2004, s. 418; G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 32–34; M. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 64.

²⁶³ I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p. 137–138.142 etc.

²⁶⁴ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 149.

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 149.

²⁶⁶ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1999, s. 54, notele 39, 42; G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 32, nota 35.

²⁶⁷ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 149.

²⁶⁸ Л.В. Копейкина, *Расписная керамика архаического времени из античных поселений Нижнего Побужья и Поднепровья как источник для изучения торговых и культурных связей*, în *АСТЭ* 27, 1986, s. 27–28.

îngroşată, retezată orizontal similar celor aparţinând *tipului Kruglik*. Aceste observaţii, în opinia G. Smirnova, sunt promiţătoare pentru rezolvarea problemei răspândirii ceramicii lucrate la roată în zona Nistrului Mijlociu²⁶⁹.

O altă formă este cana (fig. 8/1) cu corpul bitronconic şi marginea evazată, toartă supraînălţată în bandă lată, prevăzută cu şanţuri longitudinale pe ambele părţi, cea exterioară fiind mai accentuată. Zona de trecere de la gât spre corp este marcată printr-un prag, iar partea cea mai proeminentă a corpului printr-o carenă pronunţată. Fundul, uşor concav şi profilat, atestă urme ale suportului de la roata olarului. Înălţimea vasului este de circa 12,4 cm, diametrul gurii – 13,4 cm, diametrul maxim – 16 cm, diametrul fundului – 7,4 cm.

Cămile cu astfel de parametri morfologici şi dimensiuni reprezintă al doilea tip de vase lucrate la roată din cadrul grupului podolian de vest, mai puţin răspândit. Exemplare întregi sunt cunoscute în inventarul T. 6 din necropola de la Cajvana²⁷⁰ şi T. 3 de la Šutnivcy²⁷¹, iar în stare fragmentară – în aşezarea de la Dolinjany²⁷² şi posibil, de la Zalissja (Ганіна 1984, рис. 6,1).

În culturile şi grupurile culturale hallstattiene târzii din spaţiul carpato-dunărean, cămile lucrate la roată sunt atestate în aceleaşi proporţii în care este răspândită această categorie de ceramică în general: în cadrul culturii Kuştanovice din regiunea Transcarpatică a Ucrainei, cămile ale căror toarte sunt prevăzute cu şanţuire longitudinală, sunt atestate în inventarul T. IX şi T. XI din necropola de la Kolodnoe²⁷³; în obiectivele grupului scitic din Transilvania, câte o cană lucrată la roată provine din necropolele de la Blaj²⁷⁴ şi de la Târgu Mureş²⁷⁵, ultima fiind considerată de import²⁷⁶; în grupul Ferigile-Bârseşti din zona Carpaţilor Meridionali şi de Curbură, prezenţa cănilor lucrate la roată este dedusă după fragmentele depistate în T. 9, 10 şi 12 din necropola de la Tigveni²⁷⁷, atunci când în cultura Vekerzug din Ungaria de nord-est, Slovacia de sud-est şi România de nord-vest acest tip de vase, la fel cu străchinile cu marginea invazată, reprezintă cea mai numeroasă şi frecventă formă a ceramicii lucrate la roată²⁷⁸.

Tot aici mai menţionăm că în spaţiul nord-tracic cămile din categoria ceramicii cenuşii lucrate la roată, având corpul bitronconic, prevăzute cu torţi supraînălţate, sunt atestate şi într-o serie de obiective hallstattiene târzii amplasate în afara arealului grupului podolian de vest/podolo-moldav. În acest context, intenţionăm să ne referim, în special, la cămile cu toarta supraînălţată din aşezarea hallstattiană târzie de la Curteni, care, în opinia autorului, sunt, în general, de formă globulară, dar există şi căniţe mai înalte sau mult turtite²⁷⁹, datate în al doilea sfert, eventual mijlocul secolului al VI-lea – primul sfert a secolului al V-lea î.e.n.²⁸⁰ Reconstituirile grafice ale cănilor prezentate într-o altă publicaţie a materialelor de la Curteni²⁸¹ demonstrează că printre acestea sunt şi exemplare de formă bitronconică, cu mijlocul rotunjit, marginea scurtă răsfrântă spre exterior, fundul profilat, puţin concav şi toarta supraînălţată prevăzută cu şanţuire longitudinală²⁸². O astfel de desemnare a cănilor de la Curteni vine în deplină concordanţă cu analogiile indicate de C. Ionomu pentru aceste recipiente – de la Slobozia, Alexandria, Gogoşu, etc. încadrate de E. Moscalu în varianta 6/a a cănilor bitronconice, care la

²⁶⁹ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1994, s. 186; eadem, *op.cit.*, 1999, s. 54; eadem, *op.cit.*, 2004, s. 418; G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 36.

²⁷⁰ M. Ignat, *op.cit.*, 2000, p. 336, fig. 2,6; idem, *op.cit.*, 2006, p. 28. 62, Pl. XIV,4.

²⁷¹ А.Ф. Гуцал, В.А. Гуцал, В.П. Мереж, *op.cit.*, 1998, s. 75, рис.2,15; А.Ф. Гуцал, *Шутнівецькі кургани. Ранній залізний вік Європи: до 100-річчя від народження Олексія Івановича Тереножкіна*, Матеріали Міжнародної наукової конференції (16–19 травня 2007 р.), Київ-Чигирин, 2007, s. 63, рис. 1,15.

²⁷² Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, рис. 15,12.13; eadem, *op.cit.*, 1986, рис. 2,13.14; 3, 2.3.4; eadem, *op.cit.*, 2001, рис. 5,3; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 4,9, 12–13; 5,2–4; 6,1–2.

²⁷³ Г.И. Смирнова, К.Ф. Бернякович, *op.cit.*, 1965, s. 103.

²⁷⁴ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 159.

²⁷⁵ *Ibidem*, p. 107, Pl. LXXIII, 29.

²⁷⁶ *Ibidem*, p. 107, 159.

²⁷⁷ A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, p. 83, 110–111, fig. 14,7.22.

²⁷⁸ I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, p. 48–51, Abb. 2,1–3; 43,17; 45,2; 47,5; 49,2.12; 54,2; Э. Йерем, *op.cit.*, 1986, p.182, рис. 63,4.5.8; I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p. 135; Idem, *op.cit.*, 1982, p. 121–122, Abb. 3,F1–5; P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, p. 16, T. III,10; XII,13.14.

²⁷⁹ C. Ionomu, *op.cit.*, 1978–1979, p. 215, Pl. XXIV,2–6; XXVI,1–6; XXVII,1.

²⁸⁰ *Ibidem*, p. 231.

²⁸¹ C. Ionomu, *Découvertes récentes dans l'établissement hallstattien tardif de Curteni (Dép. de Vaslui)*, în *Dacia* N.S., XXIII, 1979, p. 79–91, fig. 6.

²⁸² *Ibidem*, fig. 6,4; idem, *op.cit.*, 1978–1979, Pl. XXVI.

Histria apar în nivelul arhaic I²⁸³. Căni din categoria și tipul examinat sunt atestate, de asemenea, și în orizontul datat în sec. VII/VI–V î.e.n. a așezării de la Ciobruciu din bazinul Nistrului Inferior²⁸⁴, nivelul de locuire din sec. VI–V î.e.n. a așezării Hansca la Matcă²⁸⁵, în așezarea de la Calfa, datate în secolele V–IV î.e.n.²⁸⁶ și în necropola de incinerare din a doua jumătate a sec. V – prima jumătate a se. IV î.e.n. de la Slobozia²⁸⁷.

Revenind la cănile cunoscute în acest moment în obiectivele grupului podolian de vest, menționăm că pentru aceste exemplare este comun profilul bitronconic și toarta supraînălțată, prevăzută cu șanțuiri longitudinale pe ambele părți, cea exterioară fiind mai accentuată (Trinca, Dolinjany) sau numai pe partea exterioară (Cajvana, Šutnivcy). Aceste vase sunt apropiate și după dimensiuni, precum și după faptul, că, în toate cazurile, diametrul maxim depășește înălțimea. În același timp, din punctul de vedere al arhitectonicii, cănile numite au o serie de particularități, care le individualizează. Astfel, mijlocul unghiular al unora este rotunjit, la altele reprezintă o carenă mai mult sau mai puțin pronunțată; marginea, mai mare sau mai mică, este în mod diferit răsfrântă spre exterior; zona de trecere de la gât spre corp este lină sau marcată printr-un prag; fundul, în general ușor profilat, poate fi plat sau puțin concav; diferit este gradul de supraînălțare și unghiul de dispunere a torții față de marginea vasului.

Cănilor bitronconice cu toarta supraînălțată lucrate la roată din obiectivele de tip podolian de vest, prin modalitatea de redare a zonei de trecere de la gât spre corp (lină sau marcată printr-un prag); șanțuirea longitudinală a torții pe partea exterioară; fundul ușor profilat plat sau puțin concav, atestă similitudini cu unele dintre vasele de acest tip răspândite în aria culturii Vekerzug²⁸⁸, care, în opinia lui I. Nemeti, bazată pe studiul ceramicii din necropola de la Sanislău, au prototipuri locale hallstattiene²⁸⁹. E. Moscalu, deși admite că unele dintre variantele de căni bitronconice din zona tiso-slovacă formează o serie tipologică distinctă și răspândită numai în acest spațiu, în același timp consideră că ele sunt lucrate după modelele grecești de la Dunărea de Jos sau din mediul nord-pontic²⁹⁰.

Ceștile cenușii cu toarta supraînălțată (= cănile bitronconice), lucrate la roată din pastă relativ fină, apar la Histria în nivelul arhaic I. Zona lor de difuziune o constituie nord-vestul Anatoliei, de unde s-au răspândit pe coasta nord-vestică a Mării Negre, până la Olbia. Începând cu mijlocul sec. VI-lea î.e.n., ele sunt deja reproduse de atelierele locale histriene, ca ulterior, în a doua jumătate a secolului al VI-lea î.e.n. să fie adoptate de unele ateliere tracice și să se răspândească în Muntenia și Moldova – la Curteni²⁹¹. Conform investigațiilor efectuate de E. Moscalu, cănile bitronconice larg răspândite în necropolele și așezările tracogetice datate în sec. VI–IV î.e.n. din aria sud-tracică, sunt de origine greacă, totodată, acceptându-se că, la fel cu cănile importate din coloniile grecești, în secolul V î.e.n. și mai ales începând din sec. IV î.e.n. unele dintre ele să fie lucrate de traci și geto-daci²⁹².

Cupele cenușii cu corpul bitronconic și marginea răsfrântă spre exterior, cu fundul inelar sau profilat îngroșat, prevăzute cu toarta supraînălțată, lucrate la roată din pastă relativ fină (=căni bitronconice) în cadrul ceramicii de uz curent din zona nord-pontică, descoperită în complexele închise din nivele arhaice de la Olbia

²⁸³ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 100–104.

²⁸⁴ И.Т. Никулицэ, С.А. Фидельский, *Фракийский горизонт на поселении Чобручи в Нижнем Поднестровье (по материалам исследований 2001 г.)*, în *Северное Причерноморье: от энеолита к античности*, Тирасполь, 2002, s.215; Idem, *Археологические исследования на многослойном поселении Чобручи*, în *Cercetări arheologice în Republica Moldova (2000–2003)*, Vol. I, Chișinău, 2004, s. 55, рис. 7; Idem, *Чобручи – многослойное поселение на Днестре*, Thracians and Circumpontic World II. Proceedings of Ninth International Congress of Thracology. Chișinău-Vadul lui Vodă 6–11 September 2004, Chișinău, 2004a, s. 197–198, рис. 15.

²⁸⁵ И.Т. Никулицэ, *Гальштатское поселение в Ханском микрорайоне*, în *АИМ (1974–1976 гг.)*, Кишинёв, 1981, s. 87–88, рис. 10, 1,2.

²⁸⁶ Г.Ф. Чеботаренко, *Некоторые редкие находки второй половины I-го тысячелетия до н.э. с Поселения Калфа*, în *Труды ГИКМ*, Выпуск П, Кишинёв, 1969, s. 59–60, рис. 3, 4.

²⁸⁷ C. Buzdugan, *Necropola getică de la Slobozia*, în *Carpica*, I, 1968, p. 83, fig. 5,1.

²⁸⁸ I. Chochorowski, *op.cit.*, 1985, Abb. 2,1–2; idem, *Rola sigynnov Herodota w srodowsku kulturowym wczesnel epoki zelaza na Nijnie Wegierskiej*, *Przegląd Archeologiczny*, vol. IV, 1987, Ryc. 8,5,10; P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, Tab. III,10; M. Dušek, *op.cit.*, 1971, Obr. 5,3; 28,5; 30,1; I. Nemeti, *op.cit.*, 1982, Abb. 3F.

²⁸⁹ I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p. 138.

²⁹⁰ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 104.

²⁹¹ P. Alexandrescu, *Un groupe de céramique fabriquée à Istros*, în *Dacia N.S.*, XVI, 1972, p. 117, nota 29, fig. 3,3,4; idem, *Les modes grecs de la ceramique thrace tournée*, în *Dacia N.S.*, XXI, 1977, p. 130–137, fig. 15,17.

²⁹² E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 100–104.

și Berezani, precum și din așezările *chorei* – Bejkuș, Kaborga I, Bol'saja Černomorka II²⁹³ erau produse, în majoritatea cazurilor, în atelierele locale, după prototipuri grecești – eoliene, corinthiene și rhodo-ioniene și doar unele exemplare puteau fi de import²⁹⁴. Funcționarea atelierelor de producere a ceramicii cenușii lucrate la roată atât în așezarea de la Berezani, cât și la Olbia, conform cercetărilor recente, începe în al treilea sfert al sec. VI î.e.n.²⁹⁵ Activitatea atelierelor de olărie din zona Berezani-Olbia, conform opiniei acceptate de majoritatea cercetătorilor, a dus la răspândirea ceramicii cenușii lucrate la roată în mediul barbar din zonele Bugului, Niprului și a Nistrului Mijlociu, atât în perioada arhaică, cât și în cea următoare.

În ceea ce privește originea cănilor lucrate la roată din zona de nord-est a spațiului carpato-dunărean, ținând cont de particularitățile morfologice ale fiecărui exemplar în parte, este puțin probabil ca acestea să provină dintr-un singur centru de producție, cu atât mai mult cu cât vasele din arealul grupului podolian de vest au paralele atât la Olbia și Berezani, cât și la Histria, precum și în mediile culturale nord și sud-tracice. În același timp nu se poate exclude complet nici posibilitatea că acestea nu reprezintă un import direct și că erau produse în cadrul așezărilor hallstattiene târzii conform procedeele de confecționare a ceramicii la roată, preluate, după cum presupune G. Smirnova, prin intermediul primilor coloniști greci²⁹⁶.

În sprijinul acestei ipoteze pot fi invocate caracteristicile tehnologice proprii acestora, în special natura degresanților prezenți în pasta de modelare, care, după cum s-a subliniat mai sus, se utilizau în așezările de la Trinca și Dolinjany atât la producerea ceramicii fine modelate cu mâna, cât și a celei lucrate la roată. Ca prototip pentru cămile lucrate la roată, eventual, pot fi indicate atât cămile cu toarta supraînălțată, corpul profilat accentuat în formă de S, cu două părți distincte, separate printr-o carenă pronunțată, atestate în cadrul ceramicii modelate cu mâna din orizontul hallstattian târziu a așezării de care ne ocupăm aici (vezi mai sus), cât și cămile zvelte cu profilul în formă de S având umărul proeminent, buza puțin evazată, fundul plat și toarta supraînălțată de tipul celei depistate în T. nr. VIII din necropola Trinca „Drumul Feteștilor”²⁹⁷ și din necropola de la Iwachnowiec²⁹⁸, care au paralele în complexe ceramice din mediul cultural precedent – Černyj Les târziu din zona Nistrului de Mijloc²⁹⁹, precum și în necropola hallstattiană de la Stoicani din partea de sud a spațiului dintre Carpați și Prut³⁰⁰, datată în secolul VIII – mijlocul secolului al VII-lea î.e.n.³⁰¹. Astfel, în baza celor menționate, originea locală (hallstattiană) a cănilor lucrate la roată, utilizate de comunitățile grupului podolian de vest/podolo-moldav, poate fi acceptată în stadiul actual al cercetărilor. În această ordine de idei, deosebit de semnificativă este situația atestată în așezarea de la Curteni, unde la confecționarea ceramicii lucrate la roată și a celei modelate cu mâna erau utilizați degresanți de aceeași natură – nisipul și microprundișurile, și unde împreună cu cămile bitronconice lucrate la roată există și exemplare morfologic apropiate celor modelate cu mâna³⁰². Apropiate din punct de vedere morfologic sunt, de asemenea, cămile adânci cu profilul în formă de S, modelate cu mâna și cele înalte lucrate la roată, cu toarta supraînălțată, din cadrul complexului ceramic din așezarea Dolinjany³⁰³.

Fragmentul de toartă în formă de bară/vergea cu secțiunea rotundă (lungimea 9,7 cm și diametrul – circa 1,4 cm) (fig. 8/2), lucrat din pastă fină cu paiete de mică și nisip minuțios cernut în compoziție, cu suprafața lustruită de culoare cenușie deschisă, relevă prezența în așezare a unor vase cu toarte înalte, deosebite de cămile deja discutate. Vasele prevăzute cu toartă având secțiunea rotundă sunt mai rar întâlnite în repertoriul

²⁹³ В.В. Крапивина, *Простая столовая керамика*, în *Культура населения Ольвии и её окружи в архаическое время*, Киев, 1987, s. 75, рис. 27, 5–6; В.В. Крапивина, *Сіроглиняна кераміка Ольвії VI–V ст. до н.е.*, în *Археологія* 1, Київ, 2007, s. 101–102, рис. 5,2,3; 6.

²⁹⁴ В.В. Крапивина, *op.cit.*, 1987, s. 71–72; eadem, *op.cit.*, 2007, s. 98–99; С.Б. Буйских, *Серая керамика как этнопоказатель греческого населения Нижнего Побужья в VI–I вв. до н.э.*, Боспорские исследования – Симферополь; Керчь, 2006, вып. XI, s. 32–33.

²⁹⁵ В.В. Крапивина, *op.cit.*, 2007, s. 98; С.Б. Буйских, *op.cit.*, 2006, s. 32.

²⁹⁶ G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 34.

²⁹⁷ O. Leviŭki, *op.cit.*, 2006, p. 75, рис. 39,10.

²⁹⁸ T. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, T. XIII, 8.

²⁹⁹ Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1984, s. 49; eadem, *op.cit.*, 1985, s. 13, рис. 6,2,7; 7,5; Л.И. Крушельницька, *op.cit.*, 1998, s. 162, рис. 99,8,9,11; І.Г. Шовкопляс, *op.cit.*, 1952, s. 8, Табл. I,1–2.

³⁰⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *Cimitirul hallstattian de la Stoicani*, MA privind istoria veche a R.P.R., I, 1953, p. 190, fig. 10,4d; Pl. IX, 24a.

³⁰¹ A. László, *op.cit.*, 1995, p. 92.

³⁰² vezi C. Iconomu, *op.cit.*, 1978–1979, pl. XXVI, și Pl. X, 7, XIII, 1; idem, *op.cit.*, 1979, fig. 2,1; 10,1 și fig. 6,4.

³⁰³ vezi Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1981, 54, рис. 14,4 și 55, рис. 15,12–13.

ceramicii lucrate la roată hallstattiene târzii – scitice timpurii. În același timp putem presupune că o astfel de secțiune avea torțile câinii înalte (ulciorului) din așezarea de tip podolian de vest de la Ivane Puste³⁰⁴. Vase prevăzute cu torți simple sau bifide, fiecare bară fiind circulară în secțiune, sunt prezente atât în așezarea hallstattiană târzie Nitra-Ivanka din mediul cultural Vekerzug³⁰⁵, cât și în cetățuia scitică timpurie Motronin din zona de silvostepă a Ucrainei, datată în ultima treime a sec. VI – primul sfert al sec. V î.e.n.³⁰⁶

În spațiul est-carpatic, torțile cu secțiunea rotundă, considerate ca provenind de la câni, sunt cunoscute în așezarea hallstattiană târzie de la Curteni³⁰⁷, datată în al doilea sfert sau, eventual, mijlocul secolului al VI-lea – primul sfert al secolului al V-lea î.e.n.³⁰⁸ În cadrul ceramicii lucrate la roată din această așezare este atestat și un fragment de toartă bifidă, de culoare neagră, ale cărei bare au secțiunea circulară, aparținând unui vas de formă incertă³⁰⁹. Secțiune rotundă au torțile supraînălțate ale cânilor bitroncinice din situl de la Butuceni, atribuite sec. VI–V î.e.n.³¹⁰, precum și câmile cu corpul bombat și gâtul mai mult sau mai puțin înalt prezente în repertoriul ceramicii locale lucrate la roată din așezarea Huși-Corni, datată în sec. IV–III î.e.n.³¹¹

În acest context, ținem să accentuăm că torțile cu secțiunea rotundă, simple sau bifide, sunt mult mai frecvente pe vasele lucrate la roată din aria sud-tracică. Astfel, cu torți supraînălțate rotunde în secțiune sunt dotate câmile bitronconice din așezarea de la Cernica³¹², atribuită celei de a doua jumătate a sec. V î.e.n.³¹³. De asemenea, secțiune rotundă au părțile torților bifide, puțin supraînălțate, ale ceștilor evazate, ceștilor tronconice și a cânilor bitronconice din nivelul inferior al așezării getice fortificate „Cetatea Jidovilor” de la Coțofenii din Dos (Jud. Dolj)³¹⁴, considerate de tradiție greacă, descoperite împreună cu ceramică de import cu firnis roșu și negru, atribuită sfârșitului sec. V – prima pătrime a sec. IV î.e.n.³¹⁵, a unei câni bitronconice cu marginea superioară evazată și cu fundul inelat de la Fântânele (jud. Teleorman), date la mijlocul sec. IV – primul sfert al sec. III î.e.n.³¹⁶, a cânilor cu fundul inelar mult mai înalt, mijlocul rotunjit și toarta supraînălțată din tumulii nr. 16 și 17 din necropola de la Duvanli (Basova Moghila), care datează din ultimul sfert al sec. V î.e.n.³¹⁷, a unei amfore de culoare roșie de la Mezek din spațiul sud-balcanic, de la sfârșitul sec. IV î.e.n.³¹⁸, precum și a unui vas cu două toarte supraînălțate din așezarea Prundu-„La Stână”, atribuită sec. IV–III î.e.n.³¹⁹. Din așezarea getică din zona Pietroiu-Gildău (jud. Călărași) mijl. sec. IV – a doua jumătate a sec. III î.e.n. provine și un fragment de toartă formată din trei vergele, cu secțiune rotundă, lipite³²⁰.

Tot aici, mai menționăm că torți rotunde în secțiune aveau și bolurile cenușii de mici dimensiuni de la Ișelnița, Devetașcata Peștera (Lovec), Methymna (Lesbos), de proveniență greacă, date în a doua jumătate a sec. VII–VI î.e.n.³²¹, precum și unele dintre castroanele înalte din așezarea Alexandria „La Vii”, atribuită sec. VI–V î.e.n., unde torțile laterale erau prinse de pereții vasului în poziție oblică, paralelă cu pereții, uneori supraînălțate³²². Secțiune rotundă au și torțile orizontale ale castroanelor din cadrul ceramicii locale lucrate la roată din așezarea secolelor IV–III î.e.n. de la Huși – „Corni” din spațiul carpato-prutean³²³.

³⁰⁴ О.Д. Ганина, *op.cit.*, 1965, s. 109, рис. 1,8,9.

³⁰⁵ P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, T. XII, 17.

³⁰⁶ С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 2001, s. 82, рис. 53,15,17.

³⁰⁷ С. Iconomu, *op.cit.*, 1978–1979, p. 215, pl. XXVII,4, XXVIII,2.

³⁰⁸ *Ibidem*, p. 231.

³⁰⁹ *Ibidem*, p. 216, Pl. XXVII,6; XXVIII,6.

³¹⁰ И.Т. Никулицэ, *Северные фракийцы в VI–I вв. до н.э.*, Кишинёв, 1987, s. 53.

³¹¹ S. Teodor, *Așezarea geto-dacică de la Huși-Corni*, în *Thraco-Dacica*, T. II, București, 1981, p. 191.

³¹² И.Т. Никулицэ, *op.cit.*, 1987, s. 53.

³¹³ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 374, fig. 14.

³¹⁴ V. Zirra, N. Conovici, Gh. Trohani, P. Gheorghe, P. Alexandrescu, Gh. Găță, Vlad V. Zirra, *La station getique fortifiee de «Cetatea Jidovilor» (Coțofenii din Jos, dep. de Dolj)*, în *Dacia*, N.S.,XXXVII, 1993, p. 129, fig. 35,4; 36,4; 35,1–3; 36,3.

³¹⁵ *Ibidem*, p. 122,131.

³¹⁶ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 109, pl. LXXIV,6.

³¹⁷ *Ibidem*, p. 104, pl. LXXIII,1.

³¹⁸ *Ibidem*, p. 137, pl. XCV,5.

³¹⁹ V. Sîrbu, P. Damian, O. Damian, E. Alexandrescu, S. Pandrea, E. Safta, A. Niculescu, *Așezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu – milenii I î.Hr. – I d. Hr.*, Brăila, 1996, p. 72, fig. 121,8.

³²⁰ V. Sîrbu, V. Oprea, *Așezarea getică din zona Pietroiu-Gildău, Județul Călărași (I)*, în *CCDJ*, XIII–XIV, Călărași, 1995, p. 124, 129, fig. 9,7.

³²¹ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 127, pl. LXX, 3, 10,11.

³²² C. Preda, *Săpăturile de la Alexandria*, în *MCA*, VI, 1959, p. 255, 258, fig. 6,5–6.

³²³ S. Teodor, *op.cit.*, 1981, p. 183.

La Histria secțiune rotundă au părțile torților bifide ale unei *oinohoi* ornamentate cu caneluri orizontale pe gât din perioada arhaică³²⁴, desemnată de P. Alexandrescu cană, pe care o datează în secolul al VI-lea î.e.n.³²⁵, precum și a cănilor înalte de culoare cărămizie și cafenie, ornamentate pe gât cu două perechi de caneluri orizontale³²⁶ sau cu trei grupe de caneluri duble, amplasate sub margine, pe gât și pe corp³²⁷, datate la mijlocul sec. V î.e.n. sau sfârșitul sec. V – începutul sec. IV î.e.n. descoperite în necropola tumulară. Mai menționăm că din tumulul XVII al aceleiași necropole provine și o amforă de culoare cenușie închisă prevăzută cu torți de secțiune circulară³²⁸.

Continuând discuția privitor la torțile cu secțiunea rotundă, simple sau bifide, cu referință la Olbia, constatăm că acestea sunt caracteristice pentru ulcioarele de mai multe tipuri specifice pentru complexe din perioada arhaică (a doua jumătate a sec. VI – primul sfert al sec. V î.e.n.)³²⁹. De asemenea rotunde în secțiune sunt și torțile dispuse vertical ale fructierelor (lekanelor) de la Olbia, care apar aici nu mai devreme de jumătatea a doua a sec. VI î.e.n., continuând să existe și pe întreaga durată a secolului următor³³⁰.

Revenind la fragmentul de toartă în formă de bară cu secțiunea rotundă din așezarea examinată, configurația și dimensiunile acestuia exclud apartenența lui la boluri, castroane sau fructiere (lekane), astfel încât putem constata că în repertoriul morfologic al ceramicii lucrate la roată din așezarea de la Trinca există și unul dintre tipurile de vase numite prevăzute cu torți simple – căni înalte sau ulcioare.

Recipientele cu marginea evazată, prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară (fig. 8/4,5), realizate din pastă fină, cu paiete de mică în structură, unul de culoare cenușie, altul – maronie, acoperite cu angobă și bine lustruite nu ne sunt cunoscute în cadrul ceramicii lucrate la roată hallstattiene târzii – scitice timpurii din mediul cultural nord tracic (bazinul Nistrului de Mijloc, regiunea Transcarpatică a Ucrainei, Ungaria de nord-est, Slovacia de sud-est și România de nord-vest) și respectiv, cel scitic din zona de silvostepă a Ucrainei. Vase cu o astfel de trăsătură specifică – prezența uneia sau a două șanțuiri pe exteriorul marginii, în perioada hallstattiană târzie – Latene timpurie – erau răspândite numai în aria sud tracică (jumătatea sudică a Olteniei, teritoriile de la nord și sud de Dunăre, precum și de la sud de Balcani). Ornamentate în acest mod sunt: lekana și ulcioarele din orizontul sec VI–V î.e.n. de la Beidaud³³¹, castronul din mormântul nr. 34 din necropola de la Profesor Ișirkovo din nord-estul Bulgariei, datată la sfârșitul sec. VI – mijlocul sec. IV î.e.n.³³², pelica din mormântul 4 din cimitirul getic de la Satu Nou³³³, datată în sec. IV î.e.n.³³⁴ sau prima jumătate a sec. IV î.e.n.³³⁵, chiupurile de tip I, care reprezintă forme autohtone lucrate la roată de traci în sec. IV–III î.e.n. atestate la Zimnicea, Fântânele, Grojdibod, Lăceni, Mizia, etc.³³⁶, amfora de culoare cenușie de la Dolno Sahrane de la începutul sec IV î.e.n.³³⁷, amfora descoperită izolat în necropola getică de la Zimnicea³³⁸, kraterul și castronul din

³²⁴ S. Dumitriu, *Cartierul de locuit din zona de vest a cetății, în epoca arhaică. Săpături 1955–1960*, în *Histria II*, București, 1966, p. 97, Pl. 60, 443.

³²⁵ P. Alexandrescu, *La céramique d'époque archaïque et classique (VII–IV s.)*, în *Histria IV*, București, 1978, p. 102, fig. 22, 659.

³²⁶ Idem, *Necropola tumulară. Săpăturile 1955–1961*, în *Histria II*, București, 1966, p. 166, Pl. 86, XXII,6; idem, *op.cit.*, 1978, p. 102, fig. 22, 665.

³²⁷ Idem, *op.cit.*, 1972, p. 117, fig. 2,4; idem, *op.cit.*, 1978, p. 102, fig. 22, 667.

³²⁸ Idem, *op.cit.*, 1966, p. 150, pl. 85, XVII,14.

³²⁹ Г.Т. Крапивина, *op.cit.*, 2007, s. 100–101, рис. 2,16; 4,5.

³³⁰ *Ibidem*, s. 103–104, рис. 8,3; 9.

³³¹ G. Simion, *Așezarea hallstattiană de la Beidaud – Tulcea*, în G. Simion, *Culturi antice în zona gurilor Dunării. Volumul I, Preistorie și protoistorie*, Tulcea, 2003, p. 82–83, fig. 11,1.4.5.

³³² Р. Георгиева, И. Бъчаров, *Тракийски некропол при село Професор Иширково Силистренско*, Силистра, 1994, s. 55, Табл. XXXVI,3.

³³³ P. Alexandrescu, *op.cit.*, 1972, p. 122, nota 48, fig. 7,3.

³³⁴ B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Săpăturile de salvare de la Satu-Nou. Cimitirul geto-dacic I*, în *MCA VII*, 1961, p. 286.

³³⁵ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 374, Fig. 14.

³³⁶ *Ibidem*, p. 93–95, Pl. LXVII–LXVIII.

³³⁷ P. Alexandrescu, *op.cit.*, 1977, p. 118, fig. 5,13; E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 137, pl. XCV,4.

³³⁸ P. Alexandrescu, *op.cit.*, 1977, p. 118, 120, fig. 5,11.

așezarea Căscioarele – Șivița Hotarului³³⁹, chiupul din așezarea Căscioarele–Cătălău³⁴⁰, vasul cu gura trompetiformă și castronul adânc din așezarea Prundu–La Stână³⁴¹ – așezări datate în sec. IV–III î.e.n.

La Histria au marginile evazată, prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, *pitaile* de dimensiuni considerabile descoperite în straturile din perioada arhaică³⁴², craterul din nivelul III arhaic, considerat import din Chios³⁴³ și vasul de tip *myké*, de tradiție attică, din necropola tumulară – tumulul XLI, formă care la Athena se producea la sfârșitul sec. V – începutul sec. IV î.e.n.³⁴⁴

În cadrul ceramicii de uz curent, lucrată la roată în atelierele locale din zona nord-pontică, descoperită în complexele închise din nivele arhaice de la Olbia și Berezeni, precum și în așezările *chorei* – Bejkuș, Kaborga I, Bol’šaja Černomorka II, ornamentarea părții exterioare a marginii evazate prin una sau două șanțuiri este caracteristică pentru ulcioarele de tipurile I–III³⁴⁵, oenochoe³⁴⁶, cratere³⁴⁷, străchinile larg deschise de tipul III³⁴⁸, fructiere (lecan) ³⁴⁹, și farfurii³⁵⁰, atribuite secolelor VI–V î.e.n. Un ulcior de culoare roșie, care are partea exterioară a marginii evazată ornamentată cu o șanțuire, este atestat și în așezarea de la sfârșitul sec. VI – începutul sec. V î.e.n. Nadlimanskoe III din bazinul Nistrului de Jos³⁵¹.

*

Analiza efectuată demonstrează că locuințele și materialele arheologice descoperite în cadrul Secțiunilor IV și V din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”, în general, au paralele în complexele de locuire din perioada hallstattiană târzie – scitică timpurie din teritoriile învecinate Podișului Moldovei de Nord: bazinul Nistrului de Mijloc și Depresiunea Rădăuți (în ultimul fiind cercetate doar necropole tumulare), populat de comunitățile grupului vest-podolian³⁵² sau podolo-moldav³⁵³.

Comunitatea hallstattiană târzie de la Trinca, asemenea celor din așezările cercetate în cadrul grupului podolian de vest, utiliza ca locuințe construcții de suprafață, formate dintr-un schelet lemnos acoperit cu lipitură compactă de lut, de formă rectangulară, cu dimensiuni apropiate, orientate pe axa est-vest, prevăzute cu sisteme de încălzire de același tip și gropi în perimetrul lor. Similar majorității așezărilor vest-podoliene cercetate, aici sunt prezente două categorii de ceramică – modelată cu mâna și lucrată la roată, raportul procentual fiind net în favoarea primei. Caracteristicile tehnologice, tipurile morfologice, maniera și motivele de ornamentare a ceramicii de la Trinca sunt proprii atât veselei grupului podolian de vest, cât și pentru mediul cultural nord-tracic din perioada hallstattiană târzie, în general, precum și culturii scitice timpurii din zona de silvostepă din dreapta Niprului.

Totodată, așezarea de la Trinca, în comparație cu așezările de tip podolian de vest, atestă și anumite deosebiri, atât cu privire la particularitățile constructive ale locuințelor, cât și referitor la categoriile tehnologice ale complexul ceramic.

Cum a fost deja menționat în secțiunea în care au fost examinate locuințele de suprafață cercetate la Trinca, printre vestigiile acestora, spre deosebire de locuințele cunoscute în așezările din bazinul Nistrului de Mijloc, nu sunt atestate gropile stâlpilor. De asemenea, în cadrul locuințelor de la Trinca, nu s-au descoperit podele luite, iar ca sisteme de încălzire – cuptoarele.

³³⁹ V. Sîrbu, P. Damian, O. Damian, E. Alexandrescu, S. Pandrea, E. Safta, A. Niculescu, *op.cit.*, 1996, p. 15, fig. 33,2, 41,5.

³⁴⁰ *Ibidem*, p. 40, fig. 61,2.

³⁴¹ *Ibidem*, p. 72, fig. 115,10; 123,5.

³⁴² P. Alexandrescu, *op.cit.*, 1978, p. 93, fig. 17.

³⁴³ Idem, *op.cit.*, 1972, p. 115, nota 14, fig. 1,4.

³⁴⁴ *Ibidem*, p. 122, nota 47, fig. 7,1.

³⁴⁵ Г.Т. Крапивина, *op.cit.*, 1987, s. 72–73, рис. 25,14.

³⁴⁶ *Ibidem*, s. 74, рис. 26,2.

³⁴⁷ *Ibidem*, s. 76, рис. 28,7; Г.Т. Крапивина, *op.cit.*, 2007, s. 107, рис. 5,7.

³⁴⁸ Eadem, *op.cit.*, 1987, s. 77.

³⁴⁹ Eadem, *op.cit.*, 2007, s. 103.

³⁵⁰ Eadem, *op.cit.*, 1987, s. 78; eadem, *op.cit.*, 2007, s. 105.

³⁵¹ С.Б. Охотников, *Нижнее Поднестровье в VI–V вв. до н.э.*, Киев, 1990, s. 23, рис. 12,4.

³⁵² Г.И. Смирнова, *Культурно-исторические процессы в бассейне Среднего Днестра в конце II – первой половине I тысячелетия до н.э.*, Киев, 1990, s. 24–31; Л.И. Крушельницкая, *op.cit.*, 1990a, s. 151–157.

³⁵³ M. Ignat, *op.cit.*, 1976, p. 105–108; idem, *op.cit.*, 2000, p. 331–344; idem, *op.cit.*, 2006.

În acest context menționăm că în aşezarea de la Trinca gropile de pari nu sunt atestate nici sub vestigiile locuințelor de suprafață care aparțin nivelelor de locuire hallstattiane anterioare – Chişinău-Corlăteni – Belogradovka-Černyj Les I³⁵⁴ şi Černyj Les II (Leviţki săpături 2001; 2002 inedite). Prezența gropilor de la pari în structura pereților locuințelor nu este semnalată nici la locuințele de suprafață construite pe un schelet lemnos, acoperit cu lipitură compactă de lut, din cadrul aşezărilor din etapele târzii a culturilor Gava-Holihrad-Grăniceşti³⁵⁵ şi Černyj Les³⁵⁶ din teritoriile limitrofe Podişului Moldovei de Nord. Lipsa gropilor stâlpilor în structura pereților locuințelor de suprafață nu poate fi considerată o particularitate locală. Scheletul lemnos, lipit pe ambele părți cu un strat gros de lut, şi acoperişul locuințelor, la colțuri, era susținut de stâlpi sau se sprijinea pe tălpi de lemn, cum se presupune referitor la construcțiile de acest tip din aşezările grupului Grăniceşti³⁵⁷. Edificatoare în această ordine de idei este locuința de suprafață cercetată în aşezarea hallstattiană de tip Chişinău-Corlăteni de la Petruşeni „La Cigoreanu”, în construcția căreia, pentru rigiditatea mai mare a pereților şi susținerea acoperişului, a fost aplicat sistemul de stâlpi³⁵⁸. Identificarea gropilor de la parii locuinței din această aşezare s-a făcut datorită umpluturii lor, constituite din fragmente mici de chirpic, lipituri şi pietricele arse, evidențiate după înlăturarea dărâmăturilor pereților, în caz contrar, dat fiind faptul că acestea se adâncesc doar cu 7–23 cm şi nu ajung la lutul galben n-ar fi fost posibil de identificat. Revenind la situația din aşezarea de la Trinca, neatestarea gropilor de la stâlpii locuințelor de suprafață poate fi cauzată de condițiile stratigrafice de amplasare a acestora în stratul de cultură, la adâncimea de 0,4–0,5 m, după care până la roca maternă urmează un strat de pământ cenuşiu cu grosimea de circa 0,35–0,25 m, pe care gropile, cu adâncimea mică, nu puteau să-l străbată. Cu privire la podinele lutuite ale locuințelor şi a cuptoarelor din cadrul acestora, considerăm că absența lor în complexe discutate este determinată de gradul de conservare al acestora în momentul investigațiilor. Semnalăm că, în aşezarea de care ne preocupăm aici, locuința de suprafață din secțiunea II investigată în anul 1984 avea podeaua lipită cu un strat subțire de lut³⁵⁹, iar cea din secțiunea III investigată în anul 1989, are sistemul de încălzire constituit de un cuptor cu boltă³⁶⁰ – ambele complexe atribuindu-se nivelului de locuire hallstattian timpuriu de tip Chişinău-Corlăteni.

Analiza comparativă a ceramicii din complexe hallstattiene târzii din aşezarea de la Trinca şi a veselei grupului podolian de vest – podolo-moldav în particular, şi cea hallstattiană târzie – scitică timpurie, în general, efectuată pentru fiecare categorie în parte: modelată cu mâna şi lucrată la roată, atestă anumite particularități caracteristice doar acestui complex ceramic.

Pentru relevarea specificului ceramicii modelate cu mâna din aşezarea examinată, faţă de aspectul ceramicii similare a grupului podolian de vest, invocăm, cu precădere, materialele din aşezarea de la Dolinjany, cel mai cercetat sit pentru care există anumite estimări privind raporturile cantitative dintre categoriile tehnologice şi dintre tipurile morfologice în cadrul acestora.

Astfel, dacă în aşezarea de la Trinca coraportul dintre categoria ceramicii de uz comun şi cea fină constituie 60,75 şi 39,24% şi respectiv 85,06 şi 14,93%, iar la Dolinjany şi în grupul podolian de vest, în general, categoria ceramicii de uz comun, din punct de vedere cantitativ, de asemenea, prevalează cu mult faţă de cea din categoria fină, atunci ponderea tipurilor morfologice în cadrul acestora este în mare măsură diferită.

În cadrul ceramicii de uz comun raportul dintre vasele de tip borcan şi de tip leaia în aceste aşezări este invers proporțional. La Dolinjany şi în general în grupul podolian de vest predomină vasele de tip borcan de mai multe variante, cele de tip leaia fiind în minoritate³⁶¹. La Trinca, însă ponderea vaselor de tip borcan de

³⁵⁴ О. Г. Левицкий, *op.cit.*, 1986, s. 52–57; O. Leviţki, *Apartenența culturală a necropolei tumulare hallstattiene de la Trinca, Jud. Edineț*, în *MemAnt XXIII*, Piatra-Neamț, 2004, p. 58–60.

³⁵⁵ G. Smirnova, *op.cit.*, 1974, p. 364; А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1989, s. 17–18; Л.И. Крушельницкая, Ю.Н. Малеев, *op.cit.*, 1990, s. 124; A. László, *op.cit.*, 1994, p. 54–55.

³⁵⁶ И.Г. Шовкопляс, *op.cit.*, 1952, s. 10, nota 1; А.И. Мелюкова, *op.cit.*, 1958, s. 12, 32; Л.И. Крушельницкая, *op.cit.*, 1990, s. 136; Г.И. Смирнова, *op.cit.*, 1984, s. 43.

³⁵⁷ A. László, *op.cit.*, 1994, p. 54.

³⁵⁸ E. Sava, O. Leviţki, *Aşezarea culturii Noua Petruşeni „La Cigoreanu” (investigații de șantier din anul 1991)*, în *CAANTI*, București, 1995, p. 162, fig. 15.

³⁵⁹ O. Leviţki, *op.cit.*, 1994, p. 59.

³⁶⁰ O. Leviţki, *op.cit.*, 1995, p. 248.

³⁶¹ А. И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, s. 69; О. Д. Ганина, *op.cit.*, 1965, s. 112; eadem, *op.cit.*, 1984, s. 71; Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, s. 33; eadem, *op.cit.*, 1981, s. 50; eadem, *op.cit.*, 1986, s. 40; eadem, *op.cit.*, 1998, s. 42; eadem, *op.cit.*, 2001, s. 66–68.

diverse variante este de numai de 39,28% și respectiv 11,3%, atunci când a celor de tip lălea constituie 60,7% și respectiv 88,7% (despre convenționalitatea ponderii acestora vezi mai sus).

Referitor la repertoriul morfologic al categoriei ceramicii de uz comun mai menționăm că în obiectivele grupului podolian de vest se mai identifică și alte tipuri – vasele de tip cazan și capacele (vezi referințele bibliografice de mai sus). În complexe de la Trinca capacele lipsesc complet. Cu referință la vasele de tip cazan, prezente în majoritatea așezărilor de tip podolian de vest cercetate, menționăm că la Trinca analogice acestora, din punct de vedere morfologic, sunt exemplarele variantei vaselor de tip borcan ușor rotunjite către gură, cu marginea verticală dreaptă. În același timp, în mediul podolian de vest nu este atestată varianta vaselor de tip borcan, ușor rotunjite către gură, cu marginea subțiată, ușor trasă în interior, cu paralele în necropola Trinca „Drumul Feteștilor”, caracteristice complexelor ceramice hallstattiene târzii din spațiul cuprins între Nistru și Dunăre.

Ornamentarea veselei acestei categorii în obiectivele vest-podoliene, constă, cu precădere, din brâu alveolat în asocieri cu împunsături sau perforații amplasate sub margine (vezi referințele bibliografice de mai sus), motiv atestat la Trinca într-o măsură mult mai limitată (doar sporadic). După acest parametru, așezarea în discuție se deosebește și de necropola Trinca „Drumul Feteștilor”, amplasată relativ aproape, în care predomină vasele de tip borcan, prevăzute sub margine cu brâu alveolat în asocieri cu un șir de perforații³⁶². La rândul său, în ornamentația vaselor grupului podolian de vest nu sunt atestate compozițiile formate din brâu alveolat întrerupt de mânere-suporturi, proeminențele ovale-joase simple dispuse oblic, singure sau în asocieri cu un șir de perforații sub marginea vasului, precum și cele alveolate dispuse orizontal pe umărul vaselor – elemente și motive frecvent utilizate în mediul cultural hallstattian târziu nord tracic.

Ceramica fină din cadrul așezării de la Trinca și a celei de la Dolinjany, aparținând grupului podolian de vest, cu unele excepții, este reprezentată prin aceleași tipuri morfologice: chiupuri, străchini, căni (la Trinca se identifică și cupe), dar cu pondere diferită. În primul complex, chiupurile constituie 89,96% și respectiv 82,32%, străchinile – 3,58%, respectiv 10,49% și cănila – 5,02%, respectiv 3,86%, în cel de al – doilea, cele mai numeroase din punct de vedere cantitativ sunt străchinile, după care urmează cănila, chiupurile fiind cele mai puține (vezi lucrările citate mai sus). De asemenea, unele dintre tipurile și variantele acestora, prezente la Trinca, lipsesc în obiectivele podoliene și invers, unele și aceleași tipuri morfologice din obiectivele comparate sunt ornamentate cu motive care în celălalt lipsesc.

Chiupul de mari dimensiuni, cu corp bitronconic, gât în formă de pâlnie, buza arcuită spre exterior și fundul relativ îngust, a căror parte superioară este mai mare decât cea inferioară, iar înălțimea depășește diametrul maxim în așezarea de la Trinca, este similar morfologic celui din T. 2 de la Dolinjany³⁶³, în același timp, maniera lui de ornamentare pentru mediul cultural vest-podolian nu cunoaște paralele³⁶⁴.

Străchinile tronconice, cu marginea invazată, depistate în secțiunile IV și V nu sunt prevăzute, în partea interioară a vasului, cu un șir de împunsături sub buză, cărora în exterior le corespund mici umflături, în nici unul din cazuri, ornament atestat în unele obiective podoliene de vest: așezările de la Selișce, Janaucy și Dolinjany³⁶⁵, podolo-moldave (în necropola de la Cajvana, astfel de ornament este atestat la 56% de străchini)³⁶⁶ și scitice timpurii³⁶⁷.

Menționăm, de asemenea, că în complexe discutate aici, nu sunt atestate străchinile cu marginea evazată, caracteristice pentru complexe vest-podoliene³⁶⁸, podolo-moldave³⁶⁹ și scitice timpurii³⁷⁰ și care în culturile hallstattiene târzii din spațiul carpato-dunărean sunt larg răspândite în grupul Bârsești-Ferigile³⁷¹ și

³⁶² O. Levițki, *op.cit.*, 2004, p. 388; idem, *op.cit.*, 2006, p. 81–87.

³⁶³ Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1977, рис. 3,3.

³⁶⁴ В. Г. Петренко, *op.cit.*, 1989, Таб. 21, 1.

³⁶⁵ А. И. Мелюкова, *op.cit.*, 1953, рис. 32,19; eadem, *op.cit.*, 1958, s. 37; Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1978, рис. 6,9; eadem, *op.cit.*, 1981, рис. 13,3; eadem, *op.cit.*, 1998, рис. 7,2; eadem, *op.cit.*, 2001, рис. 5,1,9.

³⁶⁶ М. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 56, Pl. V,1; VIII,2; IX,1; XII, 5c,7a; XV,7b; XVII,2.

³⁶⁷ Г. Т. Ковпаненко, С. С. Бессонова, С. А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 52, рис. 7,14, 16, 17; 56, рис. 9, 19–20; Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1997, s. 110, рис. 4,1; 7,10; 17,1; 18,1.

³⁶⁸ Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1968, s. 14–15, рис. 2, 5,9; 4; eadem, *op.cit.*, 1978, s. 33, рис. 5,7; 6,10; eadem, *op.cit.*, 1979, s. 51, рис. 12,9; eadem, *op.cit.*, 1981, s. 53; T. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, Tab. XVI, 1,6.

³⁶⁹ М. Ignat, *op.cit.*, 2006, p. 56, Pl. XII, 7c.

³⁷⁰ Г. Т. Ковпаненко, С.С. Бессонова, С.А. Скорый, *op.cit.*, 1989, s. 52, рис. 7,21; s.56, рис. 10,10.

³⁷¹ S. Morintz, *op.cit.*, 1957; idem, *op.cit.*, 1959, idem, *op.cit.*, 1961; A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, p. 41, pl. II, 10–20; III.

atestate sporadic în cultura Kustanovice³⁷², în grupul scitic din Transilvania și cultura Vekerzug nefiind cunoscute³⁷³. În zona de silvostepă a spațiului carpato-nistrean acest tip de vase este atestat deja în siturile hallstattiene timpurii, însă fiind caracteristice pentru perioada hallstattiană mijlocie, precum și pentru cea târzie³⁷⁴. Revenind la situl Trinca „Izvorul lui Luca”, consemnăm că fragmente de la străchinile cu corpul bitronconic și marginea evazată, sunt atestate în straturile de săpătură și în complexe care se atribuie nivelurilor hallstattiene anterioare – timpuriu³⁷⁵ și mijlociu³⁷⁶.

Cămile tronconice de mici dimensiuni, cu toarta supraînălțată, pereții ușor arcuiți și fundul plat, reprezentate la Trinca prin două variante, precum și cana cu toarta supraînălțată, corpul accentuat profilat și partea superioară înaltă, arcuită și marginea subțiată, evazată, larg răspândite în perioada hallstattiană târzie în spațiul carpato-dunărean (vezi mai sus), nu au analogii directe în siturile grupului podolian de vest și scitice timpurii.

Referitor la cămile din secțiunile examinate în acest articol mai semnalăm și faptul că, în toate cazurile, când toarta s-a păstrat în întregime, nu este atestată prezența pe curbura de sus a creștelor sau butonilor, elemente caracteristice pentru marea majoritate a cănilor din mediul cultural hallstattian târziu – scitic timpuriu, indiferent de tipul morfologic. În același timp, în straturile de săpătură degajate în secțiunea XII, trasată la circa 10 m spre sud-vest de cele discutate, în care au fost descoperite complexe din perioada hallstattiană mijlocie s-au găsit și câteva fragmente de toarte de cană prevăzute pe curbura cu buton, pasta de modelare și prelucrarea suprafeței fiind similară cu a cănilor discutate³⁷⁷.

Ceramica cenușie lucrată la roată din nivelul hallstattian târziu din așezarea de la Trinca a fost confecționată conform unei tehnologii similare celei utilizate de către comunitățile grupului podolian de vest, deosebirea constând în faptul că aici, în calitate de degresant, pentru majoritatea vaselor, s-a folosit o gamă mai largă de adaosuri – nisipul fin, particule albicioase strălucitoare sau mate, microprundișuri, pietricele de râu, precum și degresanți de natură vegetală sau minerală, iar pentru unele doar paiete de mică, sporadic și în asociere cu nisipul minuțios cernut.

Examinarea comparativă a tipurilor de vase atestate în cadrul ceramicii lucrate la roată din așezarea de la Trinca și a celor cunoscute în prezent în grupul podolian de vest/podolo-moldav demonstrează că în ambele loturi sunt prezente vasele de tip *Kruglik* și cămile bitronconice cu toarta supraînălțată. În același timp, la Trinca lipsesc (?) străchinile, a căror existență se presupune în obiectivele vest-podoliene³⁷⁸, iar în mediul podolian de vest lipsesc vasele cu torți simple (sau bifide) cu secțiunea rotundă și vasele cu marginea evazată, prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, atestate la Trinca.

Particularitățile complexelor și materialelor din nivelul de locuire din perioada hallstattiană târzie din așezarea de la Trinca, în comparație cu cele caracteristice grupului podolian de vest, inclusiv și necropolei tumulare din apropiere, cum am menționat și cu o altă ocazie³⁷⁹, se datorează, posibil, gradului actual de cercetare a părții de nord-est a promontoriului ocupat de comunitatea de aici în această perioadă, precum și stadiului de cunoaștere a perioadei hallstattiene târzii – scitice timpurii în spațiul est-carpatic în general. Un argument în acest sens îl prezintă ceramica adunată la suprafața așezării de la Lipcani „La Rabii”, amplasată la circa 25 km spre nord-vest de așezarea Trinca „Izvorul lui Luca”, în cadrul căreia predomină fragmentele de vase de tip borcan ornamentate cu brâu alveolat în asociere cu împunsături sau perforații amplasate sub margine, fiind prezente de asemenea și fragmente de străchini tronconice cu marginea invazată, prevăzute, în partea interioară a vasului, cu un șir de împunsături sub buză, cărora le corespund, în exterior, mici umflături (material inedit, periegeze 2008). Aspectul cultural deosebit al ceramicii modelate cu mâna din așezarea examinată, după cum s-a arătat mai sus, este determinat în mare măsură de elementele hallstattiene târzii carpato-dunărene, a căror predominare în Podișul Moldovei de Nord a fost demonstrată și de vestigiile din

³⁷² I. Попович, *op.cit.*, 1993, s. 269, рис. 134,1,7.

³⁷³ V. Vasiliev, *op.cit.*, 1980; I. Chochorovski, *op.cit.*, 1985.

³⁷⁴ В. Л. Лапушнян, *op.cit.*, 1979, s. 76, 85–87, 95; И.Т. Никулицэ, *op.cit.*, 1987, s. 47–48; A. László, *op.cit.*, 1994, p. 115; O. Levițki, *op.cit.*, 1994, p. 92–94.

³⁷⁵ О. Г. Левицкий, *op.cit.*, 1986, рис. 2,31.

³⁷⁶ Levițki, săpături 2002, inedit.

³⁷⁷ Levițki, săpături 2002, inedit.

³⁷⁸ G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 32.

³⁷⁹ O. Levițki, *op.cit.*, 2004, p. 388.

necropola Trinca „Drumul Feteștilor”³⁸⁰. Totodată, nu se exclude nici posibilitatea ca specificul materialelor în discuție să exprime și unele diferențe de ordin cronologic.

Apartenența nivelului hallstattian târziu de locuire, a complexelor evidențiate în secțiunile IV și V din așezarea Trinca „Izvorul lui Luca” la grupul podolian de vest/podolo-moldav este demonstrată de analiza prezentată pe parcursul întregului studiu. În același timp, concretizarea limitelor cronologice de funcționare a așezării în cadrul perioadei de evoluție a acestui grup – mijlocul secolului al VII-lea – începutul secolului al V-lea î.e.n.³⁸¹ în condițiile în care indicii cronologici cu o circulație determinată – piesele din diferite categorii datate sigur, importurile grecești etc. lipsesc, este dificil de realizat. În situația dată, stabilirea cadrului cronologic a acestor complexe este posibilă doar prin intermediul coroborării parametrilor cronologici a categoriilor de ceramică atestate: modelate cu mâna și lucrate la roata olarului.

Referitor la ceramica modelată cu mâna, informative în această direcție pot fi considerate tipurile de vase specifice rar întâlnite, unele elemente și compoziții ornamentale, locul amplasării lor pe corpul vaselor etc.

Analogiile aduse tipurilor morfologice, elementelor ornamentale și compozițiilor formate, inclusiv amplasarea lor din cadrul veselei modelate cu mâna, atestă paralele atât cu cele caracteristice pentru cultura Černyj Les târzie, cât și pentru grupul podolian de vest din zona Nistrului de Mijloc, precum și pentru mediul cultural hallstattian târziu nord tracic și scitic timpuriu. Aspectul relativ arhaic al acesteia, în limitele cronologice ale grupului podolian de vest, în cadrul ceramicii de uz comun, este reflectat de ponderea mare a vaselor de tip leaia față de cele de tip borcan, raport procentual caracteristic mai mult pentru etapa finală a culturii Černyj Les³⁸². De asemenea, pentru o perioadă mai veche este caracteristic și ornamentul format din brâu alveolat amplasat pe corpul vasului și un șir de orificii complete sub margine, ornamentarea vaselor de tip leaia cu proeminente ovale dispuse orizontal sub margine, etc.

Referitor la raportul procentual dintre tipurile ceramicii de uz comun, s-a menționat deja caracterul lui convențional cauzat de starea fragmentară a materialului ceramic și că acestora le-au fost atribuite toate fragmentele de buze cu marginea evazată. Pe de altă parte, numărul mare a vaselor de tip leaia poate fi explicat și prin persistența unor tradiții ale mediului cultural din perioada precedentă, reprezentat în așezare printr-un nivel de locuire intens, sau reprezintă un adaos mecanic, inevitabil în așezările cu mai multe orizonturi cultural-cronologice. Cât privește amplasarea brăului alveolat pe corpul vasului, menționăm că o astfel de amplasare persistă și în perioada hallstattiană târzie în cadrul grupului podolian de vest T. II și III de la Bratyshev³⁸³, a culturii Kuștanovice, în așezarea Mali Geivcy³⁸⁴, a culturii Vekerzug, în așezarea Nitra-Ivanka³⁸⁵, predominând doar în cadrul grupului Ferigile-Bârsești³⁸⁶. Ornamentarea vaselor de tip leaia cu proeminente ovale dispuse orizontal sub margine, după cum deja a fost menționat, reprezintă împrumuturi de tradiție Gava-Holihady, dar, dat fiind faptul că elemente Holihady sunt atestate aici și în nivelele de locuire anterioare, de exemplu, prin străchini cu marginea lobată³⁸⁷, acestea nu constituie indici cronologici. În același timp, ținem să consemnăm că un vas de tip și ornament similar, utilizat în calitate de urnă funerară, este cunoscut în necropola plană de la Ostrica (regiunea Cernăuți), atribuită etapei evolute a culturii Holihady și datată la mijlocul – a doua jumătate a secolului VII î.e.n.³⁸⁸.

Tot aici considerăm necesar să clarificăm poziția cronologică a tipurilor de vase și de ornament ale ceramicii de uz comun, care nu sunt atestate în mediul cultural podolian de vest din bazinul Nistrului de Mijloc: varianta vaselor de tip borcan, ușor rotunjite către gură, cu marginea subțiată puțin trasă în interior și decorul format din proeminente ovale-joase dispuse oblic pe umărul vasului.

³⁸⁰ O. Levițki, *op.cit.*, 2004; idem, *op.cit.*, 2006; O. Levițki, T. Demcenco, *Construcții și obiceiuri funerare practicate de comunitățile hallstattiene târzii din Platoul Moldovei de Nord (în baza necropolei Trinca „Drumul Feteștilor”)*, în RA, S.N., vol. I, nr. 1, Chișinău, 2005, p. 44–71.

³⁸¹ Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 2004, s. 422.

³⁸² Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1985, s. 12–13.

³⁸³ T. Sulimirski, *op.cit.*, 1936, Tabl. XVII, 1, 9.

³⁸⁴ I. Попович 1993, fig. 126, 2.4; 128, 3.4.

³⁸⁵ P. Romsauer, *op.cit.*, 1993, Tabl. XIII, 8.10.

³⁸⁶ A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, pl. XII; S. Morintz, *op.cit.*, 1959, fig. 2.2.

³⁸⁷ O. Levițki, R. Alaiba, V. Bubulici, *Raport asupra investigațiilor arheologice efectuate în anii 1997–1998, la Trinca – Izvorul lui Luca, R. Edineț, R. Moldova*, în CAANT III, București, 1999, fig. 24, 2.

³⁸⁸ Г. И. Смирнова, *Позднеголиградский могильник у с. Острица (Магальянская) на Буковине*, în АСТЭ 15, 1973, s. 7–11, рис. 1.

Vasele cu astfel de caracteristici morfologice constituie una dintre formele principale și definitorii ale culturilor și grupurilor culturale din spațiul carpato-dunărean în epoca hallstattiană și cea următoare, având ca prototipuri recipientele din epoca bronzului. În literatura de specialitate acestea mai sunt desemnate „vase în formă de clopot” sau „vase în formă de sac” și sunt divizate în mai multe variante³⁸⁹. În spațiul nord-est carpatic vasele de tipul celor de la Trinca sunt prezente în cadrul ceramicii culturii Gava-Holihrad, în grupul Grănicești (tipul C după A. Laszlo)³⁹⁰ și în nivelul IV de la Mahala atribuit fazei târzii a culturii Holihrad³⁹¹. Limita cronologică superioară a fazei târzii a culturii Gava-Holihrad în zona Subcarpatică a Ucrainei este plasată în secolul VIII – prima jumătate a secolului VII î.e.n.³⁹², iar în Podișul Sucevei către mijlocul secolului VII î.e.n., eventual și mai târziu³⁹³.

Proeminențe ovale-joase dispuse oblic pe umărul vasului, după cum deja s-a menționat, nu se utilizau în ornamentarea ceramicii de uz comun din spațiul est-carpatic, decât cu rare excepții. În restul zonelor ariei nord tracice, cele mai timpurii apariții ale acestora ne sunt cunoscute în decorul chiupului din mormântul 5 din necropola scitică timpurie de la Mărișelul și a mai multor tipuri de vase, inclusiv și de tip borcan, din necropola de la Ferigile. Mormântul 5 de la Mărișelul este datat la sfârșitul sec. VII – începutul secolului VI î.e.n.³⁹⁴. La Ferigile, acest element decorativ este atestat în tumulii încadrați cu precădere în tipurile combinatorii 1 și 2, plasate cronologic începând cu circa 650, în a doua jumătate a secolului VII î.e.n.³⁹⁵ Sfârșitul perioadei de utilizare a acestui decor, conform datării necropolei de la Sanislău, se plasează la începutul secolului al IV-lea î.e.n.³⁹⁶, iar după limita cronologică superioară a culturii Kuștanovice, la începutul sec. III î.e.n.³⁹⁷, la sfârșitul sec. IV î.e.n.³⁹⁸ sau chiar în prima jumătate a sec. III î.e.n.³⁹⁹. Cât privește perioada de apariție a acestui element ornamental în decorul vaselor de uz comun de la Trinca, considerăm că aceasta ar putea corespunde cu datarea tumului 2 din necropola de la Dolinjany, inventarul căruia conține și un chiup ornamentat pe partea superioară (gât) cu proeminențe alungite dispuse vertical⁴⁰⁰ – sfârșitul secolului al VII-lea – primul sfert a secolului al VI-lea î.e.n.⁴⁰¹.

Tipurile morfologice ale ceramicii fine sunt comune, în marea lor majoritate, atât pentru nivelul de locuire din perioada hallstattiană mijlocie – cultura Černyj Les târzie, cât și pentru mediul cultural hallstattian târziu nord tracic, inclusiv grupul podolian de vest și scitic timpuriu. În același timp, lipsa vaselor ornamentate și în special cu motive imprimate sau incizate caracteristice veselei fine a etapei târzii a culturii Černyj Les⁴⁰², pledează în favoarea atribuirii acesteia la nivelul de locuire din perioada hallstattiană târzie. În această ordine de idei, edificator este chiupul din Secțiunea IV, al cărui profil reconstituit morfologic este similar celui din T. 2 de la Dolinjany⁴⁰³, iar elementele ornamentale ordonate în două registre au paralele în decorul chiupului din T. 9 (mormântul 1) din necropola de la Tigveni a grupului Ferigile-Bârsești⁴⁰⁴. Tumulul 2 de la Dolinjany este plasat, în prezent, spre sfârșitul etapei a III-ea a culturii scitice timpurii, datându-se cu sfârșitul secolului al VII-lea – primul sfert a secolului al VI-lea î.e.n.⁴⁰⁵, iar mormântul 1 din tumulul 9 de la Tigveni – în faza

³⁸⁹ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983.

³⁹⁰ A. László, *op.cit.*, 1994, p. 69, pl. I,1Ca.

³⁹¹ Г. И. Смирнова, *Поселение Магала – памятник древнефракийской культуры в Прикарпатье (вторая половина XIII – середина VIII вв. до н.э.)*, în *МИА* 150, Москва, 1969, s. 25, рис. 7, III,1,2; eadem, *Гавско-голиградский круг памятников Восточно-Карпатского бассейна*, în *АСГЭ* 17, 1976, рис. 5,1.7.

³⁹² Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1990, s. 17.

³⁹³ A. László, *op.cit.*, 1994, p. 94, nota 244; 164.

³⁹⁴ G. Marinescu, *op.cit.*, 1984, p. 81.

³⁹⁵ A. Vulpe, *Zur Chronologie der Ferigile-Gruppe*, în *Dacia* N.S. XXI, 1977, p. 91; idem, *Cu privire la la cronologia grupului cultural Ferigile*, în *Danubius* VIII–IX, 1979, p. 110.

³⁹⁶ I. Nemeti, *op.cit.*, 1972, p. 142.

³⁹⁷ Г. И. Смирнова, К. Ф. Бернякович, *op.cit.*, 1965, s. 104.

³⁹⁸ И. И. Попович, *op.cit.*, 1990, s. 161.

³⁹⁹ I. Попович, *op.cit.*, 1993, s. 281.

⁴⁰⁰ Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1977, s. 33, рис. 3,3.

⁴⁰¹ Eadem, *Памятники Среднего Поднепровья в хронологической схеме раннескифской культуры*, în *РА* 2, Москва, 1993, s. 112.

⁴⁰² Eadem, *op.cit.*, 1985, s. 13–19; Л. И. Крушльницька, *op.cit.*, 1998, рис. 94–97.

⁴⁰³ Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1977, рис. 3,3.

⁴⁰⁴ A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, fig. 12,3.

⁴⁰⁵ Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1993, s. 112.

Ferigile II⁴⁰⁶, care acum se datează în a doua jumătate al secolului al VII-lea î.e.n.⁴⁰⁷ Dintre celelalte tipuri de ceramică fină, ca indicator cronologic, pot fi invocate și cămile tronconice de mici dimensiuni, cu toarta supraînălțată, de tradiție hallstattiană. În necropola de la Ferigile acestea (ceșcuțele II B) sunt prezente în toate tipurile de morminte, mai rar doar în cadrul celui mai recent tip de morminte (3)⁴⁰⁸. Revenind mai târziu la cronologia acestei necropole, ceșcuțele II B sunt atribuite de A. Vulpe numai primelor 4 tipuri combinatorii⁴⁰⁹ în tipul combinatoriu 5⁴¹⁰, acestea lipsind complet⁴¹¹. Limita cronologică superioară a tipului combinatoriu 4, în baza mormintelor cu akinakes-uri, este plasată în a doua jumătate a sec. VI î.e.n., tipul 5 datându-se cu precădere în prima jumătate a sec. V î.e.n.⁴¹²

Invocând în același scop tipurile morfologice al ceramicii cenușii lucrate la roată din nivelul hallstattian târziu din așezarea de la Trinca, dorim să amintim că aici nu este atestată ceramică grecească de import. Vasele de tip *Kruglik* și cămile bitronconice cu toarta supraînălțată, atât din punct de vedere tehnologic, cât și morfologic, sunt similare celor atestate în cadrul grupului podolian de vest, unde, în baza importurilor grecești și a altor piese sigur datate, această categorie de ceramică se atribuie, în prezent, perioadei cuprinse între ultima treime sau ultimul sfert al secolului al VII-lea – începutul sau prima jumătate a secolului VI î.e.n.⁴¹³, admitându-se totodată că unele importuri de ceramică greacă datează și de la începutul secolului V î.e.n.⁴¹⁴

Vasele cu torți simple (sau bifide) cu secțiunea rotundă și vasele cu marginea evazată prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară de tipul celor atestate la Trinca, după cum reiese din analogiile prezentate în compartimentul respectiv, în repertoriul ceramicii lucrate la roată hallstattiene târzii – scitice timpurii sunt mai rar întâlnite. Torțile cu secțiunea rotundă, simple sau bifide, reprezintă o caracteristică specifică a ceramicii grecești⁴¹⁵, iar șanțuirea marginii exterioare a vaselor este considerată de inspirație greacă⁴¹⁶.

Funcționarea atelierelor de producere a ceramicii cenușii lucrate la roată, după modele eoliene, începe, în polisul Histria, la mijlocul sec. VI î.e.n., iar la Berezani și la Olbia, după prototipuri grecești – eoliene, corinthiene și rhodo-ioniene, în al treilea sfert a sec. VI î.e.n., de unde această categorie de ceramică s-a răspândit în mediile barbare nord tracice și scitice timpurii.

Torțile cu secțiunea rotundă în așezarea hallstattiană târzie de la Curteni sunt cunoscute deja în al doilea sfert, eventual mijlocul secolului al VI-lea – primul sfert a secolului al V-lea î.e.n.⁴¹⁷, iar în cetățuia scitică timpurie de la Motronin în perioada cuprinsă între ultima treime a secolului VI – primul sfert al sec. V î.e.n.⁴¹⁸ După cum s-a remarcat, nu este exclus ca torțile cu o astfel de secțiune să fi existat și în cadrul așezării de tip podolian de vest de la Ivane Puste, a cărei limită cronologică superioară se plasează la sfârșitul secolului al VI-lea începutul secolului V î.e.n.⁴¹⁹.

Vasele cu marginea evazată, prevăzută cu o șanțuire pe partea exterioară, în mediul cultural nord tracice și scitice timpurii, după cum s-a menționat, nu ne sunt cunoscute. În aria sud tracică vasele cu astfel de trăsătură specifică sunt răspândite începând cu secolele VI–V î.e.n.: Beidaud (Dobrogea)⁴²⁰. La nord de Dunăre (jud. Teleorman) chiupurile ornamentate în așa mod apar după 350 î.e.n.⁴²¹ În bazinul Nistrului de Jos cunoaștem doar un singur ulcior cu o astfel de ornamentare a părții exterioare a marginii evazate din așezarea de la sfârșitul sec. VI – începutul sec. V î.e.n. Nadlimanskoe III⁴²².

⁴⁰⁶ A. Vulpe, E. Popescu, *op.cit.*, 1972, p. 87.

⁴⁰⁷ A. Vulpe, *op.cit.*, 1979, p. 100.

⁴⁰⁸ Idem, *op.cit.*, 1967, p. 46–47.

⁴⁰⁹ A. Vulpe, *op.cit.*, 1977, Abb. 5,4,10; 6,3; 7,4; 17,5; idem, *op.cit.*, 1979, p. 97.

⁴¹⁰ corespunzătoare fazei Ferigile III, după A. Vulpe, *op.cit.*, 1967, fig. 34.

⁴¹¹ Idem, *op.cit.*, 1977, Abb. 18; idem, *op.cit.*, 1979, p. 97.

⁴¹² *Ibidem*, 1977, p. 91; *ibidem*, 1979, p. 110.

⁴¹³ Г. И. Смирнова, *op.cit.*, 1993, s. 111; eadem, *op.cit.*, 1999, s. 50, 53; G. Smirnova, *op.cit.*, 1998, p. 29–32.

⁴¹⁴ Eadem, *op.cit.*, 2004, s. 423.

⁴¹⁵ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 105, 110.

⁴¹⁶ *Ibidem*, p. 95.

⁴¹⁷ C. Ionomu, *op.cit.*, 1978–1979, p. 231.

⁴¹⁸ С. С. Бессонова, С. С. Скорый, *op.cit.*, 2001, s. 82, рис. 53,15.17.

⁴¹⁹ О. Д. Ганина, *op.cit.*, 1965, s. 109, 122.

⁴²⁰ G. Simion, *op.cit.*, 2003, p. 82–83, fig. 11,1.4.5.

⁴²¹ E. Moscalu, *op.cit.*, 1983, p. 94.

⁴²² С. Б. Охотников, *op.cit.*, 1990, s. 23, рис. 12,4.

Recapitulând cele menționate referitor la particularitățile morfologice și stilistice a ceramicii modelate cu mâna și a celei lucrate la roată, constatăm că încercările de a evidenția, printre acestea, indici cu valoare cronologică, în baza cărora ar fi fost posibilă precizarea limitelor de funcționare a complexelor din secțiunile IV și V de la Trinca, în cadrul perioadei de evoluție a grupului podolian de vest/podolo-moldav, nu s-au soldat cu rezultatele scontate. În același timp menționăm că dacă data de început: mijlocul – a doua jumătate a secolului VII î.e.n. nu prezintă incertitudini, atunci plasarea limitei cronologice superioare ale acestora în secolul VI î.e.n. sau și la începutul secolului următor, în lipsa importurilor grecești, datate la începutul secolului V î.e.n., similare celor prezente în așezările de la Ivane Puste și Dolinjany, este dificil de stabilit, pentru aceasta fiind necesare noi cercetări de teren.

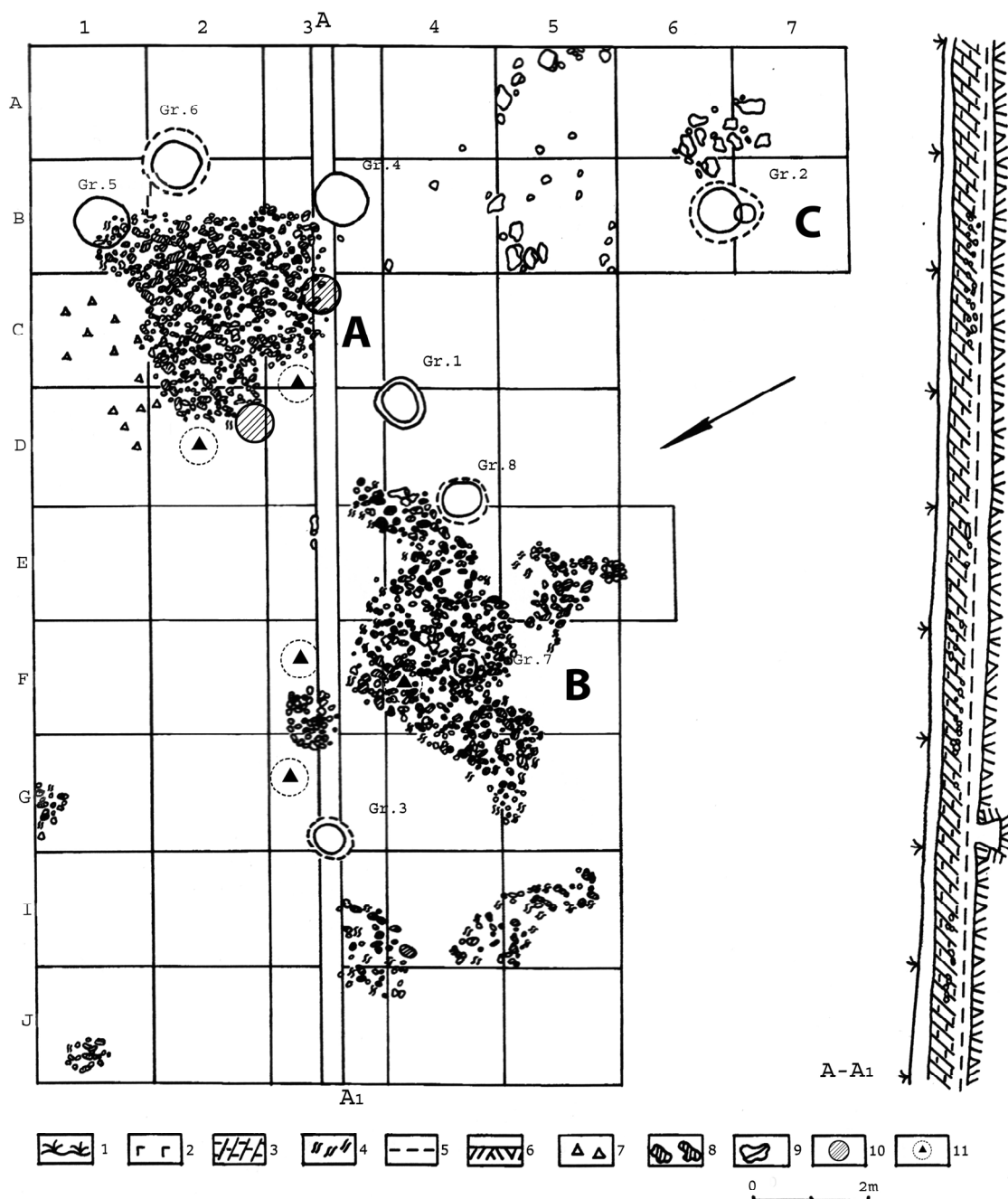

Fig. 1. Trinca „Izvorul lui Luca” – Secțiunea nr. IV. (1 – nivelul orizontului actual; 2 – strat vegetal; 3 – strat de cenușă; 4 – strat negru-cenușiu; 5 – pământ cenușiu-gălbui; 6 – lutul galben viu; 7 – fragmente de ceramică; 8 – chirpic, lipituri; 9 – pietre; 10 – vas întregibil-roată; 11 – vas fragmentar la roată.

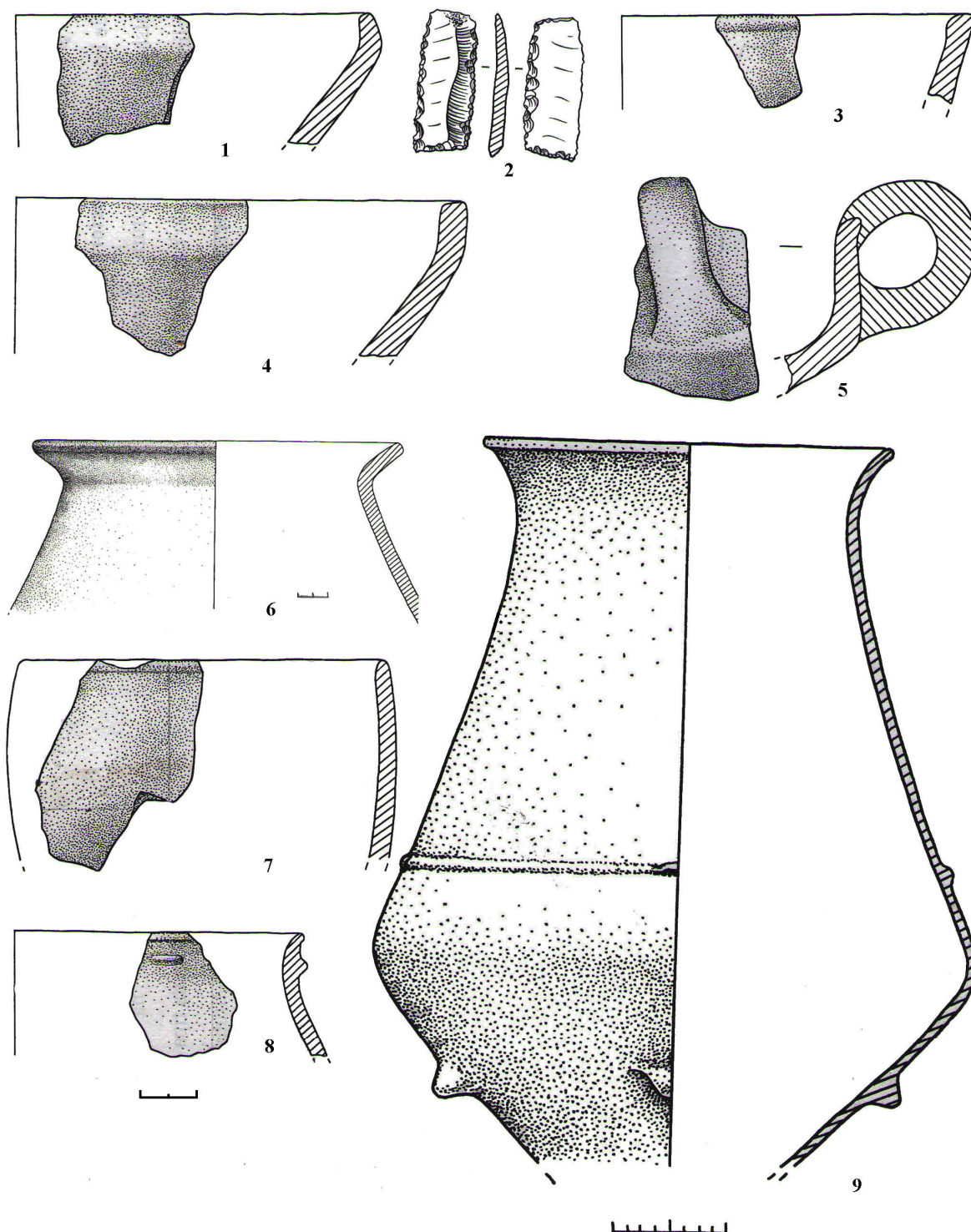

Fig. 2. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică modelată cu mâna, lamă de silex pentru seceră
Secțiunea nr. IV (1, 3–9 – lut ars; 2 – silex).

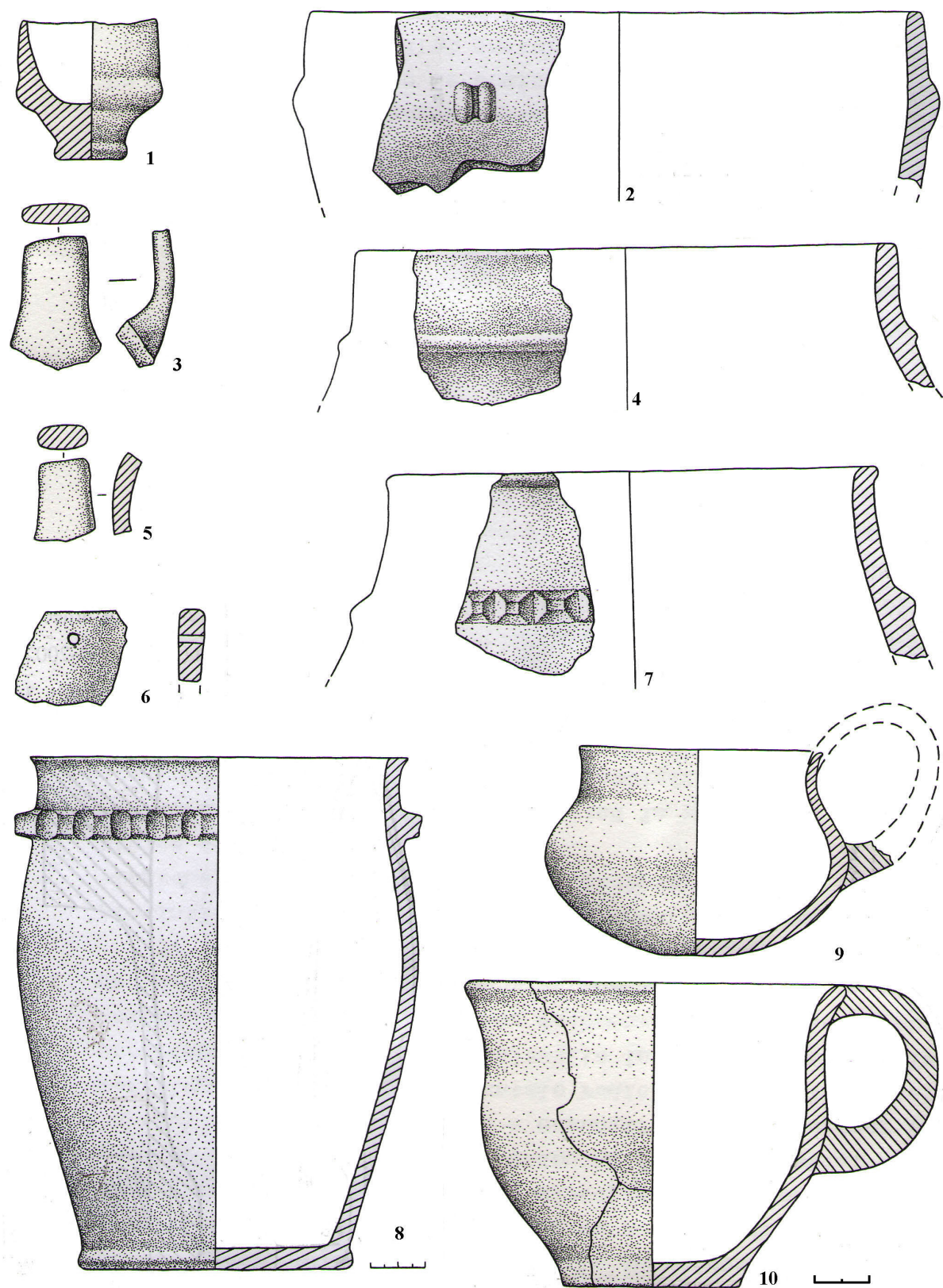

Fig. 3. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică modelată cu mână – Secțiunea nr. IV.

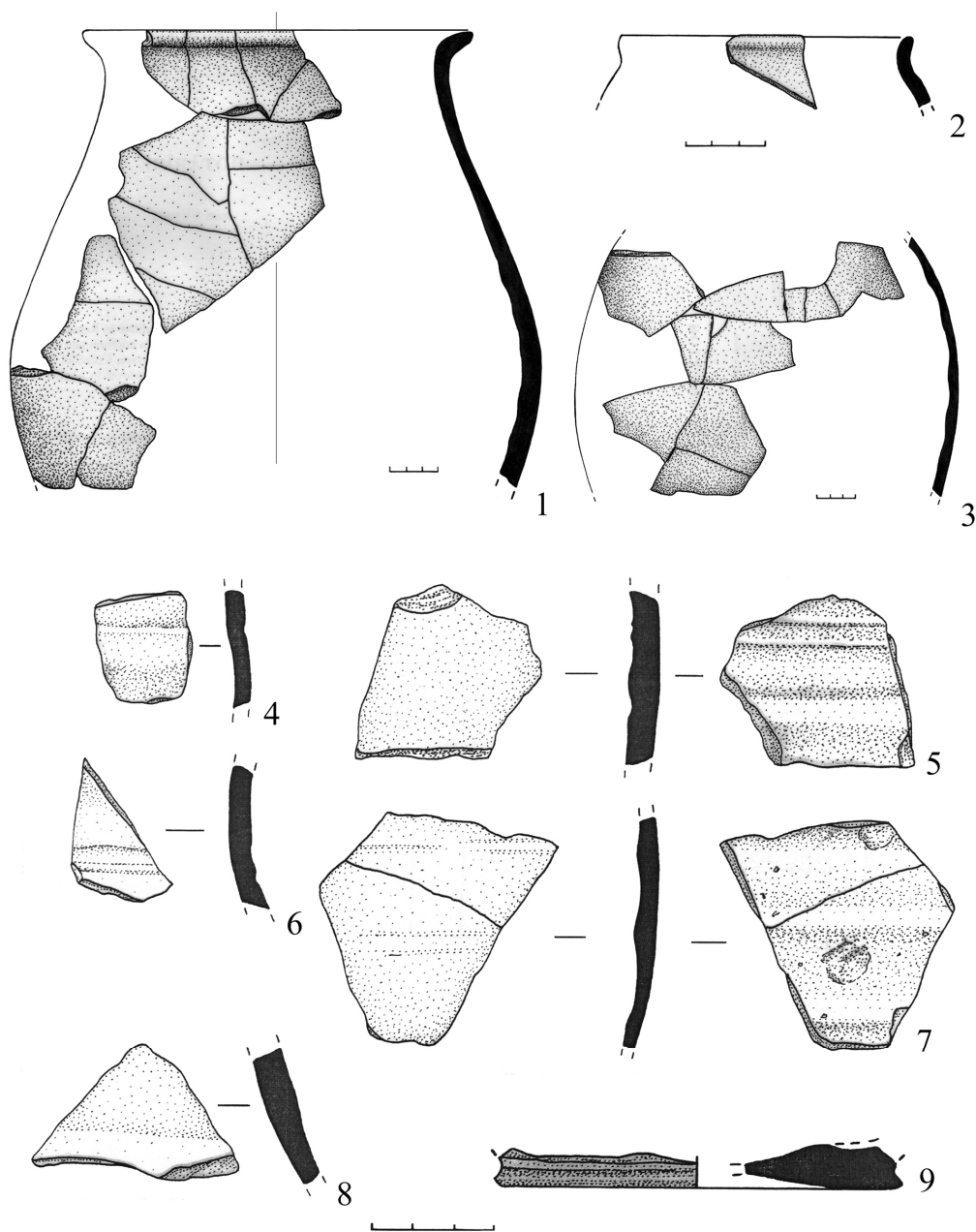

Fig. 4. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică lucrată la roată – Secțiunea nr. IV.

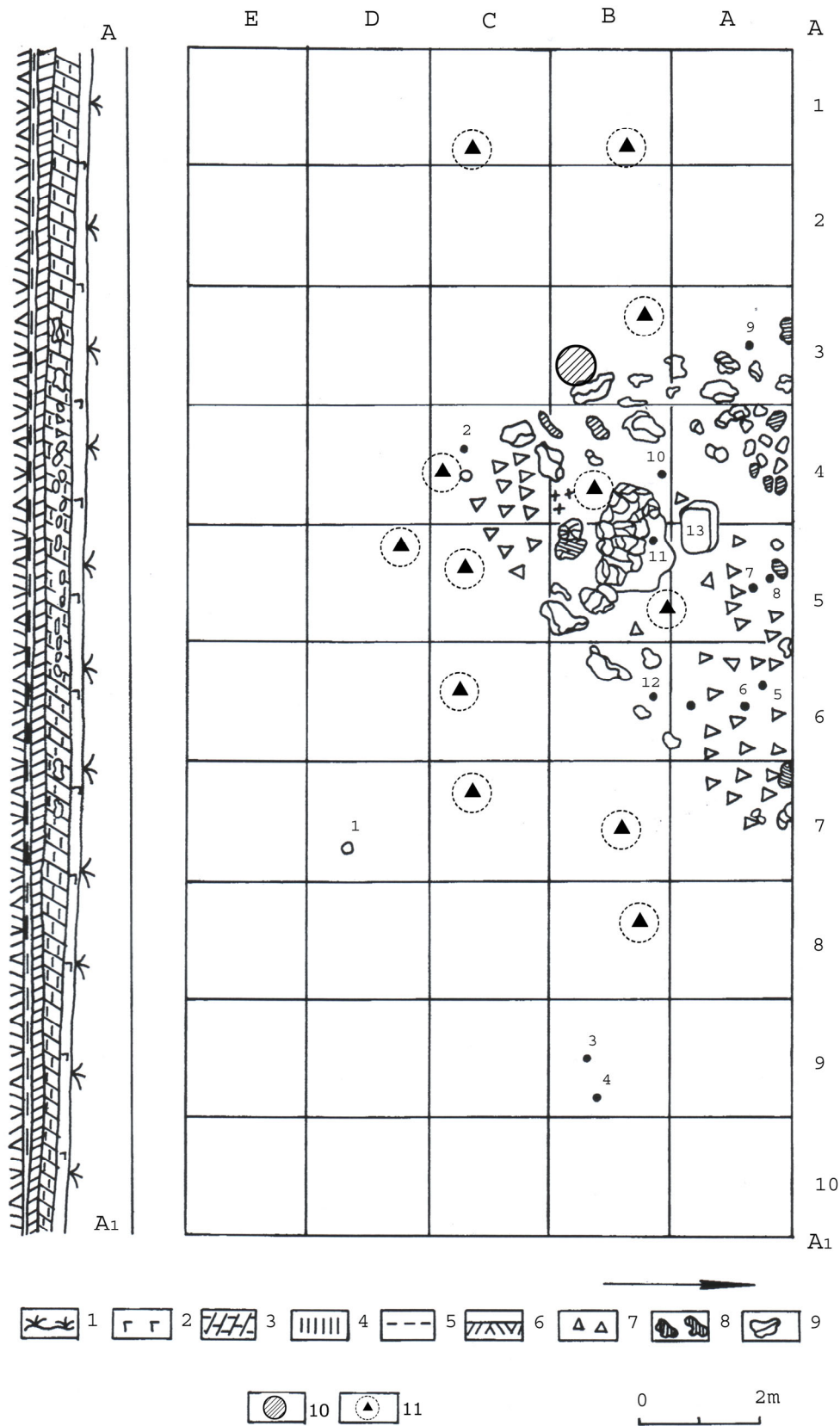

Fig. 5. Trinca „Izvorul lui Luca” – Secțiunea nr. V. (1 – nivelul orizontului actual; 2 – strat vegetal; 3 – strat de cenușă; 4 – strat negru-cenușiu; 5 – pământ cenușiu-gălbui; 6 – lutul galben viu; 7 – fragmente de ceramică; 8 – chirpic, lipituri; 9 – pietre; 10 – vas întregibil-roată; 11 – vas fragmentar la roată.

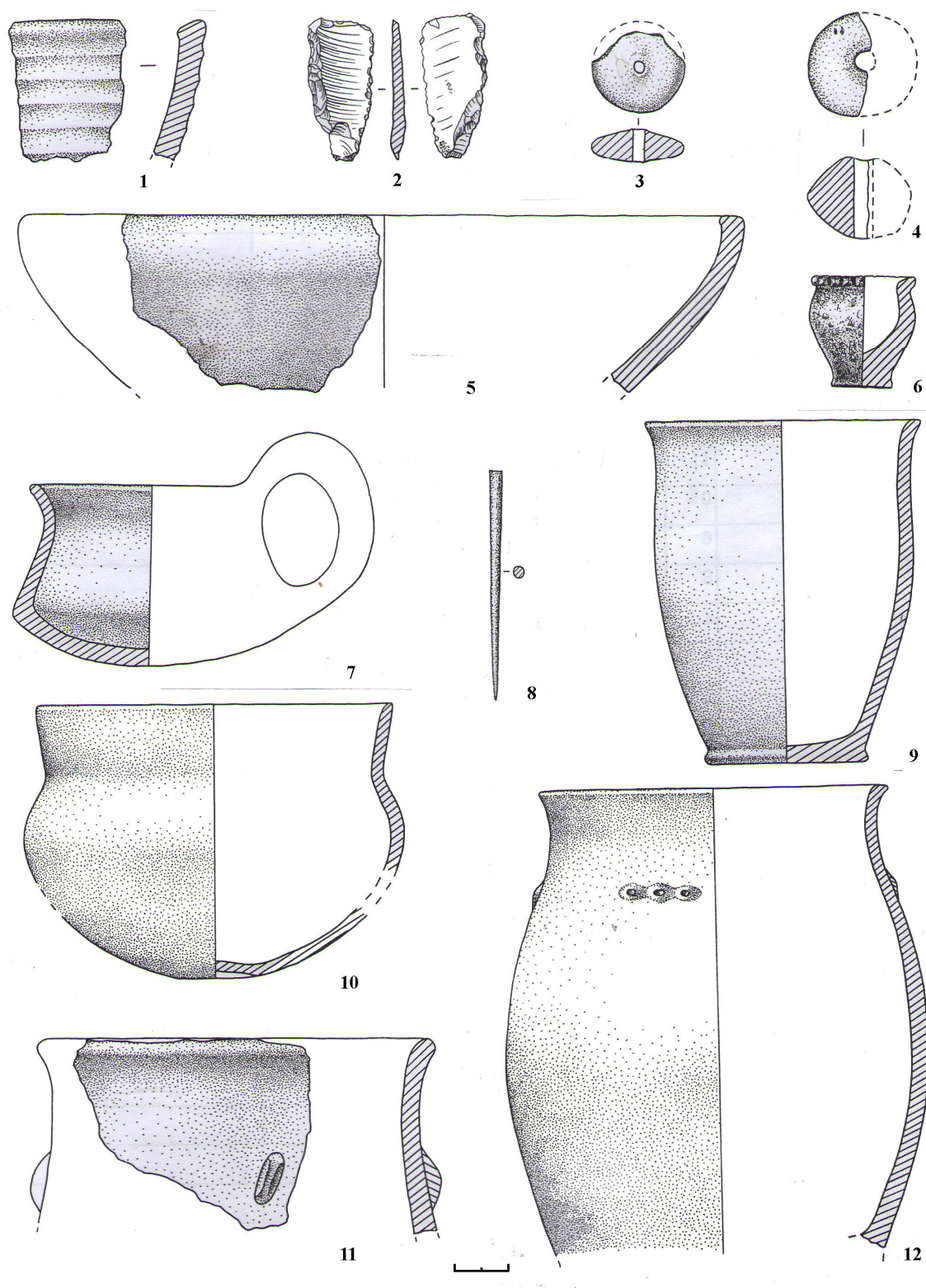

Fig. 6. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică modelată cu mâna; piese de inventar Secțiunea nr. V.
(1,3-7, 9-12 – lut ars; 2 – silex; 8 – bronz).

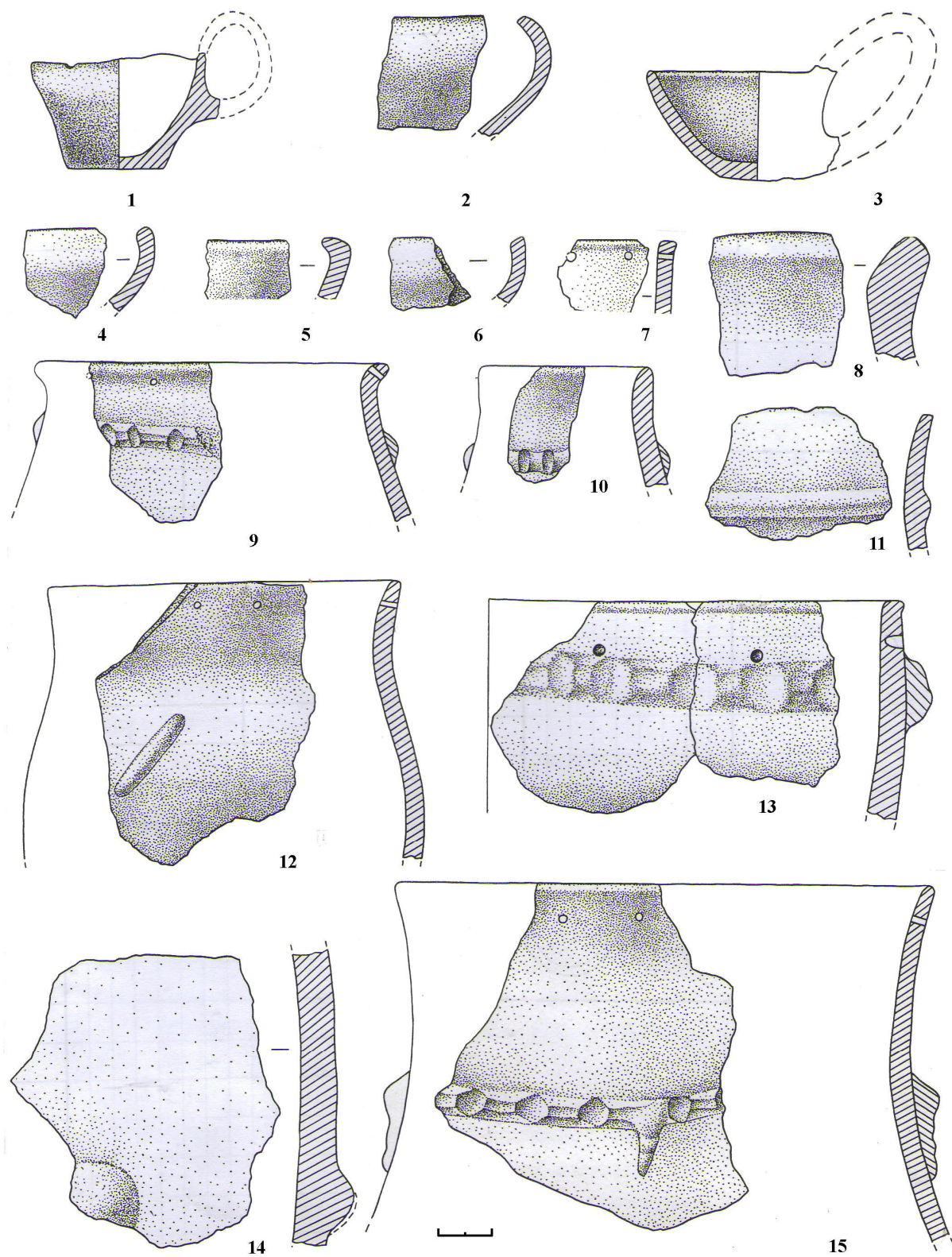

Fig. 7. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică modelată cu mâna – Secțiunea nr. V.

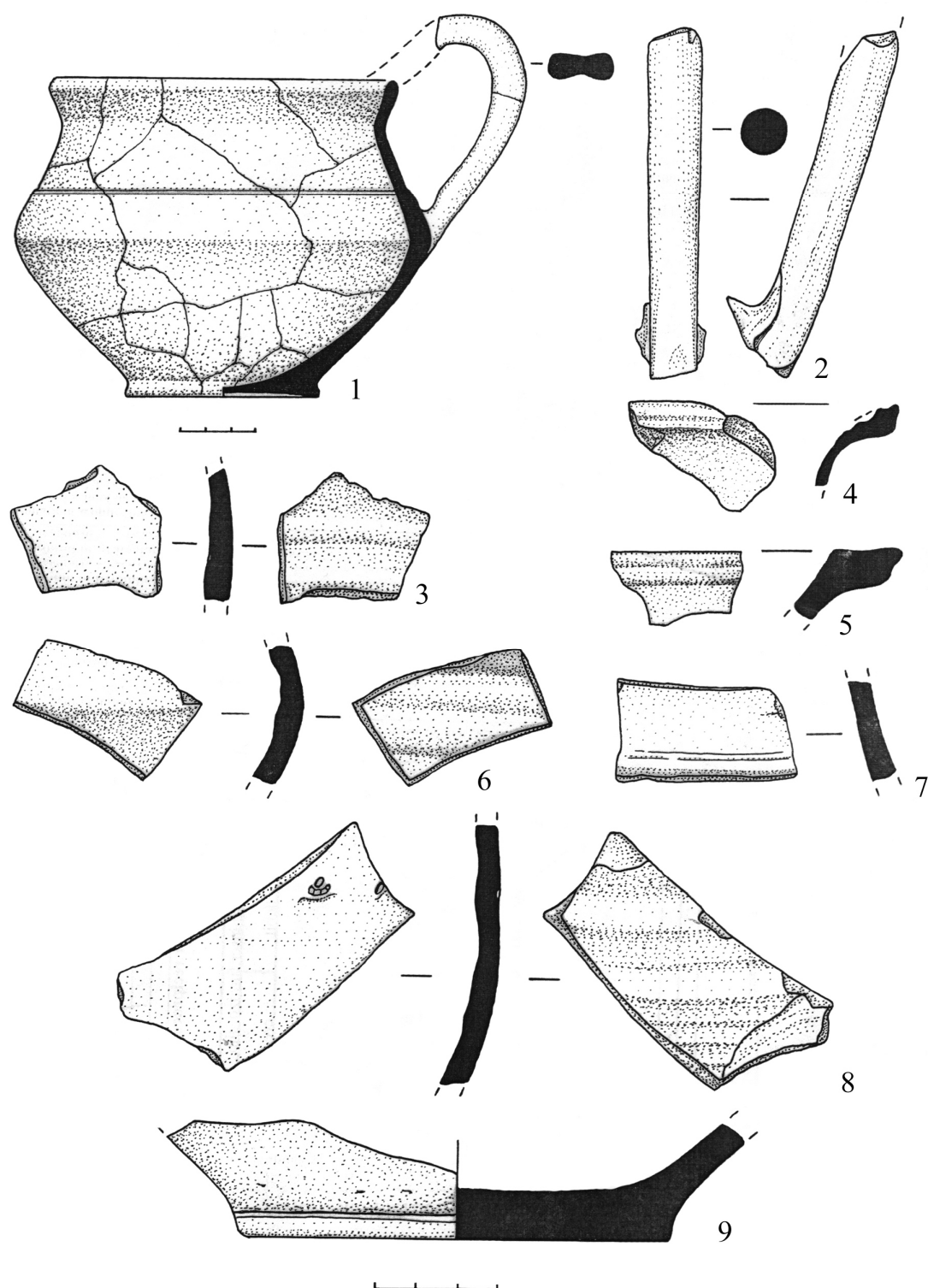

Fig. 8. Trinca „Izvorul lui Luca”. Ceramică lucrată la roată – Secțiunea nr. V.

LATE HALLSTATT COMPLEXES WITH WHEEL-MADE POTTERY IN THE SETTLEMENT OF TRINCA "IZVORUL LUI LUCA"

ABSTRACT

The present article describes the results of excavations in sections Nr. IV and Nr. V carried out in 1989 and 1990, respectively. The excavations revealed a Late Hallstatt settlement level represented by dwelling remains and by rich archaeological material, including wheel-made pottery. The specific features of the rectangular-plan dwellings, their size, orientation, heating system, and the presence of pits are generally analogous with the dwellings of the Late Hallstatt/Early Scythian period of adjacent areas of the North Moldavian Plateau, of the Middle Dnestr (Nistru) and of the Rădăuți Lowland, inhabited by the communities of the West Podolian/Podolian-Moldavian group of sites. The technological parameters, the types and variants of pottery, the decoration patterns and the type of hand-made pottery of the level under study are specific also to the analogous categories of pottery from the Late Hallstattian burial ground of Trinca "Drumul Fetestilor", situated 1.5–2 km to the north-east, as well as to early Scythian settlements of the Middle Dnestr (Nistru). On a larger scale, the pottery from "Izvorul lui Luca" are typical of the Western Podolian group, of the North-Thracian culture range and of the early Scythian culture of right-bank Dnepr. The wheel-made pottery is made of fine clay, containing, in most cases, small particles of mica. Besides mica, the clay contains such materials as sand, whitish sparkling or mat particles, in some cases gravel, as well as additions of vegetable (seeds) or mineral (chalk grains) matter. The color of vessels is usually grayish, with brighter or darker elements. Seldom, the pottery has a light-brown or reddish color, the outer surface being slipped with gray and afterwards carefully polished. The inner surface and the bottom of the vessels show traces of the wheel modeling. Among the studied wheel-made pottery, one can recognize Kruglik-type ware; biconical mugs with a high longitudinally grooved handle; vessels with a straight cylindrically shaped handle; and vessels with an out-turned rim, grooved on the outer side. Technological, morphological, and ornamental patterns of the hand- and wheel-made pottery allow reference of the complexes of sections IV and V of the Trinca settlement to West Podolian/Podolian-Moldavian group of sites and should be dated to the late 7th and 6th centuries BCE.

FIGURE EXPLANATIONS

Fig. 1. Trinca „Izvorul lui Luca”. Section no. IV. (1 – contemporary horizon; 2 –vegetal level; 3 – ash level; 4 – black-greyish level; 5 – greyish-yellowish soil; 6 – sterile; 7 – pottery fragments; 8 – daub fragments; 9 – stones; 10 – wheel-made complete pot; 11 – wheel-made fragmentary pot).

Fig. 2. Trinca „Izvorul lui Luca”. Handmade pottery, sickle flint blade Section no. IV (1, 3–9 – burnt clay; 2 – flint).

Fig. 3. Trinca „Izvorul lui Luca”. Handmade pottery Section no. IV.

Fig. 4. Trinca „Izvorul lui Luca”. Wheel-made pottery Section no. IV.

Fig. 5. Trinca „Izvorul lui Luca”. Section no. V. (1 – contemporary horizon; 2 –vegetal level; 3 – ash level; 4 – black-greyish level; 5 – greyish-yellowish soil; 6 – sterile; 7 – pottery fragments; 8 – daub fragments; 9 – stones; 10 – wheel-made complete pot; 11 – wheel-made fragmentary pot).

Fig. 6. Trinca „Izvorul lui Luca”. Handmade pottery; inventory artefacts Section no. V. (1, 3–7, 9–12 – burnt clay; 2 – flint; 8 – bronze).

Fig. 7. Trinca „Izvorul lui Luca”. Handmade pottery Section no. V.

Fig. 8. Trinca „Izvorul lui Luca”. Handmade pottery Section no. V.